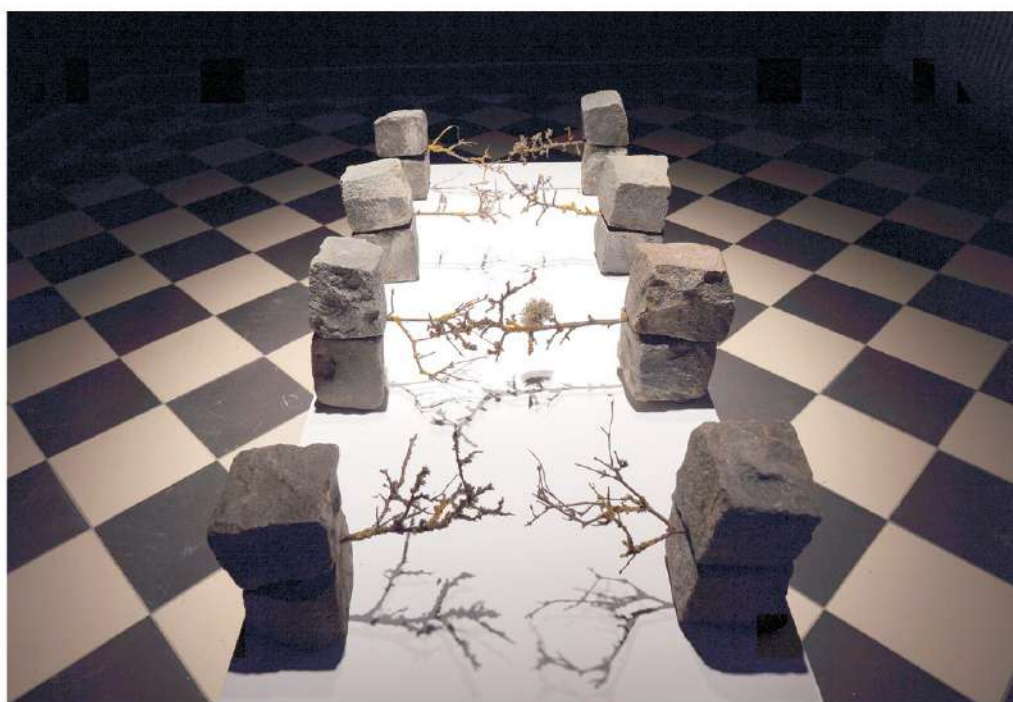

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

BALIZS DÁNIEL, DEMETER ARNOLD,
JANCSÓ ÁGNES VERSEI
HORVÁTH SZEKERES ISTVÁN,
GÁLL CSILLA, MEDGYESI EMESE PRÓZÁJA
KELET NÉPE: A KÉSEI HUNOK NYOMAI EURÓPÁBAN
KÖDOSZLÁS: A CSÍKI HATÁRŐREZRED
AZ 1809. ÉVI HÁBORÚBAN
IRATTÁR: JÖVEDELEMELOSZTÁS A KORAI
KOLLEKTÍV GAZDASÁGOKBAN
MŰTEREMTÉS: RIZMAYER PÉTER

XXIX. ÉVFOLYAM 9. SZÁM 2025. SZEPTEMBER

Szépirodalom

Horváth Szekeres István rövidprózái	5
Borsodi L. László versei	16
Demeter Arnold versei	19
Dankuly Csaba versei	24
Medgyesi Emese: Májusban november	29
Kristó Tibor versei	40
Jancsó Ágnes versei	52
Gáll Csilla: Lánynak születni	56
Szima Csilla: Sikoly	58
Kollár Dávid: Szerelem és lapcsánka	63
Papp-Sebők Attila: Decedat	69
Balizs Dániel versei	72
Csősz Gergő versei	76
Juhász Róbert versei	79
Kugler Viktor versei	81

Kelet Népe

Obrusánszky Borbála: A kései hunok nyomai Európában: történelmi források és legendák	83
---	----

Ködoszlás

Csikány Tamás: A csiki határőrezred az 1809. évi háborúban	115
--	-----

Ujjlenyomat

„Soha nem lehet azt mondani, hogy kész, mindent megcsináltam” (Sárosi-Blága Ágnes beszélgetése Máthé György nyugalmazott agrarmérnökkel)	135
--	-----

Irtatár

Oláh Sándor: „...Járjon közbe és intézkedjen...” (Jövedelemelosztás a korai kollektív gazdaságokban Udvarhely rajonban, 1958)	157
--	-----

Szemle

Zsidó Ferenc: Kartotékok, sorsok (Oláh Sándor: <i>Sorsesemények</i>)	169
Préda Barna: Konsza Samu <i>Háromszéki magyar népköltészetéről</i>	172
Előfizetők névsora	179
Hegyek, fák, füvek. A <i>Székelyföld</i> folyóirat pályázata	194

SZERKESZTŐSÉG:
FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Fodor Janka (janka.szekelyfold.kf@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek egy évre 96,00 lej
Külföldieknek egy évre 8400 Ft / 30 EUR

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Horváth Szekeres István

KATZENJAMMER

A szoba vadidegen volt, minden vadidegen volt, azaz majdnem minden. Mert a pudvás íz a nyelvén, a taplószáraz nyelv, az émelygés, a vastag katzenjammer, na, az régi ismerősként köszöntötte.

És amikor fejét erőltlenül balra billentette, közvetlenül az ágy fölött egy festményt látott. A jókora olajképről egy összeszorított szájú, napszemüveges, középkorú csávó bámult kifelé, elfelé, valahova, talán a szoba szemközti sarkába, talán a semmibe. És fájdalom hasított a szemébe, onnan alattomosan átkúszott a fejébe, abroncsként szorította, és a koponyataréjába mart. És az a fickó a festményről egyre ismerősebbnek tetszett: látta már valahol ezt a körtefejű, kampós orrú fazont... Ijedten simított végig a testén, de megnyugtatta ruháinak ismerős tapintása: a lila póló, a kis krémszínű rövidnadrág, alatta minden bizonnyal a helyén van a bepállott bugyi is. És a hajába kapaszkodva megtalálta a csatot, továbbá egy irreálisan kék hajgumit a bokáján. Óvatosan felült, egy kissé lehajtotta a fejét, és a lábujjait nézte. Kitapintotta a melltartó pántját, arrébb húzta, mert úgy rémlett, hogy a jobb melle talán kissé csálén áll, ezért gyöngéden a kosár alá nyúlva, azt is megigazította.

Még mindig nem mert jobbra nézni, oda, ahonnan a karcos szuszogást hallotta. Ekkor már szó szerint a bőrén, a pórusain érezte a másik ember jelenlétét. Szemét eltakarva, lopva mérte fel a szobát. Vékony nyári dzsekije egy szék támláján átvetve. Övtáskája a támlára akasztva. Egy félig üres sörösüveg egy összecsukható kempingasztalon. Az üveg látványától végigfutott rajta a hideg. A rázkódásra megmozdultam, lassan felé fordultam, és csak úgy, csukott szemmel, nyugodt hangon kérdeztem:

- Minden rendben?

És csak ezután pillantottam rá.

- Mi történt? - csak ennyit mert kérdezni, és azonnal félre is kapta a tekintetét. Hunyorgott, és mindkét tenyerével az arcát dörzsölgetve, megpróbált egy kis életet masszírozni zúgó fejébe.

- Bebasztál - csak ennyit mondtam. Felültem, egy darabig magam elé bámultam, mint akinek fontos bejelentése következik. Aztán nyögdecselve, nyújtózkodva a konyha felé slattyogtam. A hűtőből kihalásztam egy fél literes Mountain Dew-t.

- Ez most jól fog esni - mondtam, és váratlanul felé dobtam, de ő volt olyan ügyetlen, hogy mellényúlt, és az üdítő a falnak csapódott, majd a falról az ölébe pattant. Felvette, lecsavarta a kupakot, mintha ez volna a világ legtermészetesebb dolga.

- Főzök egy kávé - szoltam tettetett vidámsággal a hangomban.

Az ital hideg volt, és ha a másnaposságot nem is verte el, az élet valamelyest tompította. Már-már megható volt a gesztus, viszont még mindig nem értette, mit keres ebben a kégliben ezzel a fazonnal, velem, akit látásból ismert ugyan, de annyira azért nem, hogy egy görbe éjszaka után a lakásban kössön ki.

- Nagyon matt voltál, haza akartalak kísérni, de csak a padig jutottál, a kisbolt mellett - mondtam, és őszintének tűntem, sőt, mi több, ártalmatlannak. Most, hogy jobban szemügyre vette öregedő, szürke borostától tüskés arcomat, ráncos nyakamat, már nem érezte azt a gyomrot maró ingerültséget, amire valójában nem is talált magyarázatot, de ébredés óta nagyon is érezhetően ott tanyázott valahol gyomortájékon. Most már otthonosnak tűnt a pizsamagatyámon a lik, a ráncok a nyakam tövével, a furunkulus a bal halántékomon. Most talán már jobb volt inkább nálam ébredni, mint egyedül, otthon, a kutyaszagú másfél szobában.

- Sört vettél, meg cigit, aztán már nem is akartál onnan felkelni - folytattam a rekonstrukciót.

- Édesfaszom... - nyögte egy kissé színpadiasan.

Visszahanyatlott az ágyneműk közé, és behunyta égő szemeit.

A frissen főtt kávé egyre erősödő illatát érezte. Most már teljesen mindegy, gondolta, most már az van, hogy egy vadidegen szobában ébredt egy teljes homályba veszett éjszaka után. Ott feküdt tovább csukott szemmel, mint aki azt reméli, attól visszatérnek az emlékei.

Meztelen talpak csoszogását hallotta közeledni, majd megmozdult alatta a matrac.

- Egy cukor van benne, meg egy kevés tej... - hallotta a hangomat. Fél seggel telepedtem az ágy szélére, mindkét kezemben egy-egy csésze zöldgőz kávé. És azon kapta magát, hogy a kávé kínáló kezeimen időz

a tekintete. És valamiért jó volt ránézni erre a két kézre. És azt is kénytelen volt elismerni magában, hogy régen látott ilyen szép férfikezet: hosszú ujjak, ápolt körmök, a finom ráncok hálója alatt alig észlelhetően lüktető erek.

Elvette az egyik csészét, beleivott a forró kávéba. Amikor a folyadék leért a gyomrába, szinte maró fájdalmat érzett.

- Lassabban, mert ráérsz. Kiég a gyomrod - hallotta a hangomat.

Még mindig nem mert a szemembe nézni. Még mindig a kezeit bámulta, a fényes szőrös térdemet, a bárgyú tekintetű, stilizált pandát a sötét pizsamán. Mégis milyen fazon az, aki pizsamában alszik el egy nő mellett?

Én meg, mintha csak kitaláltam volna a gondolatait, krákoztam, majd rekedt hangon közöltem vele:

- Nem akartam a padlón aludni, remélem megérted...

Szóval így állunk, gondolta, és rám nézett, azaz a tarkómra, a nyakamon vöröslő két makacs pattanásra, az apró kis likakra a kinyúlt pizsamán. Tekintetét kopaszon csillogó fejemen felejtette, ahol tarkótájékon lassan kis tisztássá gyérült a kétnapos serte, majd az olcsó acél fülkarikán rekedt a pillantása, és az ujjnyi hurkákba gyűrődő bőrre a nyakszirtnél. Mintha teázna, gondolta, látva, hogy a csészét két marokra fogva, apró kortyokban szürcsölgetek.

Hamar végzett a kávéval. Észrevette, amint lopva, éppen csak odaodapillantva, de őt méregetem. A bögrét a kezembe nyomta, majd visszafészkelte magát az ágyneműk közé, és arcát a párnámba fúrva, a füléig húzott takaró alól kérdezte:

- Van aszpirined?

- Talán akad még - válaszoltam, majd végtelenül hosszan matattam a hűtőben, míg végül előhalasztam egy dobozzal. És néhány apró zsírfoltot látott a pizsamagatyámon, egy visszeres csomót a térdhajlatomban, és ahogy a reggel fényei az ablakredőny résein át a kávézóasztal lapját súrolva a szobába szűrődtek, apró kis fehér szőrszálak, tappancsnyomok rajzolódtak ki a fekete furnéron.

- Macskád van? - kérdezte, és felkönyökölt.

- Ahmm. Valahol - válaszoltam hátra sem fordulva, és hallotta, amint kipattintok egy pirulát a fóliából.

Egy pohár vízzel ültem vissza az ágy szélére, és a markába nyomtam a tablettát. Orrában érezte a pizsamám emberszagát, a vízből a klórt,

saját hónaljának kipárolgását. Még az aszpirin savanyú, gyógyszerertári szagát is érezni vélte. Ébredő verebek csiripeltek, galambok kurrogtak a tető alól, és a munkába siető korán kelők reménytelen köhögése keveredett a lassan éledező városi forgalom zajával.

- Ezt az aszpirint az este kellett volna - szólaltam meg rövid hallgatás után. - Olvastam valahol...

Egy darabig még ott időztem az ágy szélén, mozdulatlanul, és ebből a moccsatlanságból tudta, hogy megint csak őt bámulom. Ha most hirtelen kinyitná a másnapos csipáit, akár rajta is kaphatna, gondolta, és furcsamód ez a sejtés a méla, másnapos undort elviselhetőbbé tette, így aztán nem akart ünneprontó lenni. Meggyújtottam egy cigit, majd két szippantás után átadtam. Az egyik kávésbögrét is felé nyújtottam.

- A hamutartó a lépcsőházban, nem szoktam bent cigizni, de ez most más...

Felkeltem, és az ablakot bukóra nyitottam. Majd a komód fiókjából előbányásztam egy törölközőt, és eltűntem a fürdőben.

- Be kell mennem! Ha akarsz, maradj. Törölköző a komódban, kaja a hűtőben! - kiáltottam az ajtó mögül, majd megengedtem a vizet.

Míg a csobogást hallgatta, egy macskakölyök jelent meg a könyvespolc tetején. Laposan pislogott néhányat, majd a fenekére huppant, és a mellkasát kezdte nyalogatni. Egy röhejesen kancsal, tarka, szedett-vedett állat volt, mindenféle, macskára jellemző, arisztokratikus allűr nélküli, borzas kölyök. Megeresztett egy rekedt nyávogást, a szekrényről az ágyra huppant, unott képpel végiggyalogolt a matracon, fel a takaróra, majd pókerarccal, dorombolva, szorgalmasan dagasztani kezdte a hasát. Az apró macskalábak csiklandozták, ettől elnevette magát, mire az állat megriadt, leugrott az ágyról, és a szoba túlsó végéig vágatott. Leült a sarokban, onnan méregette őt sárga, ferde tekintetével, akár egy betépett, fésületlen gnóm.

A vízcsobogás abbamaradt. Neszezést hallott, majd csak úgy, törölközővel a derekamon caplattam elő a fürdőből, a fiókból egy boxert halásztam ki, meg nadrágot, és akár a strandon, a törölköző takarásában öltöztem fel. Miközben a cipőt húztam, mintha csak úgy melleleg említeném, sorolni kezdtem:

- Nekem most sietős, de figyelj: ha akarsz, zuhanyozz. A fiók alján van egy tiszta női bugyi, kaját meg a hűtőben találsz. Ha menni akarsz,

ott a pótkulcs az ajtó mellett, dobd a tizenhármas postaládába. Ha maradsz, tekerünk egy szép rakétát, amint hazaértem.

Felkönyökölt az ágyon, érezte, hogy most nagyon is illene valamit mondani, esetleg felkelni, belelépni a cipőbe, és másnaposan utánam támolyogni. De csak félkönyékre támaszkodva bámult engem csendben, amint az előszobai kisasztalon matatok, majd a cipőfűzőmet kötöm. Mikor felegyenesedtem, a fejem gyakorlatilag eltűnt az előszoba félhomályában. Nedves homokszínre sült arcomból csak a szemeim és a műfogsorom viritott. És ez alkalommal tetőtől talpig végimértem őt, mire szemérmesen a takaró alá húzta a lábát. Egy darabig még ott ácsorogtam a szobát és a külvilágot elválasztó kis térben, mintha mondani akarnék még valamit, de végül zavartan csak ennyit közöltem:

- Hát..., nagyjából ennyi - és már csukódott is mögöttem az ajtó.

Amikor csend lett, és már csak a macska neszezése meg a blokk előtti kis tér zaja hallatszott, felült az ágyon, és lelépett a hideg padlóra. Egy öreg papucsra tévedt a tekintete, megérezte rajta a régi, szétrágott lábbeli szagát, és ez a szag mintha az emlékeiből kúszott volna az orrába, valahonnan messziről. És ismerősnek tűnt minden egyes tárgy: az összegyűrt nejlonszatyor az asztal közepén, a viaszosvászon-terítő, a falra akasztott vágódeszka a konyhában, a mosógépen a finom réteg por, a hibbant tekintetű macska a szoba sarkában, a két régi szék, a nyálzagú párna, a csikk a bögrében. Mintha már ült volna így azon az ágyon, mintha már gondolt volna arra, amire éppen gondol, mintha minden egyes jelen pillanat már megtörtént volna, mintha megérkezett volna.

SZOPA KILÁTÁSSAL

- Na, ugye? Micsoda kilátás! - áradozott Karda úr, egy almaseggű, dundi kis ember, méretes pocakjával majdnem teljesen kitöltve az ajtókeretet. Vártunk egy pillanatig, talán félrehúzódik, vagy legalább egy arasznyit mozdul onnan, de ő csak állt ott, hátát a tokozatnak vetve, átszellemült arccal, akár egy szerelmére váró tinilány. Végül langyos idomai és a fehérre mázolt keret között mégiscsak átréseltük magunkat a szobába.

- Pazar, mi? - kérdezte, el sem mozdulva a helyéről.

És a kilátás valóban „pazar” volt. A nyitott ablakon át a város botanikus kertjére láttunk: öreg fák lombjai sóhajtoztak a gyenge szélben, valahol fülesbagoly sivített, mezőről hazatérő varjak károgtak a távolban, és a tücskök meg kabócák cirregése mindezt úgy fogta egyetlen nagy egységbe, akár vonósok a szimfonikus zenekart.

Ez már a sokadik lakás volt, amit albérletként ajánlgattak nekünk, egyben az első, amitől szó szerint összefutott a nyál a szánkban. Gyakorlatilag a központban volt, ennek ellenére meglepően csendes. Villamos- és buszmegálló százötven méteren belül. Az első utcáskoron kisbolt. Innen, ha más nem is, a túléléshez nélkülözhetetlen minimum: cigi, pia, olcsó felvágott beszerezhető volt.

A legutóbbi olcsó albérlet, amit egy újsághirdetésből néztünk ki magunknak, egy kibelezett tömbház legfelső emeletén volt. Lötyögő korlátba kapaszkodva, félig nyitott vagy hiányzó liftajtók ürege mellett másztunk fel a nyolcadikra, ahonnan lélegzetelállító panoráma nyílt a betongettóra. A cirózisos arcú tulaj meglepően sportos tempót diktált. Naponta négy-öt alkalommal megmászhatta ezt a távot a hozzánk hasonló sóher diákokkal. A lakástól szóhoz sem jutottunk: feketére festett falak fogadtak, akár egy stúdióban. Még a vécé is fekete volt: fekete csempe, feketére mázolt falak. Csak a szaniterek zománca világított fehéren. Az összes ajtó- meg ablakkeret sárgán ragyogott. Ráadásul a szobát a konyhától elválasztó ajtó keretébe valaki több száz hatalmas ácsszeget kalapált bele, és ez a valaki az ácsszegeket nem kevés műgonddal, egyenként kékre mázolta. A szobában nem volt villanykapcsoló, de konnektorból nyolcat számoltam össze. És a mennyezetből egy hatalmas, henteshorog méretű acélkampó állt ki, ránézésre simán elbírt volna a színösszeállítástól kétségbeesett albérlő himbálózó testét.

Karda úr lakásába mintha egy hosszú, hiábavaló utazásról tértünk volna haza. Tökéletes volt: meggyzínű cserépkályha, szekrény, asztal, két ágy, tévé, két szék, tiszta parketta, perzsaszőnyeg, fehér fal, olajkép... Ugyan a villanykörte csupaszon lógott a mennyezetről, a kapcsoló lötyögött, és diszkrétan repedezett a glettelés, de hát kicsire mi nem adunk, gondoltam. A haverommal összenéztünk, láttam a szemén, ő is ugyanarra gondol: megütöttük a főnyereményt. Ezért a pénzért legfeljebb egy bűdös ólat bérelhettünk volna, valahol a külvá-

rosban, egy aszfaltozatlan zsákutca legvégén. A foglalótól, ami négyhavi lakbér volt, egy kissé vakaróztunk ugyan, de valamit valamiért...

- A konyha meg a vécé közös! - szólalt meg a tulaj a hátunk mögül.

Lesz egy kis tolongás reggelente, na és? Az egyik kiszemelt lakásban, amit az elmúlt napokban ajánlottak nekünk, volt ugyan saját klotyó, ám szaniterek nélkül. A tulajdonosok - egy szúrós tekintetű, apró házaspár - nem az albérletben, hanem a város túlvégén, egy muskátli-val telerakott kis kockaházban fogadtak minket. Bemutakozás után azonnal leültettek bennünket az előszobai nagy asztalhoz, letelepedtek velünk szembe, és közel negyedórán át meg sem szólaltak. Csend volt, mint egy pókerpartin. Apró emberek voltak, úgy kukucskáltak ránk az asztal lapja mögül, mint két koravén erdei gnóm. Aszott krumpliszerű arcukon úgy futottak körbe, keresztbe és kasul a ráncok, mintha filctollal húzták volna oda ők maguk minden reggel. Pislogás nélkül meredtek ránk, nagyon hosszú perceken át.

- Állat nincs! - szólalt meg az asszony.

A férj a csipketerítőt bámulva bólogatott, és alig hallhatóan hozzáfűzte:

- Pláne macska...

Erre az asszony is bólogatni kezdett, és a nyomaték kedvéért megismételte:

- Pláne macska...

És csak ekkor vettem észre, hogy a ház tele van porcelán nippekkel. Mind macskát ábrázolt. Minden zugban, szegletben valami zománcozott cica tanyázott. Fehér cica, fekete cica, tarka cica, haránt- meg hosszanti csíkos cica; kék, sárga, piros szemű porcelán cica. És ha nem látom, el sem hiszem: egy régi tranzistoros tévé tetején piros-zöld kockás cicaváza. Egyikünk sem tartott semmiféle négy lábút, de ezen a ponton egy kissé már elbizonytalanodtam. A barátomra néztem, aki tátott szájjal szemlélte a nipptárlatot.

- Talán tekintsük meg a kérdéses lakást - törte meg a csendet a férfi.

Átfuvaroztak minket az albérlethez. Valóban lélegzetelállító volt a lakás: a levegőnek édeskés, gázhoz hasonló, rohadt halas lecsengésű bukéja volt. A falak egykor talán fehérek lehettek, a lerakódott nikotin-réteg miatt lehetetlen volt megállapítani. Az öreg pókhálók meg sem rezdültek az ajtónyitáskor keletkező huzattól, szürkén, bánatosan lógtak a sarkokban, mint száradni kiakasztott csipkés bugyik. A mennyezetre nem volt racionális magyarázat. Ha azt mondom, a plafon élt,

gyéren fogalmaztam. Különbféle létformák szimbiózisából kialakult, önálló organizmusként lehetett volna körülírni, amelyből egy dombormintás lámpabúra emelkedett ki, izgalmas surlófényvel emelve ki e sajátos ökoszisztéma egyedi textúráját.

- A budikagylót meg a givétát magukkal vitték az előző lakók - közölte tárgyilagosan a háziasszony, mintha per pillanat ez volna a legnagyobb probléma ezzel a másfél szobás zárt bioszférával.

De Kardáék álomvillájába friss, szinte már hegyi levegő áramlott a sarkig tárt ablakokon. És a csend... A város zaját megszürték az évszázados öreg hársak, tölgyek, platánok, a távoli morajlást inkább csak sejtettük, mint hallottuk.

- Akkor rátérhetünk a..., khmm, a megállapodás hivatalos lepapírozására? - szakította félbe eufóriánkat a tulaj.

Letrappoltunk az ebédlő méretű konyhába. A sarokban egy zöld csikókályha ontotta a meleget, amit a sarkaira nyitott ablakon beengedett friss levegővel egyensúlyoztak ki. A kályhán egy kis fehér edényben talán a vacsora melegedett. Mellesleg a ház összes ablaka tárva-nyitva, az egész lakásban olyan huzat volt, akár egy sziklaszurdokban. Megtisztelőnek éreztem ezt a figyelmességet, mivel már telefonon jeleztük, hogy amennyiben tetszik a kégli, és meg tudunk egyezni, azonnal be is költöznénk. Ezért két kisebb hátizsákkal érkeztünk, amiben a legszükségesebb holmikát tartottuk: váltás fehérnemű, néhány könyv, pakli kártya. A haver csomagjai közt ott zörgött még egy sakktábla, egy egészen apróra összecsucsható régi esernyő, és szuvenírként őrizgetett női bugyikból álló kollekciója. A többi vacakunkat egy darabig a vonatállomás csomagmegőrzőjében tároltuk, de mivel ez hosszú távon költségesnek bizonyult, a nagyobb csomagok végül egy rokon ismerőse haverjának a garázsában kötöttek ki.

A korábbi főbérlők, amint meglátták a csomagjainkat, azonnal felszolgálták a lakbért, az előzőleg megbeszélthez képest legalább húsz százalékkal kértek többet. Ekkor döntöttünk a kis hátizsákok mellett. Azt reméltük, így majd olyasvalakik benyomását keltjük a tulajdonosok szemében, mint akik két bevásárlás közt, mintegy mellékesen megtekintenek néhány kiadó szobát is. Így, ha a háziúr vagy házinéni megengedi, egy kisebb összeg letétbe helyezése után akár egy próbaéjszakát is eltölthettünk az adott helyen. Persze, sehol nem akartak ebbe belemenni, minimum egy havi foglalót kértek mindenhol. Egyetlen

helyet találtunk, ahol a tulaj rábólintott erre. Egy régi bérház belső udvarán álló apró kis építményről volt szó, egykor szénraktár vagy valami hasonló működhetett benne. Az oldalához pottyantós deszkabudít ácsoltak, abból a balkáni, guggolós típusból. Vízöblítés nem lévén, itt egyenesen az emésztőgödörbe végezhetette az ember a dolgát. De ebben a tereptárgyban legalább volt egy apró, nagyon szűk konyha és egy meglehetősen tágas zuhanyzó, meg egy régi, megsárgult mosógép, amin be- és kifelé menet gyakorlatilag csak átmászni lehetett. De a főbélőt azonnal a szívünkbe zártuk. Strandpapucsra gyakorlatilag egyben nőtt a lábával, pókhálósra kopott zsíros farmerje és két számmal nagyobb pólója fölött úgy mosolygott ránk, mint aki téren és időn kívül létezik, egyszerre látja a múltat, jelent és jövőt, mindennel megbékélt, meglepetések már nem érhetik. Az udvarban tenyésző sok millió veréb csivitelése is mintha golyafészeknyi raszta hajából hallatszott volna ki.

- Ehem... Ötven helyben... És egy éjszaka próba? Hmmm... Oké... - mondta, majd csendben állt egy darabig, mint aki sikertelenül próbál szavakba önteni valami nagyon magvas gondolatot.

Zsebébe gyűrte a pénzt, elnézett valahova a háztetők fölé, és bizonytalanul elindult a tűzfal irányába. Ott hirtelen lefekezett, sarkon fordult, elmasírozott mellettünk, majd a lábtörlő alól kihalászott egy kulcsot, és a markunkba nyomta. Utána két ujjal szalutált, és meglepően fürgén kisurrant az udvarból.

Estig nem láttuk. Illetve este sem láttuk, viszont nagyon is hallottuk, amint hatalmas robajjal hazaért. Legalább másfél órán keresztül föl-alá csoszogott a szobájában, amit egy közfalnak szánt furnér-gipszkarton konstrukcióval választott le a beltérből. És ha egy pillanatra abbahagyta a föl-alá slattyogást, ezen a vékony díszletfalon minden apró zörej, halk szöszmötölés, cérnavekony fínghang és sercegő vakarózás áthallatszott. Amikor végre azt hittük, nyugtunk lesz, fojtott hangon szitkozódni kezdett: „Bazeg, ott a farkas! Kapd le! Azaz! Bazeg, elbasztam! Vigyázz, faszom! Van még még két életem!” Hajnalig tartott ez a műsor. Mire pirkadatkor leesett nekünk, hogy üdvözült arcú főbélőnk videojátékkal úzi az eszét, a halálfélelem már öt évet elvitt az életünkéből. Másnap reggel hunyorogva, égő szemekkel vettünk örök búcsút bódhiszattva barátunktól.

Konrád úr bérleményéhez nem tartoztak kattant szomszédok. Ha mégis, a telkek méretéből adódóan jócskán hallótávon kívül éltek az életüket, szóval csendes éjszakáknak néztünk elébe. Láttam is magunkat, amint szombat esténcént a haverommal egy üveg bor mellett kártyázunk, a háttérben megy a tévé vagy valami rádió, kicsit részegek vagyunk, kicsit fáradtak, az ablakon túl csendben hull a hó, és a barátnőinket várjuk. Nem volt ugyan barátnőnk, de egy ilyen keccsel nem lesz majd nehéz becsajozni...

- Ha jól értem, megállapodtunk - szakította félbe Karda úr a csendes áhítatot.

- Persze, persze! - válaszolta a haverom, és az elénk kiterített szerződést nézte. Én is elolvastam. Nagyjából a szokásos megállapodás volt, négyhavi kaucióval a végén, aminek csak a felét volt köteles a tulaj visszaadni, ha váratlanul, egyoldalúan lemondunk az albérletről.

A szerződéssel a kezünkben leballagtunk a konyhába, előkotortuk a pénzt, és sóhajtvá leszámoltuk az asztalra.

- Imruska! - kiáltott fel a tulaj, miközben a pénzt olvasta.

Nevezett Imruska teljesen váratlanul jelent meg a helyiségben, és egyszer csak ott ült a csikókályha mellé húzott hokedlin. Csillogó, gyermeki tekintete nem sok jót ígért, bár fenyegetőnek sem tűnt. Vagy mindvégig ott ült, és nekünk fel sem tűnt, vagy olyan csendben jár, mint egy kísértet, szóval nem lesz itt gond. Néha bele-belekukkantott a kályhára feltett fehér kislevelekbe.

- Aztán ezek itt fiúk, Imruska! Nem lányok! - folytatta Konrád úr. - Vagyis nincs kukucs, amikor zuhanyoznak! Értve vagyunk?

Imruska sűrűn bólogatott, és mosolygott, akár egy kisgyerek, akinek megígérték, ha öt percig kussol, megkapja a nagy macit.

És ekkor valami alattomos bűz érte el az orrunkat. Olyasféle, amit parkok és városszéli erdők elhagyatottabb zugaiban érez az ember, ha letéved a járt útról a bokrok hűvösébe, a keserűlapuk erdejébe. Talán nem ártana abbahagyni a szellőztetést, gondoltam, miközben én is odafirkantottam az aláírást a barátomé mellé. Hiába volt rajtunk kabát, egy kissé dideregni kezdtünk.

- Fáznak? - kérdezte zavartan Konrád úr.

Majd választ sem várva, megpördült a tengelye körül.

- Az Isten basszon meg, Imruska! - kiáltotta, majd elkapta a kislevek fülét, de megegette magát, és hirtelen befalta az ujjait. Majd fintorogva

a nadrágjába törölte, és sűrűn köpködni kezdett. Pulóvere ujját a kézfejére húzta, de így sem sikerült megfognia a kis fehér fazekat, amiben már jól hallhatóan rotyogott valami. Ekkor a szag már szúrta. És miközben Konrád úr ténykedését szemléltem, hirtelen összeállt a kép: a kis fehér fazék valójában egy ívelt fülű, csillogóra zománcozott, muzeális értékű bádogbili.

Menedék (részlet)

Borsodi L. László

PILLANGÓK, VERDESŐ ÁRNYAK

Az ingek, a ruhák egymásutánját,
a függöny hajlatát, a szőnyegét,
az edények koccanását, színét,
a kávé ízét, a teafüvek illatát,
a székek, a könyvek helyét,
a szünni nem akaró éjszakai hangokat,
az óvatosan beszivárgó reggeli fényt
csak én ismerem, gondoltam évekig.
De amióta tekintetünk egymáshoz űzött,
és egy este beleszólt a kaputelefonba,
majd kezét a bejárati ajtó kilincsére tette,
és lélegzésünk ritmust váltott, idegen illatára
hirtelen pillangók szálltak meg mindent:
azóta itt keringenek-repkednek, elárasztották
az erkélyt, a szobák falát, a csillárokat,
ágyamba, ágyékomba, beköltöztek a gyomromba,
nem hagynak, felköltenek az éjszaka közepén is.
És már nem tudom, meddig tartok én, honnan,
mikor kezdődik ő, kezdődünk-e mi egyáltalán,
vagy mindig is egymás folytatásai voltunk,
hogy különutasok vagyunk-e,
vagy egymás csendjében verdeső árnyak.

Csikszereda, 2024. április 16.

MERÜLÉS

*„Mélységes ércső, ércűkör, fémtükör (...)
hallani nem lehet, talán látni sem”*

(Babits Mihály)

Ha itt van, hát itt van, enyém, ahogy enyéim voltak mások.
Persze ma már pontosan tudom, honnan kellett volna,
de akkor, ott nem láttam, nem láthattam, meddig lehetne.
Előbb a vendéglőben, az asztal mellett, aztán az utcán,
egy színházi előadáson, egy múzeumban, szállodában.
Az előszobában még óvatosan lépegettünk, aztán a konyha,
s mire észrevehettem volna, a legbelső szobában voltunk.
Így csökkent felére, amiről azt hittem, oszthatatlan,
térré tágult külön múltunk, így vált igévé testünk.
És már hiába akarom, a tükör helyén csupasz fal van,
nem lehet visszalépni – aki nélküle voltam, nincs ott.
Pedig ahogy a napok telnek, egyre többször ritmust vétünk,
és nem találjuk a dolgok mintáját, visszáját, a varratot.
Talán ha ő úgy láthatna, ahogy én sohasem,
ha én bonthatnám vissza, ami használt évekből épült,
hogy együtt juthassunk ki a lépcsőházig, aztán az út,
a városhatár, a mező, az erdő, a hegy, valahol fent egy tó.
És ott elmerülni együtt.
Elmerülni egyszer.
Elmerülni végleg.

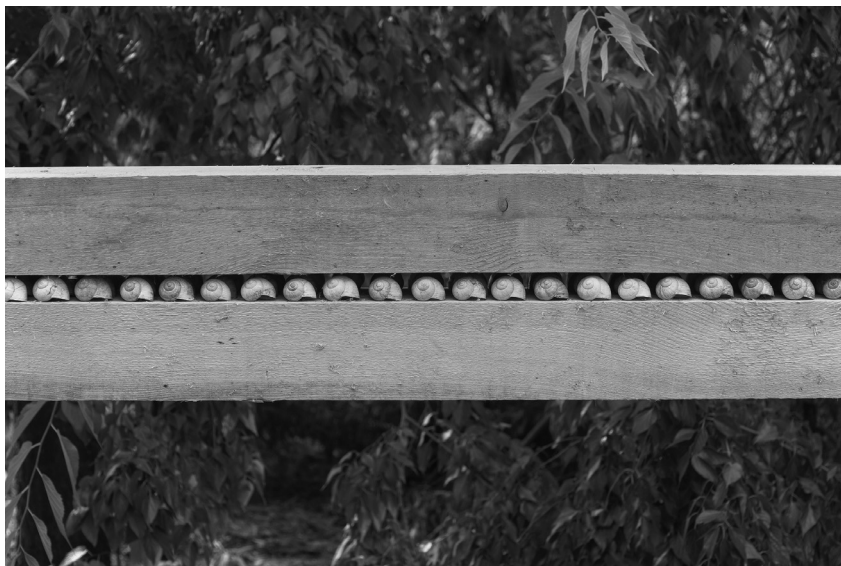
Csikszereda, 2024. április 17.

VALAMI MOZDUL

Szavával körbefont, csendemmel feleltem,
összemosódtunk, mint cigarettánk füstje,
közös lett, ami külön volt, a konyha, az ágy,
a hűtőszekrény, közös a hétvége, a nyár.

De közös lehet-e a hétköznapok közönye,
a rítusok szürkéje, ha ugyanaz a hangsúly?
Mi lesz, ha őszre elszállnak a pillangók,
és nem énekelnek az ablakon túl a fecskék?
Miénk marad-e minden, mi tétova, izgató,
ha hullni kezd a dió a fáról, és tompán koppan,
ha a közösen szedett szőlő idő előtt erjedni kezd,
elcsorog a vére, felissza a föld, közben este lesz?
Most egy autópálya senkiföldjén száguldunk,
most épp kedvenc zenénket hallgatjuk,
most nem csinálunk semmit, fekszünk üresen.
Kinyitom az ablakot, beárad a levegő, a fény.
Mintha mozdulna. Valami közeli. Talán így marad.

Csikszereda, 2024. április 19.

Spirálrendszer (részlet)

Demeter Arnold

AZ ÉGRE HÁZAT

Nagyanyám, ha imádkozik,
hálát ad értünk, a homályos tegnapért
vagy a még egy napért a kivárásban.
Tudom, hogy néha beszél nagyapámmal,
akit többszöri ostromra gyűrt le a halál.
Terveznek, mindent újra és előről,
hogy amikor találkoznak, ismét fiatalon
állnak egy kopár, örökölt telek szélén.
Szerelmesen, és végre mindenre ráérnek.
Erdőre mennek, ott fától fáig
végigsimítják a kezdet oszlopait.
Majd követ törnek az alapnak,
agyagot gyúrnak, ahogy az Isten
a hegyekkel tette azt.
Persze tudják, hogy ezért
meg kellett haljanak, hogy végre
nyugodtan élhessenek, mert
így ketten vígan, gondtalan
építhetnek az égre házat.

SZÁJÍZ ÉS ÉBREDÉS

Tata hónapok óta meghalt.
Mama is ágynak dőlt.
Faggattuk, hogy milyen érzés,
szóval, hogy fáj-e?
Kedvesen hallgatott.
Nem volt már ereje,
de próbált türelmes maradni.
Mivel most furcsa szájszaga

volt a gyógyszerektől,
arra a következtetésre jutottunk,
hogy jár vele egy szájíz,
ami ellen nem hat sem
cukorka, sem fogmosás.
Idővel megszoktuk.
Mama halálán volt.
Néha még köszönt,
mosolygott, mintha
a szenvedéssel kívárta
volna az éjszakát,
akkor sokat nyöszörgött.
Nappal próbált figyelmes maradni,
de aki haldoklik,
az ne legyen illedelmes.
Sőt, csináljon, amit akar.
Ha megy, menjen.
Ha marad, maradjon.
Végül megértettük, hogy
aki haldoklik, az úgy
járkál körbe,
mint reggel, ébredés után
a munkába induló.
Még mindenki alszik,
és ő próbál úgy kilépni a házból,
mintha nem járt volna ott.

TRÉFA

*„A mondatok jelentéstelen virágként
hervadtak el.” (Borbély Szilárd)*

Jocónak

Olyan bolond vagyok, mintha csak ott,
a temetőben beszélhetnék hozzád.
Mégsem teszek másképp.
Nem messze van a házatoktól,
könnyebb lenne beugrani.
Meglátom a neved, és megnyugszom.
Megtalálalak, majd rögtön eszembe jut,
hogy ugyanitt veszítettelek el,
itt, ahol miattad haragszom egy fára,
ami olyan büszkén mered az ég felé, mint
hódító hajó árboca egy ismeretlen
földrész partjainak közelében.
Leteszem a virágot, véletlenszerűen.
Egykettőre a gyertya is helyére kerül.
Keresztet vetek, de a Miatyánk első
két sora után abba is marad. Halkan
olyanokról motyogok, hogy minden rendben,
hogy szerelmes vagyok.
Egy halom krizantém, most arról
beszelnénk, hogy talán az ára jobb lenne.
Mindennek az ára talán jobb lenne.
Ha az összes arra járó öregasszony
rémületében Istenért kiáltana, és összeesne,
nem bálnám – felkelnél, nem harmadnapra,
hanem öt év után, de felkelnél.
Megszorítanád a kezem, és derűsen
odaszólnál – na, és jó nő?
Megdöbbenve állnék, és csodálnálak,
hogy egész idáig mindenkivel elhitetted,
hogy meghaltál – pedig mégsem.

MAGAM SEM TUDOM

A jobb oldali szomszéd öregasszony térfogata csökkent, miután meghalt a férje. Róla csak annyi emlékem maradt, hogy mindig heréléssel fenyegetett.

A bal oldali szomszéd öregasszony térfogata nőtt, miután meghalt a férje. Ide egy nyers tojássárga színű Dacia mozdulatlansága szólít vissza.

Mindig úgy képzeltem, hogy a jobb oldali halott öreg egyre inkább hazugságba átmenő emlékeimben Toldi-alkatú és nyers szavú volt, még ha konkrétan egyetlen mondatra sem emlékszem a herélésen kívül. Aki hallotta, nevetett, én féltem, tettelességre nem került sor, mégis rettegtem, hogy egyszer csak: kecc!

A bal oldali udvar misztikumnak számított. Ritka napok vagy ünnepnapok kevesén léphettem be, mit sem tudva, hogy ide apám felől kötelesség köt, ha csak a köszönni is, de kötelességem van. Az öreg autót szerelt, és szótlanul állt, ekkor még nem értettem, miért, de idővel hosszas kotnyelesség után kiderült, hogy napról napra felejtett el beszélni. Elhagyták a szavak, ahogy meg nem fogant gyermekük.

Bár meséltek volna hőskori tetteikről a gyárban, állomáson, fatelepen, műhelyben, Ceau' előszobájában. Mit bántam volna, hogy nem igaz, hazugsággal a szóban herélés is elviselhetőbb. De ma már hallgatnak, azóta bal oldali félelmemnek kedves felesége is eltávozott, ilyen szépen mondta a pap is, de ezt csak emberekre használjuk, mert amikor Szellő lovunk eltávozott, akkor felhívták a figyelmemet, hogy ő csak megdöglött!

Istenem, ami megdöglök, az nem a te országodat gyarapítja? – kezdtem este a válasz nélküli beszélgetésbe.

Vagy aki sokat szenved, az megdöglik, és aki váratlanul meghal, az meghal, de aki egyedül marad, mint az a vénasszony, akinek a szentelt víz se segített, az eltávozik. Hányféle véget érhet az élet, s mikor érhet véget, esetleg választani lehet halál és halál között, vagy marad a véletlenszerűség.

És kívánjuk egymásnak a halál módját? *Remélem eltávozol, és nem megdöglesz, kedves barátom.* Halál és halál között forgolódom nehéz takaró alatt hétévesen, készen minden spártai kihívásra. Minden szomszédra, kóbor kutyára és ismeretlen kőhordó autók sofőrjeire. Minden szerettemre és minden megbánásra, amire statisztikai alapon még hatvan évig számítok. Aztán meghalok, eltávozok vagy megdöglok, véletlenül, védtelenül, egyedül.

Spirárendszer

Dankuly Csaba

A LÁTHATATLAN ELLENSÉG

Álommelbeszélések és valós történetek

RÉGIDŐK

ROZÉ

Ő rozét rendelt, én kisüstit. Hogy fér a kettő össze, hogy lehet borral és pálinkával koccintani? Mielőtt összeüthettük volna össze nem illő poharainkat, a kérdés már *válaszfalként* nehezedett közénk. Ő mégis a pohara után nyúlt, és ahogy megfogta, egymásba szaladt a tekintetünk. Az enyém a poharat tartó keze felől siklott a csupasz karján és nyakán az arca felé, ő egyenesen a szemembe nézve várta már, hogy odaérjek. Picit elengedte a merev poharat, mint aki tiltott helyre nyúlt. Nézte a kezem, mikor és mégis hogy nyúlok *én* a poharamért, hogy fogom meg, van-e egy ilyen fogásnak valamilyen jelentősége. Amint felemeltem, és már-már koccinthatnánk, vadul hátradobta a haját, s elkezdte magyarázni, hogy kell valójában *egy ilyen* poharat *megfogni*, tartani, szájhoz vinni, egyáltalán egy ilyen pohárból egy ilyen bort inni, nem mindenki tudja, mégis úgy tesz, nagyzol, amilyen kis sznob. Előző találkozásunkkor én is rozét ittam.

PÓTHELY

Nem ült le velem a gyertyafényes asztalhoz, feltételeztem, nehogy még szerelmespárnak nézzenek minket. Hogyne, egy fiatal lány egy vén fasszal. Ez fájt. Inkább a vécé-közeli, mellmagasságban a falba épített keskeny asztallaphoz telepedett. Ott kényelmetlenkedtünk két inogó, erősen kiszuperáltak tűnő bárskéken. Ócska póthely későn érkezőknek. Az első sört szinte egy hajtásra leküldtem. Ő hűsítőt, teát vagy kávét iszogatott. A második sörre nem kértem ki az engedélyét, nem kérdeztem, mehet-e még egy, van-e még kedve maradni. Mikor odaintettem a pincérlányt, aki a pont mellettem lévő raktárhelyiségből egyből elélem varázsolt a második jéghideg italt (ezért legalább érdemes volt ide ülni), láttam, hogy most neki fáj. Mi, hogy kérdés nélkül rendelek, mintha ő ott se lenne, vagy alkesznek néz? Viszont nem mulasztottam el érdeklődni, jöhet-e neki is még egy kör. Nem, köszi, még van, esetleg utána. Csak ekkor kérdeztem meg, okés-e számára ez a második sör. Okés. Nem tűnt túl meggyőzőnek. Kicsit megsajnáltam, de nem mertem megsimogatni, amúgy is, ahol megsimogattam volna, oda nem nyúlhattam. Félig széttárt combja felém fordítva, egy karnyújtásnyira se. Markoltam az üvegem, nyakaltam a söröm, mint valami elixírt, ami megfiatalíthatna, visszaadhatná a hajam és a bőröm színét, fényét, feszségét.

ELSŐ TALÁLKOZÁS

Egyszerre érkeztünk. Semmi azonosító jel, telefonmegcsengetés, csethívás, azonnal egymásra ismertünk. Semmi finomkodó bemutatkozó kézfogás. Szia, szia, több mint normális ölelés, csókok két oldalról. A dús haja, az illata, a nedves ajka nyoma az arcomon, a teste teltségének érzete, ahogy a csípője, a combja, ha csak felületesen is, hozzám ér. Magas sarkú cipőjében nagyjából velem egy termetű. Feszés farmer, derékban beszabott kiskabát, vállán keresztbe vetett, a hasán nyugvó ízléses kis táska. Az arcán mosoly, a szemében mosoly, az egész tartása mosoly. Rám néz, próbálom állni a tekintetét. Merre? Akármerre. És egyszerre indultunk el ugyanabba az irányba. Úgy mentünk egymás mellett, mint két egymásra talált, és úgy talált köztünk a szó, mintha legalábbis időtlen idők óta egymással lennénk, egymáséi lennénk. Elhaladtunk a későbbi végzetes pad – ah, ja, „megcsalásom padja” – mellett, amin most másvalakik nyalakodtak zajosan, a *sötétben*. És amin most nem akadtam fenn.

GESZTUS

Tetszett a gesztusa, amikor a kocsmajtóban, már fedezékben, felém nyúlt, de nem ért hozzám, csak szinte indulatosan rám szólt, most már leveheted, mielőtt összecsukta volna az ernyőjét. Az utcán a kapucnim miatt nem tudtunk rendesen egymásra nézni, beszélgetni.

JELLEMZÉS

Magas homlok, de széles is, így kétoldalt
állandóan a haja rendezgetésével kell
rejtegetnie, takargatnia. Szeme vidámbarna,
kerek – hosszú, felívelő pillákkal. Orra
a kelleténél nyúltabb és nagyobb, lefelé hajló,
mégis kellemesen illeszkedik párnás arcába.
Ajka nem telt, inkább keskeny, már-már pengeéles,
főleg, amikor szigorúan (magamban: tancisan) figyel.
Mosolyra húzódó szája ezért néha vicsorgásszerű.
Apró, csinos fülkagylók, cimpájukban margaréta-fülcsik.
Nyaka íves, finom, gödröcskés, éppúgy vonzza
az odabújjást, csókot, harapást, mint a fojtogatást.

VÉGIDŐK

RIADÓ

Öldököl a Nap, halálosan izzadok a totális
árnyéktalanságban. Alig járnak már ezen
a kopár tájon, legfeljebb egy-két botladozó
kutya- és önsétáltató. Speciális napernyők alatt.
Ülök a csupasz földön, ölemben nyitott
füzet, kezemben írószer, számban cigi,
esetleg épp az utolsó. Lám, ez itt egy
íróember. Vagy írnok. Mit tudni, valami
értelmetlen értelmiségi. A végidők
krónikása. Persze, kinek-minek jegyez le
még bármit is? (De még inkább: kém talán!
Egykutya.) A hülye, legalább egy könnyű
sapkát vagy kalapot se tett. Felsívít a sziréna.
A botorkálók nekilódulnak, mintha ott se
lettek volna, elnyeli őket a föld. Ernyők röpködnek,

ölebek szaladnak szerteszt. Nem ugrom talpra.
Lehet, hogy ez is csak próbariadó. Lehet,
hogy amikor megszólal az igazi, már senki
nem menekül. Lehet, hogy nem is lesz
már senki, aki menekülhessen.

RÓZSÁS HELYZET

*„Atyáitok mannát ettek a pusztában,
mégis meghaltak.”*

János evangéliuma

Műanyag hull az égből. Rózsaszínű.
Gyümölcsillata van. Egyesek, mások
példáját követve, edényekbe gyűjtögetik,
mohón falják, aztán kidőlnek. Senki nem
szedi fel őket. Figyelmeztetőtáblák szerte
a környéken: TOXIC. Azt lehetne hinni, az
emberek nem értik a szót, vagy nem tudják,
mire vonatkozik. Úgy képzelhetik, valami
egzotikus növény ez, amit a kedvező éghajlat
sodort erre valahonnan délről. De egyéb furcsa
jelenség is van: a halottak egy idő után
feltápáskodnak, megkeresik edényeiket,
és kezdik az egészszet előlről.

Medgyesi Emese

MÁJUSBAN NOVEMBER

Megszoktuk, hogy az Északi-tenger gyakran a kedvünket szegte: hol kitisztította, hol elhomályosította az eget – gyors esőt zúdított, vagy apró szemcsés, sűrű ködöt terített ránk. Korasztét csinált bármely napszaktól, valahányszor sárszínűre változtatta a nap fényét, és fojtó, tapadós füsttel árasztotta el a partvidéket. Sejtjeinkbe ivódott a ragacsos légmassza, ami ilyenkor beborított – a vékonydongájú, jótékony szél sem bírta semlegesíteni, csak csápol, csípte a bőrünket, miközben használhatatlan lebernyeggé roppantotta össze esernyőinket.

Amikor tombolni kezdett a tenger, autóba ült, aki csak tehetett, pedig mindannyian tudtuk: perceken belül lebénul a közlekedés.

Aznap is félhomály borult a városra, és mint sortűz, pattogott az apró szemű eső. Kocsisorok vesztegeltek a körúton; a bénult forgalom miatt dudaszóval tüsténkedtek a dühöngő autósok. Négy óra körül megszólalt íróasztalomon a telefon; otthoni számunk villogott a kijelzőn – Krisztinka! De köszönése helyett csupán a csend feszült a kagylóban, hallózásumra pedig zavaros zöngék surrogtak a vonalban: nehezen lélegzett. Kapkodta a levegőt, mint kiskorában, valahányszor valami kimondhatatlannal küszködött.

Tudtam, másodpercekbe telik, míg oldódik sokkos állapota, és darabig hüppögve, szaggatottan artikulál:

- Má... Má-min... Robert... azt ak-akarja...
- Telefonált?
- I-itt van mellettem.
- Bántott?
- Ne-hem... Csak...
- *Keep quiet!*

Volt apósom parancsszavát vigasztalással próbáltam ellensúlyozni: - Ne sírj, édesem!... Jövök haza. Indulok... - bizonygattam. - Ne sírj, nincs baj... - állítottam bizonytalanul. - Nem történhet semmi rossz...

Semmi rossz – ismételtetem tehetetlenségem tudatában. – Add a telefonhoz!

Köszönés nélkül ráreccsentem Robertre: legyen tekintettel! Pontatlanul hangzott, ugyan mire? A helyzetre? A gyermekekre?

Visszakérdezett, *do I realise*, mekkora kárt okozok?

Ingyen cirkusznak nevezte, amit művelek: hónapok óta provokálom őket... Igen-igen, hallgatással! Hírzárlatot rendeltem el, lehetetlen kapcsolatba lépni velünk. Nem telefonáltunk, nem írtunk! Csomagot küldtek nekünk – visszavitte a posta! Elegük van az áldatlan helyzetből, rendezni akarta dolgainkat! Leteker ezer kilométert, erre úgy viselkedik vele a leánya, mintha ezer idegen lenne! Azok után, amit érte tett!

– Ijedtében...

– Mi vagyok én, gonosz farkas?! – méltatlankodott Robert. – Elismerem, hogy míg Lucas veletek lakott, hallhatott kevésbé szépeket, de nincs már mitől tartania.

Higgadtan érvelt: Krisztina az unokájuk, hozzájuk nőtt, és most hiányzik nekik a gyermek; ennyi! Lefogadja, hogy az érzés kölcsönös, bár a leánya nem meri kimutatni. Inkább sír, ezzel a maga módján engem kímél.

– Nem tudhatta, mi lesz...

– Mi lenne?! Szimbiózisban éltek – alfa és ómega –, soha nem szakadt el közöttetek a köldökszínór.

– Sokkos állapotban...

Robert tiltakozott: – Biztosíthatlak, nem miattam került abba! Tíz éve ismer!

– Más körülmények között...

– Részünkről semmi nem változott. Nincs helye a távolságtartásnak!

– Óvom magunkat.

– Lucasszal szemben kellett is! A fiam miatt nem törölhetsz ki az életetekből!

Bizonygattam, hogy változatlanok irányukban az érzéseink, hogy őrizzük a közös emlékeket. Félbeszakított: ők is! Ezért elfogadhatatlan a „szeretetteljes távolság”, amit erőltettek. Legyen vége – ezért jött! Hajnal óta úton van, a határtól horrorködben, nyolc órán át, lépésben vezetett. Ki látott még májusban novembert?! Ilyen is csak mifelénk

lehetséges! Átkozott régió! Miért is költöztünk a közelükből ide?! Micsoda időjárás! Hajszálon múlt, na, meg a reflexeim, hogy délben megúszott egy balesetet! Ha nem kapja idejében félre a kormányt...!

Félelmem, hogy magával viszi Krisztinát, türelmetlenné tett. Szavába vágtam: miért nem telefonált?! Bejelentés nélkül, csak úgy megjelenni nálunk! Munkaidőben! A távollétemben!

I'm sorry... I did not pay attention...

- Indulok haza!
- Gyere.
- Találkozunk a földszinten!
- Itt várlak.
- Nem, nem a lakásunkban!
- „Lakásotokban!” – visszhangozta ingerülten. – Nekem köszönheted, hogy tető maradt a fejetek fölött – emlékeztetett nyomatékkal, megjegyzése azonban lepergett rólam.

- Lent, az előcsarnokban, különben magánlaksértés miatt kénytelen leszek rendőrt hívni! – figyelmeztettem. – Add vissza a kagylót, beszélni akarok... Megszakadt a vonal, befejezetlen maradt mondatom.

Nem bántalmazástól féltettem kiskamasz lányomat. Családjuk vagyónára és összeköttetéseire hivatkozva Lucas hónapokon keresztül fenyegetőzött: idő kérdése csupán, meglátom, megfosztanak szülői felügyeleti jogomtól. Narratívájában apja és öccse ügyvédi-szakmai közbenjárására hivatkozott. We have the money, we have the power – mondotta, és emlékeztetett: túl magas a lakás havi törlesztési kötelezettsége, a bíróságon megkérdőjelezi eltartási képességemet.

Rendszeresen kifejtette, mire futja majd, és mire nem, a keresetemből. Megsaccolta azt is, elköltözése után mikor indul csődeljárás ellenem.

- Képtelen vagy másodmagadat eltartani – mondotta hunyorogva, mint ki szuggerál.

Ha odahaza tartózkodott, fennhangon fejszámolt, és túlzó kadenciával, úgymond felelőssége tudatában figyelmeztetett: „A törvény mindenkor a kiskorú érdekét tartja szem előtt!” Menekülhettem főzés-mosás-vasalásba, foglalkozhattam Krisztinával, mindegyre kérdezgetett: értem, ugye, miért kénytelen megkérdőjelezni létfenntartó képessége-

met? Inkább előbb, mint utóbb hajléktalan leszek – szögezte le –, márpedig a tisztességes lakhatás minden gyermeket megillet, az enyémet is. Alanyi jogon.

Osztokodásunk nyomán a Lucast megillető összeg kifizetését a szülei teljesítették, így nem kellett eladnom a lakásunkat. Kértem, adják meg banki adataikat, részletekben törlesztem adósságomat, de ők szabadkoztak: „Nem tartozhattam a fiuknak!” Vagy: „A gyermek érdekében tettük.” Restellték fiuk követelését. Véleményük szerint nem volt értékarányos, sem etikus a vagyoneosztás! Elsőszülöttjük nem költhet ránk, már megismerkedésünk előtt elverte nagyszülői örökségét. Miért engedtem Lucas követelésének? Hogy vállalhattam – bizonyíték nélkül – másfél évi jövedelmemnek megfelelő összeg visszafizetési kötelezettségét?!

Támogató magatartásuk ellenére képtelen voltam elvonatkoztatni Lucas sokat hangoztatott axiómájától: „A hatalom azé, akinek pénze van.” Ha családja összezár, megfosztanak szülői felügyeleti jogomtól.

Visszagondolva, forgatókönyv betanult szövegének hatott bejelentésem, hogy rendőri intézkedést kérek Robert ellen magánlaksértés miatt, hiszen országváltásunkat, beilleszkedésünket az ő anyagi és erkölcsi felelősségvállalása tette lehetővé.

Tárcsáztam a 112-es segélyhívó számot. Beazonosított, majd kikérdezett a kerületi rendőrség ügyeletesét. Összeszedett, érzelemmentes benyomást keltettem bejelentésemmel, mert meggyőzően soroltam esetünk szalonképes tényeit. „Pillanatnyilag a munkahelyemen tartózkodom. Nem tartom a kapcsolatot elvált férjem családjával. Első házasságomból született, tizenkét éves lányom egyedül van otthon. Pár perce sírva telefonált, hogy megérkezett hozzánk a volt apósom. Megszakadt a vonal, nem tudom, mi történik a lakásunkon. Attól félek, magával viszi a kislányomat! Kérem, sürgősen szálljanak ki a gyermekem védelmében, egy órába is beletelik, mire én hazaérek.”

Hallottam, a recepciós vázolta a terepezőknek a helyzetet, megadta nekik a címünket. Legközelebbi helyszínelő kollégái azonnal indultak, bekapcsolták a szirénát. Visszavette a vonalat, és jelentette:

- Intézkedik a 424-es járőrseg, nyugodjon meg! De igyekezzék haza - hadarta, mielőtt elköszönt.

A metrótoroktól, a szurtos köd foszlányai között, messziről láttam a rendőrautót. Bejáratunk előtt állt. Átvetettem magam a mellvéden, hogy a lakópark mélygarázsán át rövidítve, hamarabb hazaérjek.

Lakásunk ajtaja nem volt kulcsra zárva. Krisztina a konyhaablaknál állt, szipogott.

- Jól vagy...? - öleltem át. - Hol van Robert?

Fejével intett válaszul: odalenn tárgyal a rendőrökkel. Hozzám bújt, én a könnyeit törölgettem.

Gondolkoztam, menjek, csatlakozzak hozzájuk? Végül nem mozdultam; néztük, amint épp elköszönnek, sorra parolázva menni készek a biztosok. Sürgős esethez riaszthatták őket. Habár kocsijuk gyorsan lekanyarodott a magasított sétányról, a kék villogó percekig szlalomozott keresztül-kasul a megrekedt forgalomban, hogy kijusson a körútra.

- Hogy volt...?

- Azt hittem, te csengetsz. Ajtót nyitottam, és ott állt Robert! Belépett...

- Mi történt, miután beszéltünk telefonon?! - siettettem.

- Letette a kagylót.

- Azt tudom...

- És szó nélkül leült a fotelbe. Sóhajtozott, vizet kért tőlem. Szomorúnak tűnt. Amikor elébe tettem a poharat, belecsöppent a könnyem, de azért megitta. Mondtam neki, nem szeretnék udvariatlan lenni, de... Jobb lenne, ha... lent vár meg téged. Kicsit gondolkozott. Igazam lehet, válaszolta. Felállt, azzal ment is. Kikísértem.

- Féltél?

- Azt hittem, te vagy - motyogta. - Ugrottam, hogy ne kotorássz a kulcsod után...

- Bántott?

- Neem... Dehogy - ingatta a fejét. - Nagyon gyorsan történt. Hirtelen ott volt előttem! Egyenesen a nappaliba sietett, amikor belé-

pett. Megállt a kandalló előtt. Körülnézett. Azt hittem, keres valamit, de beszélgetni akart.

- Miről?

- Az utolsó vakációnkról. Pont, mint mikor az angol igeidőket gyakoroltuk: gyorsan, sorban tette fel kérdéseit: emlékszem-e, milyen jól telt? Persze. A kirándulásokra? Igen. A múzeumokra? Bólogattam. Kérdezte, akarok-e hozzájuk menni?

- Most?!

- Akarok vagy sem?

- Nem tudtam, mit válaszoljak. Ideges lett, de kiségitett:

- Látogatóba.

- Nem feleltem. Sürgetett, mondjak már valamit, mert ők nagyon várnak. Ellen is.

Megráztam a fejem. Megértette, nem megyek sehova.

- Tudom-e, hogy elköltöztek?

- Igen.

- Mi az új címük?

- Megráztam a fejem.

- A telefonszámuk?

- Nem voltam biztos benne, hallgattam.

- Változatlan - vágta rá helyettem. - Írhattam volna nekik!

- Suttogtam, hogy nincs időm. Különben is: miről írnek? Kiabálni kezdett: Bármiről! Mindenről! Akarják tudni, mi történik velem! Végképp nem tudtam, mit csináljak. Sírtam, az biztos. Aztán vettem a telefont, hívtalak... Hallottam, hogy te arra kéred, adja vissza nekem a kagylót, mégis letette. És kifele igyekezett. A folyosón visszafordult, mintha mondani akart volna valamit, de legyintett. Inkább hívta a liftet. Most mi lesz?!...

- Megyek, beszélek vele - válaszoltam kitérően. - Ötre a rendelőben kell legyünk... Készülődj! El ne felejsük a röntgenfelvételeidet...

Keddenként fogszabályozó kezelésre jártunk.

Robert a postaládáknak támaszkodva várt a földszinten.

- Meg kellett érnem, hogy rendőrt hívjon rám a volt menyem - kezdte indulatosan, de elhallgatott. Látványosan megcsóválta a fejét, mozdulatával bosszúságát illusztrálta: *What a story!* - Ha nem vele történik,

el sem hinné! – folytatta mégis. Emelt hangon, átéléssel magyarázta, mennyire a lélekjelenlétén múltott! Szerencse, hogy azonnal és önként igazolta személyazonosságát és foglalkozását a biztosok előtt! Képzelmem el, majdhogynem gyanúsítottá vált! Ismételte ütős érvét, amellyel meggyőzte igazáról, és távozásra bírta a biztosokat: Nonszensz! Nonszensz! Hogy ő brit létére milyen helyzetbe került! Micsoda fordulat! Hogy épp az veszélyeztesse, akit a családjába fogadott! Mint saját unokájukat nevelték ezt a gyermeket! Ez a hála?

Vérbeli ügyvédi perorációjával megbabonázott Robert – vigyázzállásban hallgattam. Amikor befejezte, végigmért. Szinte biztos volt benne, meggyőzött, mert magabiztosan indítványozta:

– Menjünk vissza a lakásba!

Hallani sem akartam róla.

– Csurom víz vagy!

– Semmiség.

Aggódott, meg ne fázzak.

– Rossz pénz nem vész el.

Nem lerázni akartam, pedig Krisztinát várta kezelésre a fogorvos – azonnal indulnunk kellett.

– Találkozunk utána – javasolta készségesen Robert.

– Vizsgaidőszak van. Cikluszáró felmérőt ír holnap a leánya. Készülünk kell... – soroltam az akadályokat.

Nemtetszésének bosszús szusszanásokkal adott hangot.

– A Reyers-ben foglaltam szobát. *Au revoir!* – köszönt el nyersen.

Dadogós ígéretemet, hogy a-amint végzünk, jel-jelentkezem, hallhatta. Kimért léptekkel távolodott. Mielőtt a ragacsos köd elnyelte volna alakját, megállt. Felnézett lakásunk ablakaira – bizonyára Krisztinának integetett volna.

Késő este, amikor a Reyers recepciósa jelentkezett – kapcsolja Crayne urat –, mi még mindig a francia grammatikával bajlódtunk. Azonnal találkozni akart velünk Robert. Ellenvetésemet higgadtan hallgatta. Tapasztalatból tudta, a váratlan fordulatokat kitartással kell ellensúlyozni – gyorsan áthangolta a diskurzust. Objektíven kezdett győzködni: ő reggel elutazik. Véleménye szerint kifogás az elfoglaltságunk. A dél-

után történeteket nem kommentálja, inkább emlékeztet: az évek folyamán nejevel ők több időt töltöttek a gyermekemmel, mint a saját unokáikkal. *Crescendó*ban megkérdezte: emiatt nem voltak aggályaim? *Da capo* már variált, ha engedtem hozzájuk nőni a leánykát, akkor ezentúl ne tiltsam tőlük! Perorációjának utolsó akkordja kinyilatkoztatás lett: merő gonoszság az én esztelen makacsságom! Szerencsétlen Krisztina!

- A gyermekemről beszélsz! – próbáltam mérsékelni kirohanását.
- *Obviously*, ragaszkodunk hozzá – akár tetszik, akár nem!

Nem sikerült a fenntarthatóság medrébe terelnie beszélgetésünket, pedig ügyvédi rutinját és célirányos érveléstechnikáját is bevetette. Közös emlékeket idézett, sőt, felajánlotta: állja Krisztina taníttatásának összes költségét.

- Egyenes útja lesz Oxfordba vagy Cambridge-be – rá bízom a választást. Gondmentessé teszem az egzisztenciáját, csak térj észhez! Egy kompromisszum lényege, hogy mindenki jól jár vele! – győzködött.
- A belátás pedig az okosak erénye.

Meddő szólamnak hatott köszönetem: lekötelez, de... Bizonygattam, mennyire nem lehet keresnivalónk családi kötelekeikben: létünk nem lehet a vagyonuk függvénye! Ma sem tudom, állításával biztatott vagy fenyegedett Robert:

- Megtapasztalod, mit jelent szegénységben élni!

Korábbi kölcsönös szimpátiánkban vagy rábeszélő képességében bízva vállalkozott arra, hogy meglepetésszerűen felkeres bennünket, és „rendet rak” viszonyainkban? Bántott, hogy nem tudtam megértetni vele félelmemet: elveszik tőlem a gyermekemet, vagy – ami még rosszabb – eltávolítja tőlem életmódbeli, társadalmi és szociális körülményeink különbsége, ha – amint javasolta – osztozunk a nevelésén.

- Életutunkat magunkra folytatjuk – ragaszkodtam elhatározásomhoz. Meghasonlottan ütöttem le vitánk utolsó labdáját:
- Nincs tovább. A gyermek nem eladó.

Robert látogatása után kihallgatást kértem a rendőrkapitányságon. Előrebocsátottam, jegyzőkönyveltetni kívánom a 424-es rendőrőrs tag-

jainak gondatlanságát, amit foglalkozás közben követtek el. Sérelmeztem, hogy esetünkben mintha megfélemedtek volna kiszállásuk valódi okáról és céljáról: cserben hagyták a kiskorú gyermekemet! Semmit nem tettek a védelmében, és anélkül távoztak a helyszínről, hogy megbizonyosodtak volna: „minden rendben”.

Merev mosollyal fogadott a vizsgálati osztály parancsnoka, Kruzmanics főfelügyelő – kénytelen volt időt szánni ránk. Hellyel kínált, majd a lányom segítségét kérte: rekonstruálják együtt a történeteket, mi hogy zajlott aznap, a helyszínen.

Krisztina bólogatott, bár megjegyezte:

– Máminka ismeri a részleteket!

– Nem számít! – válaszolta. Arcizmain oldódott a feszültség, amint nyugtázta: a leányka készséges, az anyja nem tiltakozik.

Kis hatásszünetekkel vázolta elképzelését.

– Mondjuk, hogy a szolgálati folyosó ajtaja a lakások bejárata, én pedig a nagypapád vagyok.

– Robert Crayne úr – helyesbítettem.

Kruzmanics nem akarta meghallani közbevetésemet, folytatta magyarázatát:

– Lényeg, hogy itt a titkárság felől érkezük. Nátatok kiszállt a liftből, délután fél öt körül járt az idő... – sorolta a körülményeket. – A hitelesség kedvéért zárd kulcsra az ajtót! – utasította improvizációs partnerét, mielőtt elhagyta volna a termet, hogy szerepének megfelelően visszatérjen.

Csengetése élethű volt. Krisztina pattant, kétszer elfordította a kulcsot a zárban, nyílt az ajtó... Vállát nekifeszítve, erővel nyomult a felügyelő – a lökéstől a gyermek csaknem elvesztette egyensúlyát, de a parancsnok elkapta alkarját, és – immár a beltérben, szorosan mellette állva – hirtelen mozdulattal hátracsavarta kezét. Villám-koreográfiájával és „megérkezésének” hangerejével mindenkit meglepett, az ügyelethen várakozók közül valaki felsikoltott, Krisztina a fájdalomtól feljajdult, én a védelmére ugrottam – gyermekem kezén akkor már kattant a bilincs. Abban a pozícióban hallgattatta vele végig a parancsnok az általános biztonsági szabályokat. Korához képest mennyire

meggondolatlan! Milyen könnyű „áldozat”! Ajtót nyitott anélkül, hogy megbizonyosodott volna, kinek?! Tudhatta, hogy kicsoda az illető?! Nem! Egyedül volt otthon! Ennyire nincs tudatában a veszélynek?! Szülői felelősségemet emlegetve megróvóan nézett mindkettőnkre. Demonstrációjával egyben engem is leckéztetett: ugye, hogy nézőpont kérdése, kinek mi róható föl a történetek kapcsán?!

Kruzmanics főfelügyelő személyesen vezette kihallgatásainkat, maga jegyezte le kiskamasz lányom nyilatkozatát és az én panaszomat. Nagyoló kérdéseire adott válaszaink nyomán lebutított eseménysor rajzolódott ki a dokumentumokból. Tartalmazták ugyan az általunk elmondottak lényeges elemeit, de sem az ő erődemonstrációjáról, sem elmarasztaló észrevételeiről nem történt bennük említés. Kiemelt információként szerepelt viszont az aktákban a jogszerű rendőri intézkedés maradéktalan teljesítésének ténye: parancsnoki minőségében az alulírott kölcsönös jogsegélykérelemmel fordult az illetékes provanszi ügyészséghez, és a panasztevő anya kérésére azonnali hatállyal távoloságtartásra irányuló intézkedést igényelt a volt család tagjai ellen.

Négy hónappal később Kruzmanics főfelügyelő a lányom nélkül, iskolaidőben idézett be rövid jelentéstételre. Kikérdezett, hogy telnek napjaink, zavartalanul? Volt családunk tagjai tiszteletben tartják-e a védelmünkre vonatkozó hatósági rendeletet?

- A történetek óta ugyan nem kerestek, de Krisztina születésnapján telefonon felköszöntötték a gyermeket. Csekket ajánlottak neki ajándékba, amit ő udvariasan visszautasított.

További kérdésekre válaszolva elmondtam: nem tudok arról, hogy a család tagjai közül bárki visszatért volna a közelünkbe. Nem, nem éreztem, hogy megfigyelnének vagy követnének engem vagy a gyermeket. Hozzátettem, hogy elvált férjem továbbra is rendszeresen kér tőlem apró, adminisztratív jellegű szívességeket - lehetőségeimhez mérten igyekszem teljesíteni ezeket. Kérdésére válaszolva elégedettnek mondtam magam a korábbi kihallgatásaink nyomán hozott biztonsági intézkedéssel. Egyéb hozzáfűznivalóm nem volt.

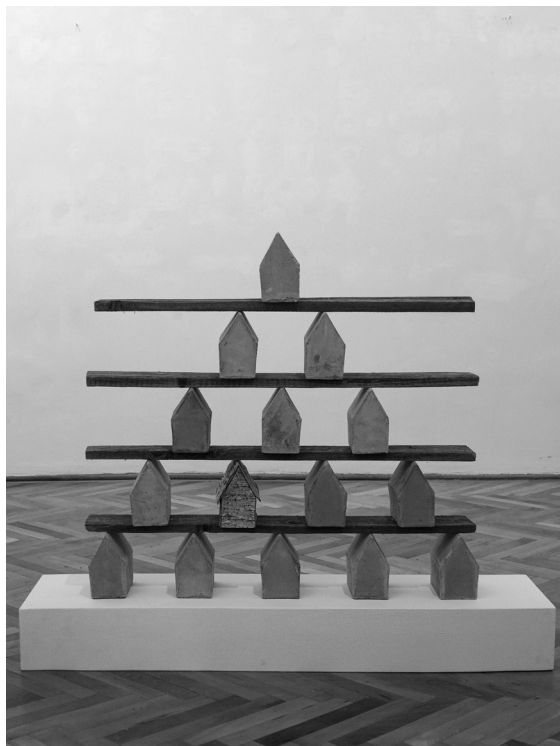
Nem igényeltem kiegészítő tájékoztatást, sem más személyek vagy további tanúk kihallgatását. Elismertem, hogy a frissen készült jegyző-

könyv tartalma mindenben megfelelt az elhangzottaknak, és annak felolvasása nyomán változatlanul fenntartottam állításaimat.

Nem kívántam élni a szöveg újraolvasásának lehetőségével.

Negyedóra alatt végeztünk.

Távozásomkor már nem hozsannázott az ég, pedig napsütésben érkeztem. Könnyű lépteimet sárgás fényű, hirtelen támadt szél kísérte. Nyomunkban – nem sokat váratott magára – perceken belül szemerkélni kezdett az apró szemű, sűrű eső, és mindent beborított a vele járó, misztikus köd. Takarójának foltjai közül – szokás szerint – dudaszóval tudatták tehetetlenségüket a forgalomban rekedt autósok.

Település

Kristó Tibor
JELBESZÉD

ülök a parki padon
morzsolgatom fülcimpámat
ráérős léptekkel jön a sétányon
ő is simogatja fülét
most ujjaimat tördelem
ő is ezt teszi
alig pár méternyire van tőlem
arcomhoz emelem jobb kezem
arcához emeli kezét
érkezik rám néz ránézek
amint elhalad előttem integet
én visszaintek
ki lehetett töprengék
kevés idő teltén
fordított irányból érkezik
orromra szorítom hüvelykujjamat
ahogy a *Majomábécében*¹ olvastam
jelezve hogy gondolkodom
ki vagy kérdem
ugyanaz aki túlról jöttem

ITT JÁRT...

mintha valaki folyton szólítgatna
honnan jössz merről tartasz hova (!)
láttad már pünkösdsnek reggelén (?)
Ő vonult a menet legvégén

1 Robert Merle regénye.

tavaszlott pazarlón rügyező
egy múlt-e vagy már több esztendő

nyáron még zöld ruhás menyasszony
vetkőzik a nyír aranyat szór folyton
szokatlanul sápadt a szivárvány
ólálkodik újabb kori járvány
szellő nyomán levélraj penderül
belőlem valami menekül

álomban hajszolnak nagy ebek
hajnalban lucskosan ébredek
mellőlem valaki hiányzott
angyali szárnyakon suhogott
fetrengék kapkodom matatok
már hiába keresem a hiányzót

ÁLOM-DUETT

*(A mart alatt szeretkeztünk
akárcsak a partifecskék
lábaink a folyó testén
nem tudtuk hogy te vagy-e én)*

ez az álom másik álom
ráálmodtam új álmomra
s rájöttem a valóságra
az az álom nem volt álom
akárhogy is szánom-bánom
nem én voltam az a bátor
aki kifog a sátánon
maradok hát álmatlanul
ki sem jövök a mart alul

*(most már tudom nem te vagy én
lábam sincs a folyó testén
nem csivognak partifecskék
mart alatt nem szeretkezünk)*

TEKINTET

honnan e tekintet
mely tájokról való
bivalyok szeméből
tigris nézéséből
óceán mélyéből
honnan érkezik
ama őspillantat
mely istent kereste
évezredek alatt
kóborolt s nem honolt
sehol sem
mióta vándorol
mikor merről migrált
mígnem idetalált
nem ismer félelmet
e bölcs-barna tekintet
kódolt intelmével
rejtjeles elmével
villámló igézet
épphogy megérkezett
menten megigézett
őz szeméből szökött
most már megörökölt
rám talált TEKINTET
mely szabadon keringett
vajon honnan érkezett

ÁRNY AZ UDVARON

az a nagy madár már alacsonyan száll
folyton nő árnya az udvaron
valaki szolongat nagyon alulról
bukdácsolnak riadt madarak
hussan egy fecske az eresz alól

MÁR NE...

nem merek hozzád érni
olyan vagy
mint az a gyönyörű üvegváza a szekrényen
melyhez ha hozzáérek
attól félek eltörik
ne ajándékozz meg testeddel
már nem vagyok ahhoz való
megtöredezttem
akár egy ásatag edény
cserepeimre hullok szét
már nem lehetek virágvázád

HANGTÉBOLY

valaki szólított
valakit szólítottam
hittem van akit
mások is vannak itt

mások is vannak itt
valakit szólítottam
hiszem van akit
valaki szólított

mások is vannak itt
valakit szólítottam
hiszen még van akit
valaki szólított

ÁLOM

álomban meg-meglátogatsz
izgalmasak ezek a vizitek
mert épp akkor tűnsz el
amikor megközelítenélek
megsimogatnálak
felriadok kereslek
nem talállak
fetregek ágyamban kialvatlanul
veri az eső a tetőt vadul
ilyenkor pedig az ember
aludni szokott álmatlanul

ITT FELEJTETTÉL...

arra kérlek uram
nézd át újra névsorodat
mintha kimaradtam volna
a várakozó listáról
hiába keringtem bolyongtam
visszaértem az origóba
újfent vegyél számba
megeshet veled is hogy
tévedtél

HOMÁLY

június végén lehetett
már érződött hogy megfordult a nap
Albi homlokához emelte tenyerét
valamit nagyon vizslatott
vakítóan rézsút tűzött a fény
srégen a szemébe
a rét széli bokrosban
gyanús mozgást észlelt
eléggé távol ugyan
de jól kivehetően
mintha kikapós asszonya
Manci mozgolódott volna
és még valaki
a szomszéd vénlegényt
Pált a kajla felcsert gyanította
kalapját elhajította
nekilódult
évek múltán is találgatták a falubeliek
mi történhetett
a nótának újabb változatában
Manci *nén* és Pali úr „ugrott ki a
zöldleveses bokorból”
már az sem volt ki hazavárja *Albétot*
ma is ha kutya jár arra
körbeszimatolja a helyet
a javakorabeliek
homlokukhoz emelik tenyerüket
ha arra téved tekintetük
még akkor is
ha már lenyugvóban van a nap
mintha várnának valakire
Albét bokrosának nevezik
a homályba vesző helyet
pedig már egy bokor sincs arrafelé

TÜNEMÉNY

akkor is nyár volt
vidám zöldben pózolt
de már szöcskék szökeltek
a ház előtti kopott pázsiton
dongó dongott a tornácon
illatok szagok hangok
áramoltak a konyhából
jóval ebéd után lehetett
kancsókat zománcos fazekakat
aggattak ki az ágasfára
tornácfán tányérok lapítottak
csend honolt
délutáni szundításra hajló
hűvös andalító csend
a nyírfa lombja
hosszú árnyat vetített már
a kerítésre
melynek hézagain átkandikáltak
a szomszéd gazos kertjének gyomvirágai
hosszasan ugyan
de kellemes hangon nyikordult a kapu
nem rozsdás csikorgás volt az
jött jött frissen illatozón
pedig sose használt *szagos vizet*
mégis mintha lassan érkezne
baromi lassan
hosszan teltek a pillanatok
mire a házig ért
a kutya is megmozdult
mely addig a küszöbön hevert
mordult ugrált örömtelten
édeni hangulatra váltott át a kert
mindenben megelevenedett a lélek

még a nyomorult kókadó liliom is
megemelte fáradt fejét
fecskék hangoltak a villanyhuzalon
mire megérkezett

örökös őszebe hullott már az a nyár
néha egy kivénhedt almafaág
koppan az ablaküvegen
szarka csattog a hevederen
a még fénylő kapukulcsot lesi
melyet a tornácfán felejtett
ha elcseni sem bánja
úgysem használja a rozsdás zárban csúnyán csikorogna
hiába várja
nem jön haza már

AZELŐTT

ne legyen semmi a zsebedben
légy borotvált
lehetőleg mosdás vagy fürdés után
vegyél magadra tiszta ruhát
s ne lázadj már a fizika törvényei ellen
botlásaidért
tehetetlenségi állapotodért
a gyakori ütésekkért
melyek súrlódásaidért értek
vigyél magaddal szeretetet
hisz az ég szeme rád is tekintett
ne hidd hogy visszatér még az a nyár
s te voltál a híres betyár
főlöskézet ne kérdezz
betűre rímre ne éhezz
ne hidd hogy nagy versedet megírtad

ne keresd a szökött szavakat
ne perelj ha fáj már a mozdulat
hallgass ha a csend szólni akar
vedd magadra szép fehér ingedet
emeld égre tekintetedet
ne feledd hogy honnan jöttél
még mielőtt bűnbe estél
ne számíts és ne számíttass
sorsodon úgy sem módosíthatsz
ha végre magad ellazítod
eljön az áldott állapot
arról se töprengj
mi lesz azelőtt
ne gondoldj arra hogy volt
ezelőtt

MALASZT

sorra helyére kerül minden
akár nagytakarítás után a szobában
a fotel az ágy a szekrény
s ablakon át
újra eláraszt a fény
úgy érzed minden rendben találhatik
arcod folyton ott van a tükörben
csak rá kell nézni
mégis valamilyen zavar keletkezik
talán eleitől fogva már létezett
s létezik továbbra is
nem is lesz nyugalom soha
erre kárhoztatott az *evilágiság*
a fák hegye nem éri el az eget
a madarak röpte is folyton változik
ki tudja honnan s mióta

lövellik égre őket
kiismerhetetlen vektorok mentén
szurkolj a szellőnek
nehogy orkánná lényegüljön
hiszen minden magától jön
Magától Uram
s tenmagadtól
hogy minden teremtmény
lényedben részesülhessen
malasztal telten
üdvözülhessen a lélek
s minden rendben találtasson
az utolsó pillanatodig

SZELFI

láthassak még szalmaszínt a nyárban
erdő mélyén gomba-szőnyeget
halat is mely felcsap a vízszínre
a vár felett bambuló felleget
porban fürdő verébsereget
úszó levelecskét enyhe légáramban
s ahogy zárja kelyhét a napranyító
hogy másnap reggel újból nyithasson
e szelfin én is ott lehessenek
ha maradandó másképp már nem lehetek

VECSERNYE

estére olyannyira
feldarabolódnak a mozdulatok
hogy már csak imára fogott
két tenyérynyi marad belőlük

vecsernyés időben mormolható
mondja Árpi bátyám aki
régbben csak így vetett keresztet:
egy(*fent*) kettő(*balra*) három(*jobbra*) négy(*lent*)
áment

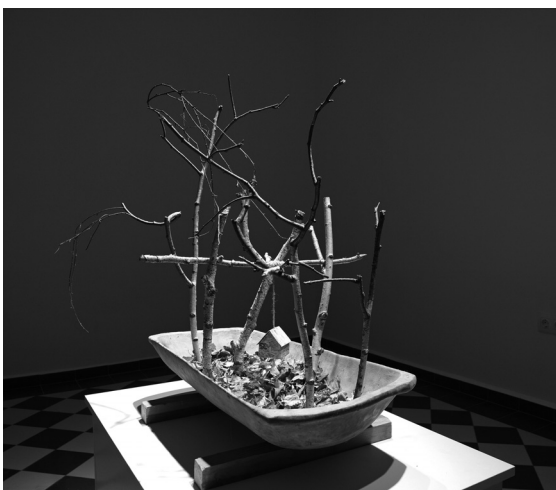
RÖVIDRE ZÁRT GYIMESI IMA

itt ahol átélhettem
a tiszta szoba tisztaságát
a lélek felüdülését
az éjszakák ikonos csendjében
Babba Mária oltalmában
Gyurikáék puccos szobájában
itt ahol a betűt nem csupán tanítottam
csángó gyermekeknek
ugyanolyan esetlenül újratanultam én is
valahai Ágnes tanító nénim
fogja ma is kezemet ügytelenségemben
hogy agyam ügyét szolgálja
örömben
örömtelenségben
néha gyönyörmámorban
utolsó sóhajtásomig
ámen

KÉKREVERT ÉG ALATT

szék karfáján unatkozik kabátja
ül magába roskadva
ablakomon túli táj felett
kékrevert ég honol
nem olyan kék nem honi kék ez

idegen porcelánkék
akár egy ókori váza máza
törékenyen felpattogzóban
micsoda bibliai időből pattan elő
e látvány hideg valóságában
valami félelmeteset gerjesztő
kékre korbácsolt testre emlékeztető
áldozati előkép
titokzatosan kódolt kék
nyikorog porcikáiban a szék
mintha csontjait zörgetné a szél
feketére pingálja a vászoneget az alkony
mintha újabb festményre alapozna
késő esti sötét zsolozsma látványához
valaki újból megfeszítettik
székére roskad megint
felöltésre kínálkozik karfájáról
kabátja...

Menedék

Jancsó Ágnes

LEHELET

„segíts 500 FT gyógyszerre”
olvastuk azon a gyűrött kockás cetlin
minden pénteken
mikor a sárga helyközi járat megállt
az orvos előtt
te felszálltál
a piszkos sáladra mutattál
a torkodra mutattál
tátogtál
mint egy vízimadár
a csőrébe akadt horoggal
kitártad kötőtpulcsi-szárnyaidat
és az arcunkba nyomtad a foszladozó papírt
hogy aztán a kisboltnál leszállhass
hogy azt hidd pár órára
bármilyen megtörténhet
hogy elfelejts mindent
ami történt
mindig volt pár ember
aki túl fáradt volt ahhoz
hogy nemet mondjon
aki különbnek akarta érezni magát
és mire a busz végébe értél már csörgött
is a zsebed

a sarokba nem ültünk soha
tudtuk
hogy onnan akarod nézni
a kártyázó gyerekeket
a telefonozó nagymamát
a harákoló munkást

a kozmetikus vádliját
az elsuhanó villanyoszlopokat
a piszkos ablakon a leheletedet
mindig
féltem rád nézni
féltem
hogy akkor odajössz a cetliddel
féltem
hogy adnom kell abból ami másra
féltem
hogy nem adok és a lelkiismeretem

és aztán március utolsó péntekjén
megállt a busz az orvos előtt
nem szállt fel senki
megállt a busz a kisbolt előtt
nem szállt le senki
mintha felfúvódott volna a jármű a kollektív
levegővételünktől
egy sípolás hallatszott
ahogy kifújtuk
szél támadt a buszban
a cetlit felkapta
repülni kezdett
székről székre
folytatva megszokott útvonalát
a sarokban landolt
mintha mi sem történt volna
a gyerekek kártyáztak
a nagymama telefonozott
a munkás harákkolt
a kozmetikus aznap is szabadon hagyta
a vádliját
a villanyoszlopok elsuhantak
az ablak piszkos volt
ráleheltem

GICCCSPARÁDÉ

Elvitted a csókomat a túlvilágra,
ez nem volt fair,
persze tudom, hogy nem hagyhattad itt,
de azért valljuk be,
még fiatalok vagyunk az ilyenhez,
előbb meg kellett volna találnod a nőt,
akiről egy ideig azt hittük, én vagyok,
akit majd elveszel feleségül
abban a kis templomban,
ahol minden héten te cseréled a virágot,
szóval a felelőtlenséged megdöbbentő,
ki visz friss rózsát mostantól az oltárra,
azok között a friss rózsák között fogadtál volna meg mindent
annak a nőnek, aki megszülte volna a gyerekeidet,
akiknek lehetőségük lett volna,
hogy ne üres üvegekkel töltsék meg a puttonyukat,
mert ha minden üres üveg nálad van,
akkor baromi hangos lesz, amikor megérkezel oda,
erre nem gondoltál, ugye,
és ne gyere azzal, hogy azért kellett mindent meginni,
hogy a kiürült üvegekbe tölthesd az emlékeidet,
egyszerűen csak gyáva voltál az élethez,
azt akartad, hogy soha ne fájjon,
ezzel az erővel az akváriumban élő aranyhaladtól is kérhettél volna,
mégsem kértél, még egyet sem, nemhogy hármat,
és ezt a szerencsétlent mostantól ki fogja etetni,
meg a papagájokat,
meg a macskákat,
anyádnak fontosabb dolgai is lesznek,
ő fogja megtalálni a közös képeinket,
ha egyáltalán megőrizted őket,
talán a meztelen nős újságjaid lapjai közé csúsztatva
a rajzaid is ott lesznek, vajon?

és mi maradt a hűtőben?
és hol van az utolsó csikked?
és melyik bor dugója hever a konyhakövön?
és ki fogja magára fújni a parfümödet?
és mit csináljak a telefonszámoddal?
nem hívtalak évek óta,
annyi elég volt, amikor néha összefutottunk az utcán,
de akár hívhattalak is volna,
hogy elmondjam, ezt ne csináld,
de hogy szólhattam volna bele az életedbe,
ha egyszer én sétáltam ki onnan,
most nem tudok aludni,
a gyerekem,
aki nem tőled született,
csak egyszer láttad őt, azt mondtad, aranyos,
én azt mondtam, köszi, és mosolyogtunk rá bambán,
rá, aki az elején van mindennek,
alszik,
kisurranok,
sercen a gyufa,
nagyot szívok a cigiből,
lassan engedem ki a füstöt,
nézem, hogy gomolyog az ég felé,
rácso álkozom, mennyi csillag látszik,
aztán esni kezd a hó,
csak te tudtál ilyen giccsparádét varázsolni,
pont, mint amikor megszerezted a csókomat,
azt, amit most elvittél a túlvilágra.

Gáll Csilla

LÁNYNAK SZÜLETNI

Lánynak született?
francba nem vihetem ki a pályára
fintorgott az apád
koraszülött na még ez is
csetlik-botlik milyen vézna
a teniszütőt is fordítva fogja
lánynak születni
egyáltalán nem áldás
megszülettél nem akartak
az abortusztörvény miatt
elvetetni már nem tudtak
mostohája apád bölcsőjét
farkasordító mínuszokban
a tornácra kirakta
sokat vinnyogott mondta
verések üvöltözések
bandába tömörülések
háborús gyermek volt apád
jó darabig kenyeret nem evett
családfőként fagyasztóládát
két hűtőszekrényt vett
harácsolni ételt vásárolni
főleg enni hatalmas öröm
a sírba nem vitt semmit
évtizedeken keresztül
takarékoskodott kuporgatott
akciók és leértékelések
te is büszke vagy amikor
öt forinttal olcsóbban
veszed meg a kenyeret
lánynak születni

egyáltalán nem áldás
lényeg hogy jól válassz
hangsúlyozta a család
csinos pofid meglásd
hasznodra válik
anyádnak sokszor mondtad
figyelj oda jobban
mesél a betegség
transzgenerációs traumák
megtöretlen átkok
mi nem szoktunk elválni
mi nem teszünk ilyet
mosolyogva megbetegszünk
lánynak születni
egyáltalán nem áldás
örülj hogy van munkád
örülj hogy robotolhatsz
beteg a gyerek mondod
egyedülálló anya
valahogy mindig megoldja
nálunk nincs kivételezés
kaphattál volna fizetésemelést
a főnök megmondta
alá fekszel vagy spicli leszel
lánynak születni
egyáltalán nem áldás...

Szima Csilla

SIKOLY

Távol, nyugaton a szurduki hegyek terpeszkedtek, a lebukó napsugár táncot járt a csúcson. Sehol egy felhő a horizonton, nyugodt, békés volt a tó, tükrében megvillant a mélységes kék ég. Vidám fürdőzők csapkodták a vizet, csónakok lapátja csobbant a közelben. Gyermekek fürödtek közel a parthoz, pillepalackok a hónuk alatt: most tanulnak úszni. A mocsári tőzegboglár bontogatta szirmait a sás szélén, sekély víz nyaldosta a fűvényes partot. Marci Anya ölében hallgatta a mesét, *Jancsi és Juliska* a kedvence volt. Ezután kifutott a homokba: kisvederrel vizet hozott, homokvárat formált, lapáttal gödröt ásott, csupasz, vékony kis lábai vidáman tapicskoltak a langyos iszapban. Anya a gyermeket figyelte, Apa a sátor körül szorgoskodott, gallyat tördelt, tüzet szított, készült a vacsora. A szomszéd is átnézett, sátra előtt horgászbotok ácsorogtak. Három jókora ponty a mai fogás, nem semmi. Már kavargatja is a finom halászlét, még a szomszédnak is jut belőle.

Az út mentén autók sorakoztak, sátrak húzódtak a fák árnyékában. A naplemente kicsalogatta az embereket a partra, halászok hálójukat foltozták, a pihenni vágyók élvezték a lebukó nap langyos sugarát. Az augusztusi forróság tovalibbent, könnyű szél fújdogált, nyers, erdei avar illatát hozta a távoli fuvallat. Marci jóízűen kanalazta a bográcsost, Bátyó már a pecabottal babrált.

- Most van ám jó fogás, rácson sült halat eszünk. Csak éppen ki kell menjek oda, a dombtetőre. Ott jó magas a part, mély a víz, ott kerül horogra a jó falat.

Marci azonnal ott termett, és kérlelni kezdte Anyát, hogy ő is elmehessen Bátyóval halászni. Anya aggódó tekintettel nézte a gyermeket.

- Ó, te félenk kismadaram, alig múltál három, ki fog rád ügyelni?

- Majd vigyázok én rá, le sem veszem róla a szemem - fogadkozott Bátyó -, de hiszen tudjátok, hogy én is félttem. Aztán majd együtt visszajövünk, még sötétedés előtt itt leszünk.

Az ígélet elég meggyőzően hangzott, Anya mégis nehezen engedte el a gyerekeket.

- Aztán ügyeljetek egymásra, s te már nagy vagy - szegezte Apa Bátyóra a szemét -, s ezzel a vita lezárult. Marci még visszafordult, és odakiáltott Anyának:

- Anya, vigyázz a homokváramra, míg visszajövök - azzal felvette apró, kis papucsát, és Bátyó után eredt.

Anya hosszan követte a távolodó lépteket, Bátyó fogta Marci kezét, látszott, hogy örülnek az együtt töltött időnek. Anya addig nézett utánuk, míg a körvonalak el nem tűntek a fák mögött, aztán még sokáig szemlélte az erdőt, a szürkén terpeszkedő ködöt, a lassan somfordáló naplementét. Nagy varjúcsapat röppent fel a partról, távolodott a messzeségben, csak egy kismadár maradt le, bukdácsolva próbálgatta szárnyait. Végül felröppent, ki tudja, eléri-e még a csapatot?

Közeledett az alkony, élénkült a tábor. Vacsora után Anya kis lábásba kapargatta a maradékot. Innen-onnan megszólalt a sporttévé hangja, szalmakalapos férfiak gyülekeztek kempingszékekkel kezükben a képernyők elé, és az esti meccsről vitatkoztak. Apa nem rajongott a futballért, de a társaság kedvéért ő is közéjük ült. Ahogy közelgett az este, a szülők egyre aggodóbb tekintettel kémlelték a domboldalt, mikor fog megjelenni Bátyó és a kicsi. Egyszer csak mindketten felálltak, mint akit egyazon gondolat mardos, s elindultak a domb felé. Szinte futva tették meg az utat, követték a régi, száraz nyomot, vajon melyik vezet le a horgászbotok irányába. Apa látta meg először Bátyót, megkönnyebbülten felsóhajtott, de rögtön lázas kétségbeesés fogta el.

- Hol a kicsi, hol van Marci?!

Anya lihegve rohant le a dombon, még a bokrokat sem kerülgette, megfogta Bátyó megtermett vállát, és rázni kezdte. Ekkor már a fiú is felmérte az eset súlyát, felállt, és magyarázkodni kezdett.

- Csak éppen most indult el a domb felé... Elengedtem, mert nem volt türelme velem horgászni. Benneteket követelt, én sem hagyhattam itt a botokat, mert ha pont most akad horogra a hal? Szava elhalkult, sírásra görbült a szája.

- Hogy tehetted ilyet, megígérted, hogy nem hagyod egyedül - kiáltott Apa megviselten.

Már indultak is vissza az úton, mindhárman keresték a gyereket. Először az ösvényen indultak el: itt a közelben kell lennie, nem érhetett

messze. Ha felért a dombtetőre, onnan már látszik a sátor, az autó, onnan meg kellett volna érkezzen. Talán meglátta valaki, és most kézen fogva halad feléjük. Szemből jött egy idős férfi, haja csapzott, arca kissé mogorva. A szülők gyanakodva faggatták, de a férfi nem látta a gyermeket. Ekkor Apa a tó felé fordult, lent üres volt a part, a csapkodó hullámok elmosták a nyomokat. Anya lába remegni kezdett, amint a mély víz felé nézett, csak reménykedtek, hogy Marci egyedül sosem megy a vízhez.

Ezután elkanyarodtak az erdő felé, nagy volt az erdő, akár a tenger. Hűvös szellő borzolta a fák lombjait, talpuk alatt recsegték a száraz ágak, minél mélyebbre merészkedtek, annál jobban kerítette hatalmába őket a kétségbeesés. Anyának zúgott a füle, kattogott az agya, szinte hallotta a gyermek panaszos sóhaját. Jaj, hogy tűnhetett el a gyermek ilyen gyorsan, nyomtalanul!

- Marci, Marci, fiacskám, merre vagy? - kiáltották a szülők, hogy visszhangzott az erdő. Még mindig folyt a meccs, a kiáltó szót elnyelte a futballrajongók zsi bongása. Volt, aki segíteni próbált, lámpát adott kölcsön, hogy jobban lássanak a szürkületben, tanácsokkal látták el a szülőket. Mindhiába. Sűrű bozótok ágait nyitották rendre, talán ott alszik már a gyermek a puha mohán, vagy éppen egy tuskón üldögél sírva - futott Anya könnyes szemmel odébb. Eszébe jutott gyermekkorra, amikor a fűzések alatt bújósdit játszott, akkor ő is elég nagy felfordulást keltett.

Egyszerre sűrű sötét este lett, beborult az ég, gyászosan borult a keresőkre. Néha egy-egy fuvalat rázta meg az ágakat, harkály kopogott a távolban. Később előbújt a hold is, bújócskát játszott a lombok között. A fák alatt kimerült gyermekszem gyanánt villant egy-egy szentjánosbogár, majd csend lett, néma csend. Aludt a világ. Már a tévözök is nyugovóra tértek, néhány lehulló levél mutatta az utat az erdő mélye felé. Akkora fájdalom nehezedett Anyára, hogy úgy érezte, hirtelen éveket öregedett, csak sírt, szólni nem tudott, imbolyogva ment szakadatlan. Nem is tudták, mióta járják az erdőt, két-három óra, talán már több is eltelt. Minden keresés hasztalan.

A nagyobbik testvér lankadatlanul lépkedett szülei nyomában, a tűvė tevésben ő is kivette a részét. Riadt tekintete elárulta, mennyire megviselte ballépése, és mindenáron jóvá akarta tenni a mulasztást. Egyszer csak visszafordult, s futva indult el a tó irányába, egyenesen

a csónakház felé tartott. Eszébe jutott, hogy elválás előtt Marcival a csónakházat figyelték. A gyermek a mesék világában él, korához képest túl élénk volt a fantáziája, arról faggatta Bátyust, vajon kik lakják az elhagyatott házikót. A nagyobbik testvér meg sem állt a csónakházig. Lent alaposan körbejárta a házikót, semmi furcsa nyomot nem talált. Ekkor a tenyérszíni ablakhoz emelte a lámpát, és benézett. Odabent koromsötét volt, a falakon kifeszített halászhálók nyújtózkodtak, akár a denevér szárnyai. Ezután a sarkokat fürkészte, majd összerendezte, amikor a sarokban felfedezett egy gyerekcipőt, kicsi elnyűtt cipellőt. Az ajtóhoz futott, és lenyomta a kilincset, de az ajtó zárva volt. Vajon miért? – gondolta magában. Délután még nyitva volt. Aztán visszament az ablakhoz, hosszan nézte a cipőt: nem a Marcié, biztosan nem az övé. Ezután tovább keresgélt a partra húzott csónakok között, tétova bárkák billegtek a puha iszapban. Semmi sem utalt Marci ottlétére. Ezután újra Anya hangja hallatszott, felverte a csendet. Az egész életét látta összekuszálódni, minden oly kilátástalan volt, amint rémülten kiáltozott.

Marci bizonyára dideregve sír valahol, talán már alszik is egy fa alatt. Nagy a világ, amiből egy gyermek mit sem ért: az Unióban harminc percenként jelentenek be gyermekeltűnést, évente pedig huszonötezer gyermek tűnik el anélkül, hogy előkerüljenek. Emögött rendszerint konfliktus, erőszak áll. Most pedig a fájdalmas rettegést tetőzi az önvád: elveszett, mert nem vigyáztak rá, mert nem figyeltek eléggé, mert gyermekre bíztak egy gyermeket.

Apa próbált higgadt maradni, úgy döntött, hogy autóba ül, és segítségért megy. Bárki a faluból – rokonok, rendőrség nyomkövető kutyával –, akárki segíthet. Mindent meg kell próbálni, a gyermeket a föld nem nyelhetette el. Anya arcát két kezébe temette, hosszan sóhajtott, majd megindult felfelé az ösvényen. Ott fent már az a ritka erdő, hej, ha repülni tudna a forgószéllel, onnan fentről mindent látna. Ott fent a föld az égig ér, kulcsolta Anya imára kezeit. Valaki ott a magasban gondját viseli minden ártatlan gyermeknek, és ha lehunyta szemét, látta gyermekét katonásan lépkedni ki, ki az erdőből.

Kis időn belül távoli dudaszó verte fel a csendet, szaggatott hang, sikoly az éjszakában. Hol szólt, hol elhalkult, Anya felismerte, hogy a saját kocsijuk béna hangja ez. Talán Apa jelez, és megtalálta Marcit. Ekkor már az autó is megjelent, Marci ott ült Apa mellett. Anya

szemében örömkönnyek gyűltek, arcán piros rózsák nyíltak, amint a gyermeket ölébe kapta. Ekkora boldogság, simogatták, ölelgették a gyermeket. Még két kicsi papucsát sem veszítette el a hosszú úton, Apa ott talált rá a főút szélén. A gyermek ment rendületlenül a széles úton, ki az erdőből, ki tudja merre, miért pont arra? Nem sírt, nem is volt szomorú, csak fáradt, nadrágját kicsit felcsapta, amint haladt a tócsák mellett. Anya átöltöztette, megetette, közben kérdezgették. A gyermek nem mondott sokat, csak annyit, hogy Anyához, Apához ment. Talán jobb is volt így, idő és tér ilyen kicsikorban talán nem is oly világos. Majd kis kezét az Anya tenyerébe tette, és még annyit mondott, hogy többé nem szereti a *Jancsi és Juliska* mesét. Csöndesen itta a tejet, közben hosszan nézte a kivilágított partot. Egyszer csak a tekintete megakadt a szétaposott homokváron.

- Anya, nem vigyáztatok a váramra - szólt csendesen.

Menedék

Kollár Dávid

SZERELEM ÉS LAPCSÁNKA

A szerelem, gondolta Leonárd, alapvetően olyan, mint egy bonyolult molekuláris képlet, amelynek összetevői folyamatosan változnak, de valamilyen megmagyarázhatatlan okból mégis mindig ugyanazt az eredményt adják. Ezen töprengett, miközben a vidéki ház teraszáról nézte, ahogy Mariann a kertben sétál.

Amikor Mariann néhány friss paradicsommal tért vissza a kertből, Leonárd váratlanul megkérdezte:

„Szerinted mit jelent valójában a szerelem?”

Mariann a paradicsomot nézte, mintha a választ annak piros húsában kellene keresnie. „Ez olyan kérdés, amit csak olyan emberek tesznek fel, akik túl sokat gondolkodnak. Mint amikor valaki a paradicsom molekuláris összetételét elemzi, miközben nem veszi észre, hogy mennyire finom.”

„De te szeretsz gondolkodni”, válaszolta Leonárd.

„Igen”, mosolygott Mariann. „És szeretek paradicsomot enni is.”

A beszélgetés itt félbeszakadt, mert Jolán, a házigazdájuk felesége kihajolt a konyhaablakon, és vacsorára hívta őket. Tizedik étkezés volt ez aznap, Leonárd számolása szerint. Reggel óta megállás nélkül ettek, mintha a vidéki vendéglátás titkos célja az lenne, hogy az embert örökre helyhez kösse, mint egy emberi foie gras ludat.

Az étkezések egymást követték apokaliptikus rendszerességgel: 6:30 – meleg tea pirítóssal („Csak hogy legyen valami a gyomrukban, amíg készül a reggeli”); 7:15 – „igazi reggeli” szalonnával, tojással, kolbásszal és friss kenyérrel; 8:45 – „kis tízórai” a kertben, ami valójában egy komplett hidegtál volt; 10:30 – „gyümölcs-órácska” három fajta süteménnyel; 12:00 – ebéd négy fogással; 13:45 – „digestif”, ami újabb süteményekből állt; 15:00 – uzsonna fasírttal és savanyúsággal; 16:30 – „délutáni teácska” (tea nélkül, de töltött káposztával); 18:00 – „esti előkészítő” pogácsával és pálinkával; 19:30 – vacsora.

Leonárd most úgy érezte, mintha gyomra egy független élőlénné vált volna, ami saját tudattal és emésztőrendszerrel rendelkezik.

„Köszönjük, de már igazán nem kérünk semmit”, kezdte Leonárd, de Mariann a szavába vágott.

„Persze, szívesen, már jövünk is”, mondta, és egy „ne ellenkezz” pillantást vetett Leonárdra, mert mindketten tudták, hogy vidéken az ételkínálás visszautasítása olyan, mintha valaki azt javasolná az idős plébánosnak, hogy Isten helyett most már talán a molekuláris biológiában kellene hinnie.

A konyhában ott ült a társaság többi tagja is: József, a házigazda, aki minden történetet úgy kezdett, hogy „amikor még a téészben dolgoztam”; Endre, az irodalomtanár, aki soha nem beszélt irodalomról; és Katalin, aki állítólag operaénekesnő volt, bár senki sem hallotta énekelni, és titokzatos módon mindig eltűnt, amikor valaki zenéről kezdett beszélni.

A konyhaasztalon újabb tálak sorakoztak, mintha egy láthatatlan hadsereg élmezését készítenék elő. József éppen belekezdett soron következő téesz-anekdotájába – „ez még hatvannyolcban volt, amikor a Józsi bácsi összeveszett a párttitkárral egy traktor miatt...” –, amikor Endre hirtelen felkiáltott: „Lapcsánka! Hát persze! Az hiányzik még!”

Mindenki ránézett. Endre szemében különös tűz égett, amit Leonárd eddig csak olyan emberek tekintetében látott, akik épp valami különösen veszélyes cselekedetre készülnek.

„Bocsánat”, nevetett zavarodottan Endre. „Csak arra gondoltam, hogy egy ilyen vacsora mellé még kell lapcsánka. Az anyám receptje szerint, tejföllel és sok-sok fokhagymával.”

Mielőtt bárki reagálhatott volna, Endre már fel is pattant, és elkezdte összekaparni a hozzávalókat, mintha az élete múlna rajta.

„Köszönjük, de mi már...” próbálkozott újra Leonárd, de Mariann ismét közbevágott.

„Az nagyszerű lenne. A lapcsánka a kedvencünk”, hazudta szemrebbenés nélkül, és Leonárd arra gondolt, hogy a kapcsolatukban talán ez volt az első alkalom, amikor Mariann annyira értelmetlen dolgot állított, hogy az már szinte fizikai fájdalmat okozott.

A következő kilencvenhárom percben – Leonárd az óráját nézte, és arra gondolt, hogy ugyanennyi idő alatt repülővel eljutnának Párizsig – tanúi lehettek annak, ahogy Endre vallási áhítattal aprítja a fokhagymát. Nem keveset. Nem is sokat. Egyszerűen olyan mennyiséget, amivel

egy közepes méretű várost meg lehetne védeni a vámpírok ellen a következő évszázadra.

Endre közben megállás nélkül beszélt. Nem a fokhagymáról, nem a lapcsánkáról, hanem a helyi focicsapat legutóbbi meccséről, részletesen elemezve minden egyes átadást, lövést és bedobást, mintha egy különösen fontos világbajnoki döntőt írna le, nem pedig egy járási kispályás mérkőzést. Ez az abszurd részletesség különös kontrasztban állt a ténnyel, hogy Endre láthatólag semmi mást nem vett észre a fokhagymán kívül.

„És akkor”, folytatta Endre immár a tizennegyedik fokhagymafejnél, „a bal hátvéd megpróbált átívelni a jobb oldalra, de a labda megpattant egy göröngyön – egyébként azt a pályát évek óta nem gondozzák rendesen, én még emlékszem, amikor a Gyuri bácsi volt a gondnok, akkor minden héten lenyírták a fűvet, de most... hol is tartottam? Ja igen, a bedobás...”

Mariann és Leonárd egymásra néztek. Leonárd észrevette, hogy Mariann szemében különös fény csillog, amit csak olyankor látott, amikor a nő valami abszurd dolgon nevetett magában, anélkül, hogy ezt kifelé mutatta volna.

Éjfél körül járt az idő, amikor végre elkészült a lapcsánka, és Endre ünnepélyesen tálalta, mintha legalábbis az utolsó vacsorán lennének. A lapcsánka valójában kitűnő volt, de az élvezetet némileg beárnyékolta a tény, hogy minden egyes falat után Endre a futballbíráskodás problémáiról kezdett monológot, amit Leonárd a harmadik lapcsánka után már úgy érzékelt, mintha egy távoli rádióból szólna.

Amikor végre visszavonulhattak a vendégszobába, mindketten úgy érezték, mintha egy fokhagymafeldolgozó üzemben töltöttek volna két műszakot. A szag minden pórusukon átszivárgott, és Leonárd arra gondolt, ez lehet az első alkalom, hogy az aromaterápia az ellenkezőjét érte el a kívánt hatásnak.

Leonárd az ablakhoz lépett, és kitérte, mintha ez bármit is segítené.

„Azt hiszem, én vagyok az első ember a történelemben, aki ki tud szagolni egy futballmeccset”, mondta, miközben a saját lehelete elől próbált menekülni, és ez a mondat, saját értelmetlensége ellenére, tökéletesen értelmet nyert ebben a helyzetben.

Mariann nevetett. „Nézd a jó oldalát: legalább biztosak lehetünk benne, hogy ha most meg tudjuk ölelni egymást, az csakis igaz szerelem lehet.”

Leonárd erre megfordult, és egy komikusan túlzó mozdulattal meghajolt Mariann felé. „Szabad egy táncra, fokhagymaszagú hölgyem?”

„A legnagyobb örömmel, illatos uram”, válaszolta Mariann, és a karjaiba lépett.

Az ezt követő percekben úgy keringtek a szobában, mint két holdkóros, akik álmukban találkoztak. Mozgásuk nevetséges volt és gyönyörű egyszerre. Közben különös távolságtartással próbálták egymás lehetét elkerülni: fejüket ellentétes irányba fordították, akár a napraforgók, amelyek a nap helyett a sötétséget keresik.

„Azt hiszem, már értem, miért beszélt Endre annyit a fociról”, suttofta Mariann tánc közben.

„Miért?” kérdezte Leonárd.

„Hogy elvonja a figyelmünket arról, hogy lassan mérgez minket. Ha ez a valódi célja, akkor egészen ügyes.”

„Vagy talán az, hogy holnap ne tudjunk elmenni”, tűnődött Leonárd. „Mert olyan erős lesz a szagunk, hogy kiközösítenek a buszon.”

„Érdekes elmélet”, bólintott Mariann. „De van egy hibája: én még fokhagymaszagúan is szeretlek.”

„Én pedig a tiéd ellenére is”, válaszolta Leonárd. „Bár ezt csak azért mondom, mert a saját szagomtól már nem érzem a tiédet.”

Végül az ágyban kötöttek ki, még mindig táncolva, immár vízszintes pozícióban. Egy párnával a szájuk előtt próbáltak beszélgetni, amit Leonárd nevetségesen kockázatos stratégiának tartott, tekintve, hogy a párna valószínűleg ki fogja adni magából a fokhagymaszagot valamilyen az éjszaka közepén, és akkor úgy fognak felébredni, mintha Endre ott aludna velük.

Aztán hosszú percekig tartó kísérletezés következett. Kipróbálták az összes létező pozíciót: háttal egymásnak, mint két összeveszett házastárs; egymás mellett, de ellenkező irányban, mint egy emberi jin-jang szimbólum; Leonárd a hasán, Mariann a hátán, mint egy emberi tetrisz-alakzat. Mindegyik pozíciónak megvolt a maga problémája: vagy túl kényelmetlen volt, vagy túl távol kerültek egymástól, vagy – és ez volt a leggyakoribb – valamelyikük közvetlenül a másik arcába lélegzett.

Végül találtak egy módot: Mariann a bal oldalán feküdt, Leonárd pedig mögötte, jobb karját Mariann dereka köré fonva. Arcukat pontosan ellentétes irányba fordították, mintha két különböző csillagot néznének, mégis egyetlen egységet alkottak.

„Holnap kilenckor indul a busz”, suttogta Mariann a sötétben. „De Jolán még nyolcra tervez egy indulás előtti ’kis falatot’.”

„Ami valószínűleg egy komplett disznóvágást jelent”, mondta Leonárd.

„És Endre megígérte, hogy reggelire fokhagymás omlettet készít.”

„Azt hiszem, soha többé nem eszem fokhagymát”, sóhajtott Leonárd.

„Dehogynem”, mosolygott Mariann a sötétben. „Csak legközelebb mi főzünk. A saját szabályaink szerint.”

Leonárd még mondani akart valamit, de a kimerültségtől és a nap abszurdításától már képtelen volt összefüggő gondolatokat formálni. Csak Mariann egyenletes légzését hallgatta.

Reggel háromnegyed kilenckor, miután sikeresen túléltek a „könnyű búcsúreggelit” (hat fogás és három sütemény), a „kis útravalót” (ami megtöltött egy teljes bőröndöt) és az „utolsó kortyot” (ami valójában háromfajta pálinka volt), sikerült felszállniuk a buszra. Miközben a jármű elhagyta a falut, Leonárd arra gondolt, hogy talán csak az első ülésorban ülhetnek, mert mögöttük kétméteres sugarú körben egyetlen utas sem merészkedett. A buszra egymás után felszálló emberek megtorpantak, amikor elhaladtak mellettük, és finoman az orrukhoz kaptak, mintha egy titkos üzenetet közvetítenének.

„Azt hiszem, most már értem, mit jelent a szerelem”, mondta Leonárd, miközben Mariann a vállára hajtotta a fejét, és valószínűleg ugyanazt a fokhagymaszagot árasztotta, mint ő.

„Mit?”, kérdezte Mariann félig álmosan.

„A szerelem az”, mondta Leonárd, „amikor nem menekülsz el a másik elől, akkor sem, ha olyan szagokat áraszt, mint egy olasz étterem hátsó udvara. Hanem megpróbálok megtalálni azt a pozíciót, amiben mindketten elviselhetők vagytok.”

Mariann felnézett rá, és Leonárd látta, hogy egyszerre nevet és horkant fel a definíción. „Ez a legrosszabb szerelem-meghatározás, amit valaha hallottam”, mondta, miközben még közelebb húzódott hozzá, holott ez fizikailag alig volt lehetséges.

„De igaz”, válaszolta Leonárd, és Mariann nem tiltakozott.

Ezután mindketten elaludtak, miközben a busz robogott velük hazafelé. A többi utas a busz legtávolabbi sarkába húzódva figyelte a két furcsa, egymásba gabalyodó, erős fokhagymaszagot árasztó idegent.

Menedék

Papp-Sebők Attila

DECEDAT

Akik azt hiszik, nem csináltam jól, nem döntöttem megfelelően, nem tettem elég erőfeszítést – igazatok van. De véres kézzel kikapartam – a „véres kéz” legyen a kamaszkorbeli, épülő személyiség – a magvát annak, amiből kinövesztettem azt, ahol most vagyok. Miért írom ezt a levelet? Azok, akik nem akarják, úgysem értik meg. Visszagondolok egy fényképre. Az előhívott képen soha nem ismert nagyapám ül egy szökőkút peremén. Valamikor tudtam, hány éves lehetett ott, a tűző napon, a fényképezőgép lencséje rögzítette a mosolyát. Most rendszerint eltévesztem halálának dátumát. Egy évvel kitolom. Ha mindig eggyel növelem, elérhet az én születésem idejéhez, elérhet hozzám. Az elbeszélésben – Ernaux-tól tudom, de még sokakat idézhetnék – ez könnyen megvalósítható. Nagyapám itt van, kilép a boltba, elszív egy cigarettát, jön a kórház felől, fehér köpenye lobog a szélben. Erőn felüli teherbírását egy cikkben ritkán látott természeti tünetemnyhez, napfogyatkozáshoz hasonlítják. Nézem őt, ezt a hétfalusi, csángó gyökerekkel rendelkező, evangélikus családba született arcot. „Kóhalomban kezdte a pályafutását, ahol egy évig kétkerekű lovas fogattal járt a betegeihez”, írja az újság. Születési anyakönyvi kivonatának másolata – Certificat de naștere – íróasztalom bal sarkában pihen, néhány élére állított könyv tetején. Olvasom a születési helyet: Oraşul Stalin – nem értem, az interneten kell rákeresnem. Aztán látom meg, a jobb alsó sarokban a kiadás dátumát, nem az eredeti van nálam, a másolat másolata. Az ötvenes évek első felében nyomták rá a bélyegzőt, a pontos dátum: 1954. szeptember 16-a, Oraşul Stalin. Ez az ideiglenes név, egy rettenetes személyi kultusz fanatikus eredményeként egy évtizeden át lebegett Brassó felett, Sztálin dicsőítésének csúcspontján. A lap tetején téglalap alakú pecsétnyom, DECEDAT, írja – gondolom –: kiadva, rendelkezésre bocsátva. A *decedat* úgy hangzik: Menjél, eresszed, nyomodat se lássuk! Nem áll távol a valóságtól. A valóságban ez a szó azt jelenti: elhunyt. Hiába tolong ki az éveket, hiába téveszttek. Decedat. Decedat. Ehhez kevés az emlékezet és annak hiánya. Mások történeteiből toldozom-foldozom a személyét, építke

belőle embert, számomra szimpatikus embert, akinek keze alatt egyszer, egy ügyelet alatt tizenhat újszülött látta meg egymás után a napvilágot. Hol van az a tizenhat ember, akinek a tarkóját érintette nagyapám tenyere? Élnek még? Számít-e? Az számít, én mit akarok. A fekete keretben hét egymás mellé helyezett betű. Értelmük van. Üzenetük. Decedat. Elhunyt. Hét és hét. Két nyelv betűkészlétéből ugyanannyit kellett felhasználni. Engem nem oda fognak temetni, nem abba a földbe, ahonnan származom. Ő sem a szülővárosában hunyta le a szemét. Hanem az enyémben. Ott fájnak a csontjai a szentgyörgyi temető egyik sorában, borostyánnal benőtt széles márványtábla alatt. Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely, Bukarest. Egyetem és szakmai továbbképzések. Ő is tanárember volt, csak másféleképpen. Nem úgy, mint nagyanyám, aki 1959-ben, 19 évesen, arcpiritóan fiatalon elkezdett tanítani. Nagyapám szülész-nőgyógyász volt. Ismerte a test minden sejtjét, olyan viszony fűzte a szervezethez, amilyen engem soha. Eltelt 32 év, és kisebb-nagyobb időközönként – úgy beszélek, mintha ezt az időszakot „végigéltem” volna – eszembe jut. Nem a születési helyére vagyok kíváncsi, sem arra, hogyan ült otthon a karosszékében, gyújtott egyik cigaretta után a másikra. Az érdekel, ő hogyan „kaparta ki” az élet magját. Neki mit mondtak, ő mit válaszolt, míg az a pecsét rákerült a születési anyakönyvi kivonat másolatának másolatára – és most én őrzöm az arról készült fénymásolatot, egy harmadik (vagy ki tudja, hányadik), sokszorosított darabot, ami ellát információval. Csak lassú emlékeim vannak: ülök egy műanyag étkezőasztal előtt, a világos csipketerítő csupasz térdemet legyezi a kintről beáramló szél következtében. Nagyanyám mesél. Egy lóversenyről. Egy motorról. Arról, hogy ő „ki lett nézve”, meg lett látva. Meglátta őt ez a férfi, ez a férfi, aki ki van függesztve az étkezőasztallal szemközti falon, nagyanyám napszemüvegben mellette, fújja a szél a hajukat, nyáriasan boldog mosollyal néznek. Olyan széles a vászon, hogy ha ránk dőlne, eszméletünket vesztenénk a múlttól. De nagyanyám csak mesél és mesél, „(...) nem volt név keresve nekem, s anyu nem tudta, minek kereszteljen. S volt egy szobatársa, egy hölgy, Tusnádról, aki azt mondta, hát engem Gabriellának hívnak, keresztelje Gabriellának őt is. Egy kedves kis nő, akiről megtudtuk később, panziója van Tusnádon, és a villáját szintén Gabriellának hívják, még mindig ki van függesztve rá a név, sokszor utaztam el mellette vonattal. És köszönöm a sorsnak, édesanyámnak

is, hogy ezt a nevet adta, mert a legjobban a világon ezt a nevet, ezt a lánynevet szeretem”. Beszél, és én minden név mögül kihallom: *decedat, decedat, decedat* – mint egy rossz mondóka, töltelékszó, ami kötelezően felvillan az emlékezetben, azért, hogy figyelmeztessen: vegyél számításba, mert én itt vagyok, jelentésem és jelenésem van. Születésénél nagyapám 12 éves, kamaszkora küszöbén. Szalad, rohan, sportol, amikor nagyanyám még bölcsőben fekszik. Az én szüleim ugyanabban az évben látják meg a napvilágot, néhány hónap eltéréssel. Felnövésük ideje azonos. Azt hittem, ha a halálról beszélünk, csak az élők szemén keresztül nézhetünk az elhunytak életébe. Tévedtem. Mindent, amit tudunk, mi magunk adunk át a nyelvvel, akikről szó esik, esélye sincs védekezni. Mi lélegzünk. Mi kelünk fel reggelente. Én. De egy távoli papíron már ott a szó, a világ valamelyik nyelvén, a *decedat*, fekete festékvonalak, a túlélés elleni zárjegy. A pszichológia sokféle magyarázatot adhatna. Miért mindig nagyapám életén keresztül keresem a sajátomat? Talán közel akarok kerülni a *decedat* szóhoz, még az élet regiszterében, hogy tőle elrugaszkodva megértsem, miért szükségszerű. Kinyitom Yalom egyik könyvét, a lap tetején rögtön a következő áll: „Talán jogosan jelenthetjük ki, hogy a múlt hangsúlyozása a pszichoanalízisben meghátrálás a jövőtől és a halállal való szembenézéstől.” De mi van a pszichoanalízis „közkedvelt” fogásain túl? Egy fiút látok, aki egy hosszú, búzatáblákkal tarkított mezőn szalad. Felcseperedve a tenyere alól újabb fiúk és lányok látnak napvilágot. Ha van halál, ez ellene szól.

Menedék

Balizs Dániel¹

BÁNYA

vájataiban, mint sipolyokban, haladtak
a felszín felé a mély rég megemésztett
rostjai, ma kutyák járnak a bomló falak
alatt, és koldusok, cigányok rövidítenek
erre telep és folyó között, salakkúpok
oldalában fecskendők hevernek, talán arra
a nemzeti szín dácsiára kellene már pár új
gumi, talán a fémlemez kongásában
magát neveti a bánya, talán néhány falba
égett árnyék még mindig szívesen ragadna
lapátot, mosná a szenet, nehéz, görcsös
köhögésben törve fel a lerakódott
teléreket, tervezné elmúlt napok
holnapját, talán éjjel tovább mélyül
a bánya, talán a korom csak a nappalt
feketíti be

HŰTŐTORNYOK

a hűtőtornyok meredek oldalán áramlik a
fény, rücskös arcukat millió apró árnyék
pettyezi, szemben izzanak a nyugati
nappal, büszkén arra gondolnak, régen
párolgó gőzük elég volt, hogy egész
völgyet szénszínű paplan alá vonjon, fehér
már, ami szállingózik belőlük, és csak télen
és csak ritkán, kóbor kutyafalka matat

1 Az alkotó a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz Zsigmond-ösztöndíjasa.

állványos lábuknál, rozsdás csákány dől el
pengve, ha egy sovány, szőrös fej
morog, hogy nem talál ittfelejtett
kincset

BÁNYÁSZJÁRÁS

akiktől pár éve még a nagy népvezér
hangja is remegett, hogyan hihettek az
előzőt fellógató ugyanolyannak, aki szintén
ostoba és kegyetlen, de nyilván még
ravasz is volt, hogyan rohantak összetörni
az ismeretlen félelmet, amely mások
szavára, ím, testté lett, hogyan csapták le
magukról a munka kedvét, csákányukról
a vért, mint éveken át minden váltáskor
a szénport, hogyan vonultak az új ellen,
izmot és bakancsot fegyverré keményítve
az úton, hogyan fejtették ki ezer műszak
fáradtságának szikláit közül magukból az
embertelenséget

HEGY

ahogy felfelé haladtam a hegyen, autóm,
mint vén igásló, mocorgott alattam, húsz
évből tizennégyben nem én törtem
a hátát, de arra én nem emlékszem, ő talán,
szerpentin szerpentinre egymás után,
szidtam a román útmérnökök
vonalvezetési stílusát, végül az utolsó
emelkedőn kettesben mentem kilométeren
át, az autó alatt dérlepte fagyosan

küszködött az út, aztán gyalog tovább még
több száz méternyi szintet, s mikor
visszanéztem, a felfelé jutás szomorúsága
végén, a hegy nem mozdult, a völgyben
szürke köd guggolt, a mélykék ég
lefordított tányérként lebegett pár centire
a fejem felett, és a hódítás után, az egykedvű új
csúcson lekönnyeztem a fűszálakat és a sarat a
bakancsomról

PAP

a pap a házban cigizik, tölt még egy pohár
misebort, nagy háza van, ahogy a
papoknak szokott, az egész templom az
övén, a templom előtt rózsák nyílnak, és a
széles, diófa ajtó fehér, vacogó Krisztusra
nyílik,
a pap szivarra gyújt, ismeri a feltámadás
magasztos módját, a templom falai
fehérek, háziszóttos lóg rajtuk piros
madárral és zöld hegyekkel és olyan sűrűn
horgolt felirattal, mintha a szövegen múlna
minden,
a pap nem vigasztal, nem biztat, csak
teszi, amit mi hétköznap nem tudunk,
vasárnap meg nem merünk, pálinkáját
vizespalackban tartja, jó félig van az üveg,
előtte a pohár pedig tele, de csak
amíg a szivar a szájában
füstöl,
a pap átugrik a szomszéd városba, közben
az út két elhagyott oldalára piros tetőt és
zöld kerítést gondol, az út messze kéklik

egész végig és a pap tudja, milyen a
minden irányból felénk hömpölygő félelem,
és hogyan hajtanak rózsák belőle
minden évben a kincset őrző hegyek
alatt

PAPNÉ

valamit talán megzavartam, a paphoz
jöttem, de odaült a papné is, a kíváncsi
papné, nem nagyon látszott, hogy négyet
szült, apja, férje pap volt, vastagnyakú,
kalapáltgerincű protestánsok, de benne
valami irányt vesztett, mintha magába
vonzotta volna a mást, a váratlant, mint
örvény a híd pillérét, a katolikusoknál még
kihúzta magát a mária ének alatt, fogát
összezárta, ám a második versszaknál
már együtt sírt a templommal, tényleg
olyan budapest, ahogy mondják, fordult
hozzám, mikor a szénmosó romjai közt
jártunk, oda akarsz költözni, kérdezte tőle
a pap, a papné négy gyerek után, húsz évre
és ezer utcára régi falujától egy ideje már
rászokott, hogy ismeretleneket faggat
az utcán, tudnak-e magyarul, a papné száján
mosolyt egyensúlyoz, szemében dacot,
türelmes, ahogy a lepke simítja szárnyait,
valamit megzavartam, a családi
nyugalmat, mely a nőn múlik mindenkor,
pár napra rá a pap lemondta az újabb
találkozót, sürgős dolga akadt a családdal,
el nem halasztható, azt hiszem, talán valamit
összezavartam

Csász Gergő

PUZZLE

Azt terveztem, idén neked ezt az ezerdarabos, szép, nagy kirakóst adom át, és késő este, ha már pár pezsgő elpukkant, a családi program a Van Gogh-féle delíriumokból történő mazsolázás lesz, kékes-sárgás kusza emlékfoltok a padlón körbe kiszórva körénk, mi meg ott szedegetjük – azonban másképp hozta a sors: gondfelhő lepte be azt a Csillagos Égboltot, mire eljött végre a várva várt szenteste, te bent vagy az intenzíven, apám már fáradt, otthon próbál épp elaludni, ha felkel, hoz be egy új pizsamát, meg bejglit, hátha ehetsz is, hogyha magadhoz térnél, én pedig itt ülök addig, berreg a lámpa felettem a zöld folyosón, neon álom-kórkép, össze nem illő képkockák, epileptikus rángás a szaloncukor, és CT-feliratból lett az idén, lám, ünnepi csúcsdísz, míg a közelből fullasztó nosztalgiaként a hypo szaga árad.

RÁNCREAKCIÓ

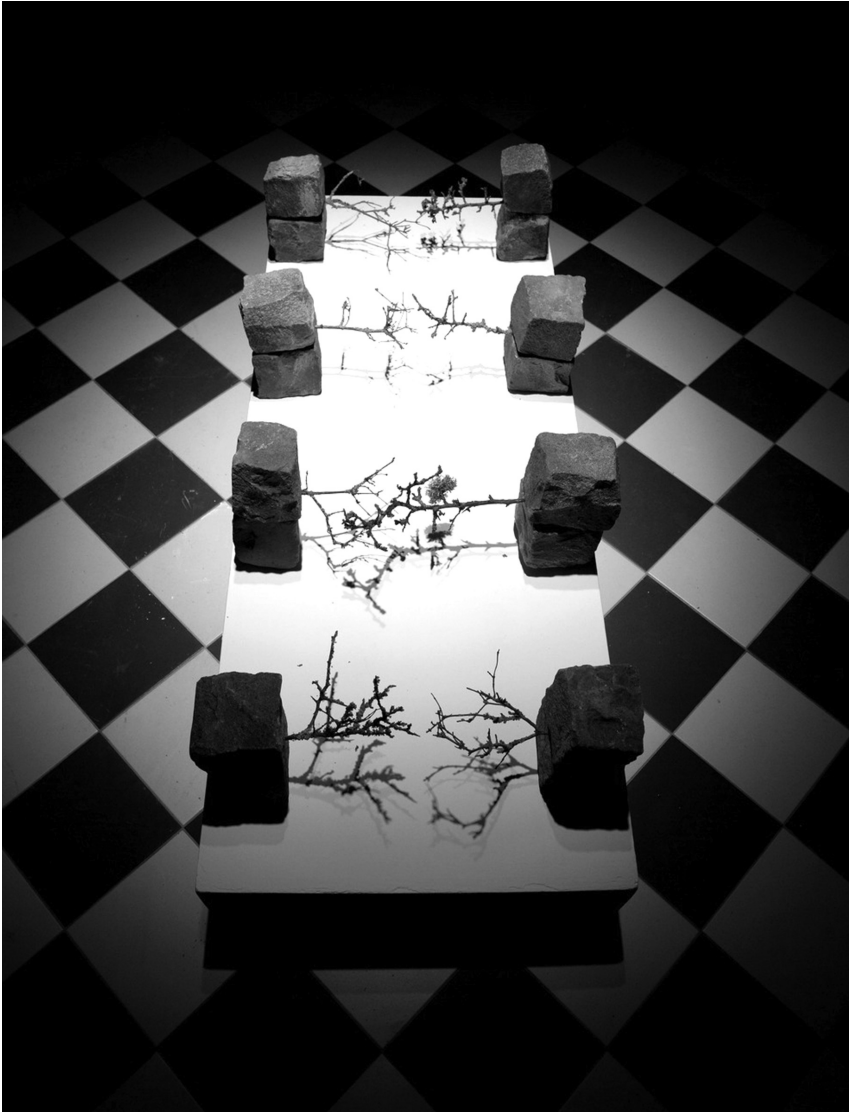
Gyorsan szedd ki a szárítógépből a ruhákat, mindet, mondja anyám, mielőtt gyűrött lesz! Az arca izzik, a láztól teljesen összeaszott, haja ritkás, mint belvárosi parkban a fák, és szürkül a bőre nagy foltokban, már legalább fél éve sehol sem járt, csak a kórház intenzívjén, az se gyalog volt, páros lábbal előre repülve, akár maga Bruce Lee, visszafogottan nyögdécselve, szatén pizsamában, frissen meg kivasaltan, méltóságára ügyelve, pontosan úgy, ahogy illene, úgy illanni el innen.

CSÖKKENTETT MÓD

Cserben hagyta a Nagy Digitális Kor bizony őket:
nem töltődött már be a napfelkelte se reggel
rendesen, épp csak a fény és kontraszt váltakozott kint,
más nem. Háttérkép nem volt, pixelhiba jött-ment,
mégis a rendszerfrissítést folyton elodázták.
Tápegység meg tápérték sem volt elegendő,
többnyire hosszú hónapokig csak sült tököt ettek,
melytől bőrük mézes-sárgás árnyalatú lett,
és a szemük vizenyős. Üreseké váltak az utcák,
majd a tekintetek, egy-két tank meg sportautó dön-
gött csak lent, de amúgy csönd, békesség, szeretet volt
állítólag – csak nem mertek róla beszélni.

FEKETE PÉNTEK

Mint a fiókák, egyre az anyjukat várva a fészek
mélyén, forgatják a fejük gyámoltalanul, kis
gombszemeik meregetve az esti sötétbe. Az utcát
kémseli mindegyik, onnan kellene jönnie, mindig
ott bukkant fel a kempingbringáját maga mellett
télen-nyáron, hóban-fagyban tolva a járdán,
zsákjában jó pár falu boldogsága lapult, fix
kétheti rendszerrel jött, mindig pontosan akkor
és ugyanonnan, egész eddig. Beleborzad az ember,
hogyha netán jobban belegondol, e vaksi, idéltlen,
még röpképtelen apróságok sorsa mi lesz, mert
bús, online csipogásuk, mint friss vérnyom a vadnak.

Menedék

Juhász Róbert

MINDEN EGYSZERRE

Nem kell mutató.
Érezni mindent a garázs
falára szögelt naptáron.
Meztelen testek fordulnak
át havonta, az év változatlan,
elakadt.

A fűkasza a szomszéd
telken derékba töri a csalános
világhódító terveit, a borászat
előtti padon a turista véralkoholszintje
átlépi a határt, és megszólítja
jövedőbelijét, miközben
az ültetvény leveleit kiveri
a peronoszpóra.

Csapvizet iszom
babavizes palackból,
egy szörfös sziklának ütközik,
egy hasonló hangú férfi
remegve csinál bolondot
magából.

Eltévedt bombák csapódnak
lakóházak falába,
s egy kisfiú először
szólítja apunak a férfit,
aki hirtelen nem tudja, mit
is mondhatna.

ÉRBE ZÁRVA

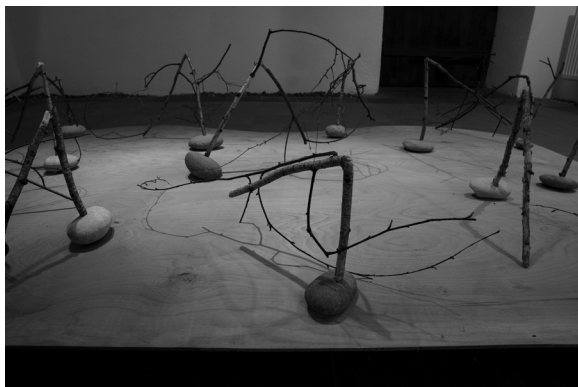
Hálás vagyok az éj sötétjének,
hogy elöntötte szeretett dombságomat,
nem kellett látnom, amitől félttem.

A hőség megsütött, most feltálat
a folyton rágó, kusza fogaknak. A teraszon
hallgatjuk az egymásnak eső
szarvasokat.

Elvonatkoztatnánk az ócska
párhuzamoktól, nem lehet, hogy
egy évszak ennyire belesüllyedjen
kikopott jelentéseinek
mocsarába.

Mit a folyó medrére
süllyesztettél belőlünk, folyton
a felszínre emelkedik.

Mi általad lettem, nem
érdem, hanem maradék.

Vihar

Kugler Viktor
FOGSÁGGOLGOTA

liliput-szobámban a szőnyegek,
mint folyton távolodó kontinensek.
nem felkeltem, hanem feltámadtam.
gyalogolok a csempeóceánon,
ez a legnagyobb csodatettem
a korán kelés mellett. ezek a legszebb
éveim, robinson, leszámítva a traumáimat,
az életközepi válságot, a mókuserékben
eszeveszetten kapkodó kiégést,
motivált bénultságot. becsukom az ajtót,
hátrahagyom a születésnapomat.
krisztusnyi idő a nyugdíjig,
addig is golgotarobot és
stresszkereszt a mindennapjaim.

ÜLDÖZÉSLABIRINTUS

nem érkeztünk meg,
csak megálltunk a pirosnál.
elidőztünk egymás tekintetében.
én nárcisztikus vagyok,
te hisztérikus.
hagyományos trendkövetők vagyunk,
robinson, a botladozás tánclépései.
agyongyakoroljuk eséseinket
és sebeinkből kifolyik
az a testnyi termálvíz, amit léleknek hiszel.
hazámnak nevezem eltévedéseinket,
eltűnésnek a megjövételünket. minden
út a romjainkhoz vezet.

AZ OTTLEVÉS IZGÁGASÁGA

mielőtt útnak indulok, szeretem elképzelni a megérkezést. miután megérkezem, szeretem elképzelni az elindulást. szívem szerint beleütköznék a visszafordulásba, robinson. egy helyben vagyok, és várom, hogy a mozgás döntsön helyettem a maradásról vagy a továbbgördülésről.

Menedék (részlet)

Obrusánszky Borbála

A KÉSEI HUNOK NYOMAI EURÓPÁBAN: TÖRTÉNELMI FORRÁSOK ÉS LEGENDÁK¹

A hunok történelmét mindig is nagy érdeklődés kísérte az európai kutatók körében, de a történetüket tekintve még számos kérdésre kell választ találnunk, például arra, hogy Attila halálát követően mi (is) történt a hunokkal Európa különböző területein.

Az európai kontinens keleti és nyugati részén is számos, a mai napig fennmaradt helyi monda, legenda bizonyítja, hogy a hunok – ez a keleti sztyeppékről származó lovas nép – mély nyomot hagytak maguk után.¹ Különösen élénk hagyománnyal találkozunk a székelyek körében, akik a Kárpát-medence keleti részén élnek.²

A tudományos kutatás máig szkeptikus a hunok megmaradását és befolyását illetően, ugyanakkor a legutóbbi évek ez irányú publikációi némiképp árnyalják a nép utóéletéről kialakult korábbi képet.³ A róluk szóló művek olyan széles körűek, hogy lehetetlen azokat egyetlen tanulmányban bemutatni. A 19. század óta számos publikáció foglalkozott a hunok lehetséges nyelvével; a 20. század elején orosz kutatók kezdték el az ázsiai hun sírhelyek feltárását; a 20. század második felében az egykori Szovjetunió területén hun városok és temetők tucatjait fedezték fel; Gmyrya és Gadjiev jelentős műveket publikált a kaukázusi hunok történelméről és régészeti leleteiről, az európai hunok történetének egyik legrészletesebb összegzésével pedig Maenchen-Helfen 1973-ban megjelent munkája szolgál. Az utóbbi évtizedekben Heather és a koreai Kim művei módosították jelentősen a hunokról alkotott képet. 2008-ban *A hunok öröksége* címmel egy tanulmánykötet jelent meg, amelyben külföldi és magyar kutatók az európai és ázsiai hunokkal kapcsolatos kutatási eredményeiket mutatták be. A kötetben

1 A hunokhoz és Attilához köthető legendák tucatjai lelhetők fel Nyugat-Európában: Németországban, Franciaországban és Svájcban. Ezeket Michel Bakocs és Sztruhár Szilvia gyűjtötte össze, amelyeket a közösségi média felületein publikáltak.

2 A székely–magyar néphagyomány szövegeiben említést tesznek a hunok leszármazottairól Európában.

3 Lásd Niles 2022, Ferrari 2023, Heather 2005, Kim 2015.

– régészeti és történelmi tanulmányok mellett – nyelvészeti és kulturális örökséggel kapcsolatos írások is megjelentek. Több, hunokról szóló konferenciát rendeztek az utóbbi években: 2005-ben Sühkhaatarban, Mongóliában; 2007-ben a németországi Speyerben; majd 2011-ben Ulánbátorban. És azóta is sok országban tartottak tudományos fórumokat ebben a témában.

Jelen tanulmányom célja annak bemutatása, hogy hol, milyen területeken maradhettek fenn az Attila hozzátartozói és fiai által vezetett hun közösségek, és milyen szerepet játszottak a késő ókori történelemben. Az ókori írott források segítségével próbálom feltárni a valószínűsíthető történelmi folyamatot, összehasonlítást végzek a korabeli görög és római feljegyzések, valamint az európai hunokról szóló folklór- és néphagyományok között.

BEVEZETŐ

Mindenekelőtt az európai hunok történetét szeretném röviden összefoglalni. A történelmi kronológiából tudjuk, hogy a hunok európai hadjárata 375-ben kezdődött: hihetetlen gyorsasággal elfoglalták a kelet-európai síkság túlnyomó részét, alig egy év múlva már az Al-Dunánál jártak, s ezt követően a Kárpát-medencét is meghódították. A gótok, akik 375-ben elmenekültek a betörő hunok elől, a Balkánon találtak menedéket, ahol (viszont) a rómaiakkal kerültek összetűzésbe (végül a gótok legyőzték a római csapatokat a hadrianopoliszi csatában). A keletről érkező népek betörése és terjeszkedése következtében 395-ben a Római Birodalom kettészakadt egy keleti és egy nyugati részre. Az 5. század első felében a hunok egyre több és több területet foglaltak el, mind a Nyugatrómai, mind a Keletrómai Birodalom területéből. A Hun Birodalom fénykorát Attila uralkodása jelentette (434–453). A nagy király 453-ban hirtelen meghalt, ami zűrzavart és bizonytalanságot okozott a régióban. Senki nem volt, aki képes lett volna egyben tartani a Hun Birodalmat, így az kis királyságokra esett szét. Röviddel ezután a Nyugatrómai Birodalom is megszűnt létezni. A végzetét Attila 452-ben, Itáliába vezetett hadjárata, a vandálok 455-ös pusztítása és az ezt követő – a hatalomért folytatott belső, erőszakos – politikai küzdelmek okozták. Az államrend hanyatlásával párhuzamosan a túlélő történetírók száma is drasztikusan csökkent, így ebből az időszakból

csak töredékes forrásaink vannak. A 470-es években Odoaker megtámadta Itáliát, letaszította a trónról az utolsó római uralkodót, és független királyságot alapított. A hatalmas európai Hun Birodalom összeomlása után, a Keletrómai Birodalom maradt a régió egyetlen erős politikai hatalma, amely főként gótokat és gepidákat fogadott fel arra, hogy őrizzék a határokat, és védjék meg az egykori Római Birodalom területeit a hunoktól és más sztyepei lovas népektől. A gótok és a gepidák kis fejedelemségeket hoztak létre a volt Hun Birodalom területén, de ezek nem voltak hosszú életűek. Attila fiai néhányszor kísérletet tettek arra, hogy visszaállítsák a Hun Birodalmat, ami végül nem sikerült, csak arra voltak képesek, hogy a régi birodalmuk bizonyos – főleg a keleti – területeit uralják.

A NEDAO FOLYÓ MELLETTI CSATA ÉS A HUN BIRODALOM SZÉTESÉSE

A hunok európai hadjárata után a Nyugatrómai Birodalom hanyatlani kezdett: elvesztette a szuverenitását, mivel a területén hun csapatok állomásoztak, és a rómaiak a hunok adófizetőjévé váltak.⁴ Egyre több és több idegen népesség – főleg gótok – telepedtek le az egykori birodalom területén, akik idővel önálló kormányzást alakítottak ki, és el akartak szakadni a rómaiaktól, de a rómaiak képesek voltak a hunok segítségével időről időre levernii ezeket az elszakadási kísérleteket.⁵ A Nyugatrómai Birodalom lassan darabjaira hullott, amellyel egy időben az írásbeliség kultúrája is hanyatlani kezdett, így alig néhány megemlékezés maradt fent a hunok késői történetéről, ezért is nevezik ezt az időszakot „sötét korszaknak”. Ezek a történelmi dokumentumok későbbi másolatok formájában maradtak fenn, leginkább a birodalom keleti részén, Bizáncban. Itt az ókori feljegyzések jobban megőrződtek, és azok bizonyos részeit felhasználták a későbbi krónikákban.

Ennek a történelmi korszaknak az egyik legfontosabb történeti forrását Jordanes *Geticája*, azaz *A gótok története* jelenti, amely sok információt használt fel Priskos rhétor és Cassiodorus korábbi, elveszett műveiből. Sajnos ezek a történeti források csak töredékes infor-

4 Obrusánszky 2016, 92. p.

5 Aetius római hadvezér mindig sikeres volt ezekben a hadjáratokban, ha a hun csapatok segítségére voltak.

mációkkal szolgálnak az 5. század második felének eseményeiről, és kifejezetten a gótokra koncentrálnak. Vannak olyan késői történeti feljegyzések a Meroving korszakból (6–8. század), amelyekben említés történik az egykori Római Birodalom legkeletibb részén, azaz a mai Dunántúlon élő törzsekről és népekről. Király Péter fedezte fel, hogy ezek a források a hunokat is megemlítik.⁶ A 6. század első felében Procopius, Justinianus császár történésze szintén említést tesz a hunokról a Kaukázusban és a Balkán régióban.⁷ A bizánci szerző jól ismerte Európa politikai térképét, és gyakran említette úgy a hunokat, mint az uralkodó fő katonai szövetségeseit. Sok kiegészítő bizánci forrás, mint Agathias, Theophylactus Simocatta és mások írásai, szintén utalnak az európai hunokra. Ebből a szempontból a magyar királyi udvarban íródott középkori krónikák különösen értékesek, hiszen számos fontos információt őriztek meg Attila hunjairól. Sajnos a történetírók a munkáikban nem jelölték meg ezen krónikák létrejöttének időpontját, azt viszont biztosan tudjuk, hogy bizonyos történetek egy ókori hősi epikus költeményből származnak, amelyet még a 14. században is megénekeltek a kor sajátos énekesei, az úgynevezett regösök.⁸ Priskos rhétor leírásából tudjuk, hogy ilyen dalnokok Attila udvarában is voltak, akik hőskölteményeket vagy a hunok dicsőséges tetteit énekelték meg.⁹

6 Az Auctuarium Neuburgense-ből idézi: „Nyugati-hunok, akik magukat magyaroknak hívják (Hungarus).” Király 2006, 146–147. p.

7 Főbb műveiben (*A perzsiai háborúk, A gót háborúk, A titkos történelem*) szintén értékes információkat említ a hunokról.

8 Ilyen eseményeket jegyeztek fel a magyar királyi udvarban a 11. század második felétől. A szerzők időről időre új információkkal egészítették ki a szövegeket, de az ősi úgynevezett 'hun történet' érintetlen maradt. A késői hun korszak kutatása szempontjából ezért különösen fontosak a magyar krónikák részletei, amelyek bár a középkorban íródtak, de a történetek korábról erednek, azok szájhagyomány útján apáról fiúra szálltak a regösök (dalnokok, bárdok) segítségével. Ilyen énekesek már Attila udvarában is éltek. Priskos rhétor is említést tett róluk, amikor a hun udvarban vendégeskedett. Anonymus szintén említi az énekeseket a krónikájában. Béla király névtelen jegyzője többször is hivatkozik a regösök énekeire: „Háborúikat és egyes hőstetteiket, ha e lap írott betűinek nem akarjátok elhinni, higgyétek el a regösök csacsogó énekeinek meg a parasztok hamis meseinek, akik a magyarok vízei tetteit és háborúit mindmáig nem hagyják feledésbe menni.” (Anonymus: *Gesta Hungarorum*)

9 „Ahogy eljött az este fenyő fáklýákat gyujtottak és két barbár járult Attila elé, akik a saját költeményeiket adták elő, megénekelve Attila győzelmeit és a bátorságát a háborúban. Az ünnepegen résztvevők hallgatták őket. Sokan lelték örömuiket a rigmusokbant, amelyek a háborúkra emlékeztettek őket és lelket öntöttek beléjük, miközben mások akik elérzékenyültek és akiknek a lelke nyugalomra vágyott,

Mind Jordanes, mind a magyar krónikák azt írják, hogy Attila hirtelen halt meg az itáliai hadjáratot követően. A magyar királyi krónikák, akárcsak a Tárih-i Üngürüsz feljegyzései szerint, Attila Sicambriában halt meg, amely a hun udvartartás téli szálláshelye volt.¹⁰ A források megjegyzik, hogy a királyt sok más nagy hun vezető – mint Béla, Kadocsa, Keve és mások – mellé temették el.¹¹ A *Képes Krónika* arról is beszámol, hogy még a hunok ellenségei sem tudták, hogy sírjanak vagy örüljenek, amikor hírért vették Attila halálának: bizonytalanok voltak, félték a számtalan fiától, akik szinte egy kisebb népcsoportot alkottak. Azt gondolták, hogy az apa halála után valamelyik fia fog uralkodni. De Veronai Detre¹² és a többi gót herceg ravaszul járt el, és mivel Attila király az uralkodása alatt „rövid pórázon” tartotta őket, most megpróbálták az egységes hun közösséget részekre bontani, megosztani. Minden forrás azt állítja, hogy versengés kezdődött Attila fiai között arról, hogy ki örökölje a nagy király trónját. Jordanes arról számolt be, hogy rögtön Attila temetése után vita kezdődött az örökösei között arról, hogy kit illet meg a trón. A fiatal férfiak égtek a vágytól, hogy Attila birodalmát uralhassák, és mindegyikük hitt a saját képességében, erejében, ami oda vezetett, hogy szétszaggatták és lerombolták a nagy birodalmat. A királyság az erős utód hiányában lehanyatlott.¹³ Attila vélhetőleg nem hagyott végrendekezést, amelyben megnevezte volna az utódját, de a jog szerinti örököse valószínűleg legfiatalabb fia, Ernak lett volna. Amikor Priskos rhétor 449 körül látogatást tett Attila

könnyekben törték ki.” (Priskos rhétor – részlet. Bóna 1993, 70. p.) A középkori hivatalos dokumentumokban sok információ van a regösökről, ami azt bizonyítja, hogy az Árpád-korban hősi énekeket adtak elő az ősök történelmi tetteiről. Anonymus „lélekgyógyászoknak” hívta őket. Későbbrol, még a 14. század közepéről is van olyan adatunk, hogy a királyi udvarban szolgáló „regösök”, amikor kiöregedtek, egy Regtelek nevű helyen telepedtek aztán le. Ez a hely a mai Budapest egyik kerületében volt egykor. (Szabó 1881)

10 A királyi udvar magyar krónikái, a *Képes Krónika* vagy Kézai Simon *Gesta Hungarorum*a is ezt jegyezték fel. A Tárih-i Üngürüsz – egy 16. századi ottomán török krónika – is megőrizte a magyarok történetét. A krónika szerzője Mahmud Tercüman egy latin nyelvű krónikából fordította le, amit 1543-ban Székesfehérvár (Magyarország) ostromakor talált.

11 *Képes Krónika*, 1986, 34. p.

12 A nevét a *Képes Krónika* őrizte meg, mint a gótok vezetőjét.

13 „Miután elvégezték a temetési rítusokat, Attila utódai között versengés kezdődött a birodalmáért, és mivel a fiatal férfiak égtek a hatalom utáni vágytól és mindegyikük meggondolatlanul az uralkodásra tört, végül együttesen tették tönkre a birodalmat.” (Jordanes 2005, 259.)

király udvarában, feljegyezte, amit ott hallott. E szerint „Isten ostora” a fiai közül Ernakot (a magyaroknál Csaba királyfi) szerette a legjobban, mert a jövendölések szerint ő lett volna az, aki újra feléleszti Attila elvesztett államát. Így aztán lehetséges, hogy a nagy király őt akarta örököséül. Ugyanakkor Jordanes, aki a gótok oldalán állt, azt állította, hogy Attila Ellákot szerette leginkább,¹⁴ de Ellák nem ült Attila közelében azon a fogadáson, amelyen Priskos részt vett, csupán két másik fia, Dengizik és Ernak. Ellák nem volt képes arra, hogy egyesítse a Hun Birodalom törzseit, s arra sem volt lehetősége, hogy uralja az Attila utáni birodalmat, mert a Nedao melletti csatában elesett.¹⁵ A nagy király másik fia Aladár volt, akinek a nevét csak a magyar források jegyezték le. A magyar krónika viszont összekeverte a nevét Ellákkal, és úgy tartotta, hogy Krimhilda fia volt.¹⁶ Tárih-i Üngürüz szerint ő volt Erdély kijelölt vezetője. A neve megjelenik az erdélyi folklórban, sőt az udvari dokumentumokban is, amit a továbbiakban fogok ismertetni. Az tehát nem világos, hogy Ellákot megfeleltethetjük-e Aladárnak, vagy két külön személyről van szó. Az ókori források említést tesznek Dengizikről is, aki a keleti szárny feletti adminisztrációt vette át Attila testvére, Bleda halála után. Dengizik számos támadást vezetett, hogy visszaszerezze az apai örökséget.

Jordanes szerint a fő problémát az jelentette, hogy Attila fiai fel akarták osztani a hun (uralom alatti) törzseket egymás között,¹⁷ ezt azonban a gepida Alarik (máshol: Ardarik) gyalázatosnak minősítette: fellázadt Attila fiai ellen, és más gót törzseket is arra biztatott, hogy szálljanak szembe velük. Ezzel szemben a magyar krónikák azt írják, hogy a birodalom egységét a gót hercegek törték meg azzal, hogy a saját jelöltjüket akarták a trónra emelni Csaba királyfival (a latin forrásokban

14 „Ebben a csatában Ellák, Attila legidősebb fia, akiről azt beszélték, hogy az apja őt sokkal jobban szerette, mind az összes többi fiát, elesett. A birodalmában valamennyi gyermekével szemben leginkább őt részesítette előnyben. De a szerencse nem fogadta el az apai akaratot.” (Jordanes 2005, 262.)

15 Jordanes 2005, 262.

16 *Képes Krónika*, 1986, 34. p.

17 „Attila fiai a zabolátlan vágyaiktól hajtva, magukat gyakorlatilag a nemzet fölé helyezték, azt követelve, hogy a törzseket osszák el egyenlően közöttük és hogy ők, a nekik adott népeket, mint az udvaruk szolgálait tekinthessék.” (Jordanes 2005, 259.)

Ernakkal) szemben. A magyar forrásokban azonban semmi nem szerepel a birodalom népeinek hunok általi széttöréséről.¹⁸

Az teljesen hihető, hogy az idegen törzsek fellázadhattak az egykori uraik ellen, és megszerezték bizonyos területeket. Jordanes a legnagyobb gondként a hunok megosztottságát jelölte meg. A helyzetről az alábbi magyarázatot adja: „A megosztottság olyan veszélyes dolog, hogy ők, akik egyesülve félelmetesek voltak, felmorzsolódtak, amikor a viszály lett úrrá rajtuk.”¹⁹ Erről az időszakról szóló irodalmi művek is rámutattak arra a tényre, hogy nem csupán a hunok és a gótok/gepidák között lehettek ellentétek, de maguk a gótok és gepidák között is. Jordanes megemlítette, hogy Alarik (Ardarik), a gepidák ura fellázította a hunok uralma alatt élő népeket, azonban az a valószínűbb, hogy a domináns gótok lázadtak fel Attila fiai ellen, semmint a kisebb, kevésbé jelentős gepidák, akiknek a szerepe elhanyagolható volt. Valamennyi történelmi forrás – beleértve a magyar krónikákat is – hosszú, véres konfliktusról számolnak be, amely mindkét oldalon óriási veszteséget okozott. A viszályt az okozta, hogy a hunok és gótok nem tudták a vitáikat békés úton rendezni, nem voltak képesek egy közös uralkodót választani, aki örökölte volna Attila birodalmát, így ezt a csataterénn próbálták meg eldönteni. Jordanes szerint ez a Nedao melletti csata volt, a magyar krónikák viszont ugyanezt a „Krimhilda csatájaként” emlegetik. A történelmi források nem értenek egyet abban, hogy hol lehetett a csata helyszíne: a magyar hagyomány szerint a hun főváros, Sicambria közelében, a Duna partján volt. Elképzelhető, hogy a magyar forrásokban leírt Sicambria melletti „Krimhilda-csata” csak az össze-

18 „Am Detre és a többi alaman fejedelem mert Attila király uralma az ő nyakukat nyomta, ravaszkodással különböző pártokra szakította az egységes hun közösséget. Ugyannyira, hogy némelyek Csabát, Attila királynak Honorius görög császár leányától született fiát akarták Attila után királyukká tenni, mások pedig Aladárt, akit Krimhilda germán hercegnő szült neki. A hunok bölcsőbbik része Csabához húzott, Detre pedig, valamint az idegen népek kisszámú hunnal, Aladárhoz; így mindketten uralomra léptek. Miközben egymás fölé akartak kerekedni, Detre ravaszkodása folytán, aki az idő tájt Siccambriában Aladárt támogatta, a két király között olyan ádáz és erős küzdelem zajlott le, hogy tizenöt napon át egyfolytában germán vértől áradt a Duna. Ha gyűlöletükben a teutonok nem hallgatnák el a mérsárlást, amelyet a hunok vittek véghez azokban a napokban, akkor valóban elmondhatnák, hogy Siccambriától Potencianáig sem emberek, sem oktan állatok nem ihattak tiszta vizet a Dunából.” (*Képes Krónika*, 1986, 34. p.)

19 Lásd a 15. jegyzetet.

csapások egyike lehetett.²⁰ Valószínű, hogy volt egy csata a Hun Birodalom fővárosának közelében is, de a döntő ütközetre délen kerülhetett sor. Jordanes, amikor a csata helyszínéeként a Nedao folyó közelében lévő területet említi, nem nevezi meg annak pontos helyét. Előfordulhat, hogy más összecsapási helyszíneknek esetleg gót neveik voltak, amik aztán feledésbe merültek.

Több kutató álláspontja szerint a hunok végzete nem egyetlen csatában pecsételődött meg a Kárpát-medencében, sokkal inkább többszöri összecsapások következtében, ami azt jelenti, hogy számos csatát vívtak, sőt polgárháború is kitört Attila halála után.

Jordanes így összegzi a csata eredményét: „kölcsonösen elpusztították egymást” valahol Pannoniában. A legutóbbi kutatások a gótok és hunok közötti nagy összecsapás helyszínét Dél-Pannóniába teszik, a Száva folyó mentére. Wolfram osztrák kutató megállapítása szerint, a csatát 454-ben vagy 455-ben vívták meg, valahol a Száva folyó közelében. Bugarski–Ivanisevic páros szintén úgy véli, hogy az ütközet délen következett be, helyszínét a Nadela folyó partjai mentén azonosítja, amely a mai Szerbia területén lévő, Belgrád és Szendrő városok közelében kanyargott. Gracian horvát történész a Nedao melletti csata helyét szintén Dél-Pannóniába, azaz Pannonia Secunda területére tette. Az új eredmények fényében valószínű, hogy 453 után a gótok nem tudták teljesen elfoglalni a mai Magyarország területén fekvő Dunántúlt, de birtokában voltak a Dráva és Száva folyók közötti régiónak, és oda tették át a székhelyüket. Abban az időben ez számított a legértékesebb területnek, mert ez kötötte össze a Keletrómai, illetve a Nyugatrómai Birodalmat, és rajta keresztül vezettek a legfőbb kereskedelmi és katonai útvonalak. A hun–gót csaták 453 után Pannonia Secundában történhettek, és azt is tudjuk, hogy az osztrogótok, azaz a keleti gótok szintén harcoltak a Balkán megszerzéséért az 5. század második felében. Jordanes leírásából tudhatjuk, hogy a gótok és gepidák célja nem az volt, hogy a teljes Hun Birodalom területét birtokolják, hanem csak bizonyos területek megszerzésére törekedtek, amelyek régóta a rómaiakhoz tartoztak, és éves bevételt akartak kapni a Keletrómai Birodalomtól, cserébe azok védelméért (Pannonia Secunda és Savia provinciák).

20 *Képes Krónika*, 1986, 35. p.

A történelmi források, és a tudósok is egyetértenek abban, hogy a fenti csatát a hunok elvesztették, és a Hun Birodalom szétesett. A Nyugat-Európában lévő területek, valamint a Kárpát-medencében lévő bizonyos részek (a hunok számára) elvesztek, azok idegen uralom alá kerültek. Jordanes feljegyezte, hogy Attila fiai a Fekete-tenger környékére, a hunok „keleti szárnyának” biztos menedékébe vonultak vissza. A korabeli leírások alapján valószínű, hogy kisebb fejedelemségek és királyságok alakultak ki a nagy Hun Birodalom helyébe lépve. Mivel a hunok regionális szerepe lecsökkent, és nem tudtak támadásokat indítani a Római Birodalom irányába, az 5. század második felétől nincs róluk információnk. Ha figyelmesen tanulmányozzuk a történelmi forrásokat, kiderül, hogy habár a gótok megnyerték a Nedao melletti nagy csatát, mégsem voltak képesek egy erős központi hatalmat kiépíteni, nem tudták megszerezni a vágyott területeket: a teljes Pannonia Secunda régiót és az azon túli vidékeket. Pannonia bizonyos részeit 454–473 között uralták, és ebben az időszakban megpróbálták elfoglalni a déli provinciákat is a Balkánon. Wolfram szerint az egyesült keleti gót királyság uralma Pannoniában az 456–457-es évektől 473-ig tartott.²¹

John Niles a fenti periódust így jellemezte: „Az »egymással háborúsodó államok« időszaka során, amely a váratlan eseményt (Attila halála) követte, számos hadúr és államférfi küzdött egymással a hatalomért, amely azzal járt, hogy új vezetők szereztek meg végül a hatalmat Európa és Közép-Ázsia legnagyobb részén.”²² Wolfram hasonlóan vélekedett, amikor azt írta: „A keleti gótok (osztrogótok) történetét Pannoniában a hercegek és háborúk jelentették”.²³ A Hun Birodalom összeomlása után az Alsó-Duna régiója felaprózódott. Számos, politikailag megosztott kis hercegség/fejedelemség alakult, de ezek egyáltalán nem voltak képesek megszilárdulni és tartósan fennmaradni. Az általuk uralt részek, az egykori hun állam méretének csak a töredékét alkották. A gótok győzelme nem hozta el a békét az Al-Duna régiójában, nem tudták pacifikálni a területet. Még a hun–gót háborút követően is, az olyan sztyeppe népek, mint a hunok és a szarmaták, továbbra is

21 Wolfram 1988, 261. p.

22 Niles 2022, 392. p.

23 Wolfram 1988, 266. p.

háborgatták a keleti gót határterületeket. Nemcsak a hunok, de a gótok is megváltoztatták a szállásterületüket, ami azt jelenti, hogy a népek vándorlása nem csupán egyetlen népességet érintett, hanem az egykori Hun Birodalom szinte valamennyi népét. Talán a gótokkal szembeni folyamatos támadások vezethettek oda, hogy azok új területet, szálláshelyet keresve, 473-ban dél felé vonultak. Egy évtized múltán egy részük végül Itáliába költözött, más részük a Keletrómai Birodalomban telepedett le. A *Képes Krónika* is leírta ezt a helyzetet, megemlítve, hogy Attila halálát követően 10 évig nem volt király vagy más uralkodó Pannoniában. A gótok vándorlásának másik oka az lehetett, hogy a harcos elit jövedelme, amely a Keletrómai Birodalomból származott, bizonytalanná vált. Az uralkodó Marcianust 457-ben I. Leo császár követte. Elhúzódoó harcok után (a gótok) csak 300 fontnak megfelelő összeget kaptak egy évben, ami sokkal kevesebb volt, mint a 440-es években a hunoknak fizetett évi 2100 font.²⁴ A gótok nem tudták kialakítani és működtetni azt a fejlett politikai szervezetet, amire a hunok képesek voltak.

Megfigyelhető, hogy a Hun Birodalom bukása után egy széttagolt és politikailag is megosztott kép bontakozik ki a Duna menti régióban. Az újonnan kialakult politikai csoportok egyáltalán nem tudtak stabil hatalmat létrehozni. A korábbi birodalmi harcos elitnek – az Attila uralkodása idején meglévő jövedelme – jelentősen lecsökkent, vagy akár el is apadt. Többé nem volt meg az a politikai szervezet, amely képes lett volna kezelni ezeket az etnikailag különböző csoportokat, egy akarattal egyesítve őket a közös cél – a Keletrómai Birodalommal szembeni fellépés – érdekében. A jövedelmek csökkenése okán, a fegyveres vezető rétegek egymás ellen fordultak, a királyok és hadurak sokszor már nem tudták megtartani a korábbi tekintélyüket. Mind a Keletrómai, mind a Nyugatrómai Birodalomnak lehetősége nyílt arra, hogy ezeket a hatalom nélkül maradt katonai társadalmakat bevonja, felszívja a maga haderejébe, és a saját hadjárataiban használja fel őket.

A töredékes információk és ellentmondásos források miatt, nagyon nehéz meghatározni a gótok területi elhelyezkedését Pannoniában,

24 Wolfram 1988, 262. p. Említése szerint, a gótoknak a Keletrómai Birodalomból származó éves kifizetése csak 300 fontot tett ki. Ehhez képest Attilától hatalmas évjáradékot kaptak. Anatolius császárral 443-ban kötött első békétől a hunok 2100 fontot kaptak évente, ezen felül 12 solidust minden egyes rabért. (Bóna 1993, 55. p.)

ugyanis nem beszélhetünk egy etnikailag tiszta tömbről, hanem sokszínű kevert népeességről, amely az egykori Hun Birodalom, illetve a Keletrómai Birodalom területén élt. Jordanes csak néhány olyan helynevet említ, amely a gótokhoz tartozott, közülük egyedül a Balaton (Pelso) egyértelmű, a többiek beazonosítása még kérdéses.²⁵ Úgy tűnik tehát, hogy a gótok és gepidák az egykori Hun Birodalom déli területeit próbálták meghódítani, és a Nedao melletti csata után ott alakították ki a székhelyüket. Ebből adódik a kérdés, hogy kik éltek az egykori birodalom további részein, például a mai Magyarország területén, a Dunántúlon, vagy a régi hun központok (téli-nyári szállásterületek) közelében. A tudományos kutatás nem tud választ adni arra, hogy mi történhetett a hunokkal a két évtizedes gót uralom alatt (valószínű, nem tűntek el a Kárpát-medencéből), ahogy arra sem, hogy kik is élhettek ott őket követően. Talán azért nem írtak a hunok esetleges maradéka-iról, mert – Jordanest alapul véve – úgy hitték, hogy valamennyi hun elhagyhatta az egykori birodalom területét. Erre a kérdésre csak a régészeti leletek és az archeogenetikai tanulmányok mélyreható vizsgálata alapján lehet válaszolni.

Mostanában ebben a tárgyban több kutatás is napvilágot látott. Egy archeogenetikai tanulmány, amely a Balkán késő ókori és kora középkori időszakáról készült, azt tárta fel, hogy a régió a népesség tekintetében meglehetősen vegyes volt: a bronzkori lakosság maradványain túl, a római korban Anatóliából és Észak-Afrikából oda betelepült emberek, a mediterrán térség népei, Észak- és Kelet-Európából érkezett jövevények (gótok, szarmaták) és a Pontus–Kaszpi-tengeri régióból származó sztyeppe-i népek egyaránt éltek itt. A genetikai tanulmány egyik fontos megállapítása tehát az, hogy a régió kevert lakosságú volt, abban nem lehet egy etnikailag egységes gót vagy gepida közösséget beazonosítani.²⁶

25 „Most pedig térjünk vissza azokra a törzsekre, amelyekkel kezdtünk, nevezetesen az osztrogótokra, akik a királyuk Valamir, valamint annak fivérei, Theudemer és Widimer vezetése alatt Pannoniában éltek. Habár a területeik elkülönültek egymástól a céljaik azonosak voltak. Amíg Valamir a Scarniunga (a mai Jercina folyó Szerbiában) és az Aqua Nigra (a mai Karasica folyó Horvátországban) között telepedett el, Theudemer a Pelso (Balaton) tónál élt, míg Widimer kettőjük között lakott.” (Jordanes 2005, 268.)

26 Olalde 2023.

Jordanes feljegyzése szerint, Attila fiai az embereikkel együtt elhagyták a Kárpát-medencét, és a hunok által uralt keleti tartományokba vonultak vissza. Mindazonáltal Attila fiai közül az egyiket csatában megölték: „Attila legidősebb fiát, név szerint Ellákot, ebben a csatában ölték meg... miután elesett, a többi testvére a Pontushoz (Fekete-tenger) ment, ahol – ahogy arról korábban már írtam – egykor a gótok éltek.”²⁷ Jordanes az alábbiakat is feljegyezte: „Attila (másik) fia, Ernak, szintén választott egy helyet magának és népének a korábbi római provincia, Kis-Scythia szélén.²⁸ Az ő rokonai, Emnetzur és Ultzindur elfoglalták a Dacia²⁹ partvidéki területein lévő Utus-t, Hiscus-t és Almust, miközben számos hun bukkant fel sok más helyen is. Sokan közülük a Római Birodalomba emigráltak, akikről a Sacromontis és Fossatis nevek a mai napig fennmaradtak.”³⁰ A *Képes Krónika*, amit a magyar királyi udvarban állítottak össze, ugyanezen adatokat őrizte meg: „A legyőzött Csaba (Ernak magyar neve) és az őt támogató fivérei, Attila király fiai, szám szerint hatvanan, tizenötezer hunnal a hagyomány szerint nagyapjához, Honoriuszhoz menekültek. Bár Honoriusz görög császár le kívánta őt telepíteni Görögországban, nem akart ott maradni, hanem visszatért ősei honába, Scythiába, hogy ott lakozzék. Csaba tizenhárom évig maradt Honoriusznál Görögországban, s a Scythiába való visszatérése a veszedelmeket rejtő utak és a nehézkes előrehaladás miatt körülbelül egy évig tartott.”³¹ A két történeti forrás ugyanakkor nem arról ír, hogy a hunok „egy tömbben” hagyták volna el a régi hazájukat, csak olyan adataink vannak, amelyek a királyi családtagok és kíséreteik elvándorlását említik. A kortárs történeti források hiánya miatt senki nem tudja, hány hun maradhatott a Kárpát-medencében és az egykori Hun Birodalom területén. Róma 535-ös ostroma kapcsán Procopius azt írta, hogy hun katonák is részt vettek benne, megemlítve azt is, hogy közülük sokan nem a Duna mentéről érkeztek, hanem attól sokkal messzebbről. Sajnos további információkat nem közöl erről a csoportról, de azt

27 Jordanes 2005, 263.

28 Az ókori görög-római időszakban két Kis-Scythia, vagy Scythia Minor létezett: az egyik a Kaszpi-tenger nyugati partján helyezkedett el (ma: Dagesztán, Oroszország), míg a másik a Fekete-tenger nyugati partján feküdt (ma: Dobruzsza, Románia és Bulgária között).

29 Ma Észak-Bulgária területe.

30 Jordanes 2005, 266.

31 *Képes Krónika*, 1986, 36. p.

legalább megtudhattuk, hogy a hunok továbbra is uralták Kis-Scythiát, emellett szervezett formában más területeken is éltek. Így élhettek a Kárpát-medencében, vagy Moldáviában is, amelyeket nem foglaltak el idegen hatalmak. Ezek a földek a sztyeppei népek uralma alatt álltak, az ókortól kezdve egészen a középkorig. A görög–latin művek ugyanakkor nem sokat írnak róluk, mivel ez a régió kívül esett az érdekkörükön.

Másutt azt olvashatjuk, hogy az Illyricumban élő hun közösségek Castra Martis város közelében települtek le. Ők valószínűleg a katonai érdemeik okán kaptak nemesi kiváltságokat. Három ember nevét Jordanes külön is említi: „Bliwila, Pentapolis hercege, a bátyja, Froila, valamint Bessa patricius.”³² A rövid felsorolás is bizonyítja, hogy számos hun telepedett át a szomszédos provinciákba az egykori Hun Birodalom területéről, amely provinciák közül több is függetlenné vált, mint Kis-Scythia vagy Illyricum. Más hunok viszont a Bizánci Birodalomban találták meg a helyüket, és magas katonai rangra emelkedtek. Az alábbi fejezetben összegyűjtöttem Attila fiainak fellelhető nyomait Kelet- és Dél-Európában, valamint azokat a történeteket, amelyek keletrómai forrásokon és helyi néprajzi anyagokon alapulnak.

DENGIZIK FÖLDJE

Jordanes leírása szerint, Attila leszármazottai nem mondtak le arról, hogy visszaszerezzék egykori területeiket, és visszaállítsák apjuk birodalmát. Ahogy korábban már említettem, Jordanes nem azt írta, hogy a hunok mindannyian, egy tömegben hagyták volna el az ősi birodalmi központjukat, csak azt tudjuk, hogy Attila fiai a kíséretükkel biztos helyre, Kis-Scythiába távoztak, amelyet a mai Dél-Dagesztán Észak-Azerbajdzsán területével azonosíthatunk. Ezen terület tengerparti részeit egyes kaukázusi források³³ később úgy emlegették, mint a „hunok földjét”, és ez egészen a 8. század kezdetéig fennállt. Helyi történelmi forrásokból az is kiderül, hogy a Derbent (ősi város Dagesztánban) elnevezés jelentése „a hunok kapuja”.

A másik Kis-Scythia a Duna-delta régiójában volt, a Fekete-tenger nyugati partjánál, amelyet szkíta népek ellenőriztek évszázadokon át.

32 Jordanes 2005, 265.

33 Néhány a forrásokból: Khorenatsi, Agathangelos, Elishe. (Lásd: Gmyrya 1995.)

Talán ez utóbbi volt Attila fiának, Dengiziknek a székhelye, aki Bleda (magyarul Buda) területét örökölte meg a Tiszától egészen a Don folyóig. Jordanes szerint, hadjáratot vezetett Dél-Pannoniába, ahol osztrogótok uralkodtak. Az első hadjáratot Valamir ellen vezették. Ő valószínűleg a legkeletibb régióban élt, így a hunok először őt támadták meg. Jordanes erről így ír: „Történt pedig, hogy Attila fiai, akik a gótokra úgy tekintettek, mint akik megszöktek az uralmuk alól – visszaszerezni kívánván a szökött rabszolgáikat –, ellenük indultak, és elsőként Valamirt támadták meg, amikor annak testvérei nem is gondoltak erre. Valamir ellenállt a hunoknak, habár csak kevés segítsége volt. Miután a hosszú harcban kimerítette őket, végül felülkerekedett rajtuk, olyannyira, hogy azokból alig páran maradtak. Az életben maradtak Scythiának a Danaber (Dnyeper) folyóval határos területeire menekültek vissza, melyet a hunok a saját nyelvükön »War«-nak hívnak.”³⁴

A kutatók szerint az első hadjárat 456–457 táján történt, körülbelül két évvel a Nedao melletti csatát követően. Az Alsó-Duna vidékéről nem volt nehéz elérni Pannonia Secunda és Valamir uralkodói területét. Mivel ez a hun hadjárat nem volt sikeres, Dengizik újból megtámadta a gótokat, hogy visszaszerezze apja földjét. A második hadjárat az egyik dél-pannoniai város, Bassianae ellen irányult.³⁵ Ez a 467–468-as években történt. Jordanes így említi az eseményeket: „Amikor Dengizik, a hunok királya, Attila fia tudomást szerzett erről, maga köré gyűjtötte mindazokat, akik felett még hatalmat gyakorolt, név szerint az alábbi törzseket: az ultinzurokat, az angisciriket, valamint a bittugurokat és bardorokat. Amikor a Pannoniában lévő városhoz, Bassianae-hoz értek, körbezárták azt, és fosztogatni kezdték a területét. Ekkor a gótok azonnal felhagytak a sadagarok ellen tervezett hadjáratukkal, a hunok ellen fordultak és olyan dicstelenül üzték ki őket a saját területükről, hogy akik megmaradtak közülük, azóta is rettegik a gótok fegyvereit mind a mai napig.”³⁶ Bassianae város neve így fontos támpontul szolgál

34 Jordanes 2005, 269.

35 Bassianae fontos ősi római város volt Pannonia Secunda provinciában. A település a mai Donji Petrovcu falu közelében Ruma közigazgatási egység területén volt (Vojvodina, Szerbia). Bassianae a második legnagyobb város volt Syrmiában Sirmium után.

36 Jordanes 2005, 273.

az osztrigótok elhelyezkedése és az összecsapás helyszíne tekintetében. A terület az egykori Pannonia Secundában található, közel Sirmiumhoz, amely a provincia központja volt. A vesztett csaták ellenére a hunok tehát nem tűntek el váratlanul az egykori Hun Birodalom területéről. Úgy tűnik, hogy Dengizik a vereségek ellenére sem adta fel azon szándékát, hogy visszaállítsa az egykori Hun Birodalom területeit. Ahogy Priskos feljegyezte, ő és a fivére, Ernak követeket küldtek Konstantinápolyba, hogy békemegállapodást kössenek, és piacot biztosítsanak maguknak az Alsó-Duna térségében. „A 465–466-os években békét akartak kötni, ezzel elérve, hogy piacot alapíthassanak a Dunánál, ahol »a régi szokásoknak megfelelően« a rómaiak és hunok kicserélhették mindazt, amire szükségük volt.”³⁷

Az ajánlatot a rómaiak elutasították. Úgy látszik, a kereskedelmi jogokkal történő zsarolás nemcsak a kínai Han-dinasztia által használt eszköz volt, hanem azt a rómaiak is alkalmazták a sztyeppei népek ellenében. A rómaiak bizonyos népeket igyekeztek magukhoz kötni a piacaik megnyitásával, vagy más kereskedelmi előnyök biztosításával, így például a hunokat és gótokat is, akik korábban a régióban telepedtek le, és jó kapcsolatban voltak a bizánciakkal. Az újonnan érkező sztyeppei törzsek, sőt maga Dengizik sem kapta meg ezt a fajta támogatást. A kereskedelmi jogok és előnyök megtagadása érzékeny téma volt a hunok számára, mivel az egykori Hun Birodalom kézművesei és pásztorai ugyanazokat a termékeket állították elő, így verseny volt közöttük a római piacra történő bejutás kapcsán.³⁸

Dengizik megtámadta Trákiát, fosztogatva a városokat és falvakat. Amikor a Keletrómai Birodalom megbízottai tárgyalni akartak vele, visszautasította, hogy találkozzon Trákia római parancsnokával. A követét egyenesen a Keletrómai Birodalom uralkodójához, I. Leóhoz küldte el. Az uralkodó azzal válaszolt Dengiziknek, hogyha az személyesen eljön hozzá és engedelmességet fogad, ő is átgondolja a kereskedelmi jogok megadását. A hunok bosszút akartak állni a keletrómai hatalmon. A 466–467-es évek fordulójának telén a hunok átkeltek a befagyott Dunán, és fosztogatták Dacia provinciát az Alsó-Duna mentén, aztán egy váratlan manőverrel bevették Serdicát (a mai Szófiát).

37 Maenchen-Helfen 1973, 166. p. (Priskos rhétor töredékei)

38 Obrusánszky 2021, 38–39. p.

Hormidac³⁹ és a csapatai elfoglalták a várost. Anthemius, a római parancsnok, aki a térségben állomásozott, ostromzár alá vette a várost, hogy kiéheztesse a hunokat. A hunok végül elhatározták, hogy elhagyják a várost, és nyílt terepen szállnak szembe a rómaiakkal. Mindkét oldalon harcoltak hun lovas csapatok is. A csatában a rómaiak győztek, Hormidac végül a békéért könyörgött. Walter Pohl úgy véli, hogy a hun csapatok megtámadták a gótokat a dunai limes (határvonal) mentén. Dengizik hunjai 468–469-ben valószínűleg egyre nagyobb területet foglaltak el a Duna-deltában. Váczy úgy gondolja, hogy Dengizik ott akart letelepedni.⁴⁰

Nem pontosan beazonosított hun–gót csapattestek szintén fenyegetést jelentettek Trákiára és a balkáni római területekre. A 468-as év nyarán a birodalmi központ új dekrétumot bocsátott ki, a „Bucellari (lovas segédcsapatok tagjai), Isaurian (kis-ázsiai hegyi törzsi harcosok) és fegyveres rabszolgák” a római hadseregbe történő besorozása, alkalmazása ellen. Ez azt jelenthette, hogy számottevő emelkedés következett be a „barbárok” számában, közöttük különösen a gótok és hunok vonatkozásában, akik a Római Birodalomban próbáltak szerencsét.⁴¹ Egy évvel később, 469-ben új összecsapás történt a rómaiak és hunok között. Dengiziket, aki személyesen vezette a csapatait, elfogták és lefejezték. Marcellinus comes röviden ezt jegyezte fel: „Attila fiának, a hunok királyának Dinzic-nek a fejét Konstantinápolyba vitték.”⁴² Ezt követően rövid ideig béke honolt a határok mentén. Számos történetíró ehhez a dátumhoz köti az európai hunok végső eltűnését.⁴³ Az igaz, hogy Attila fia meghalt 469-ben, de Dengizik területeit sem a bizánciak, sem a gótok nem foglalták el. Valószínű, hogy az továbbra is a hunok ellenőrzése alatt maradt, amelyet vagy Dengizik valamelyik fia, vagy az Attila törzséből származó hozzátartozók uraltak. A hunok egyáltalán nem tűntek el a történeti forrásokból sem. Egy rövid időre visszahúzódtak a határtérségekből, és nem támadták a Keletrómai Birodalmat.

39 Wolfram 1988, 266. p.

40 Átkelt a befagyott Dunán a harci kocsijával, azzal a szándékkal, hogy az asszonyok és gyerekek is követni fogják a hadseregét. Ezek szerint nem portyára vagy rajtaütésre gondolt, hanem arra, hogy meghódítsa, megszerezze az új hazát.

41 Wolfram 1988, 266. p.

42 Maenchen-Helfen 1973, 168. p.

43 Jordanes 2005, 301.

Van adatunk róluk a 6. századból, amely szerint ismét megtámadták Trákiát és Konstantinápolyt. Ezek a csapatok vagy Kis-Scythiából, vagy Dengizik korábbi királyságából érkezhettek.

MUNDO TERÜLETE

Jordanes szerint számos hun csoport élt a Balkánon is, a Morava folyó völgyében. Őket Attila egyik fia, Mundo fogta egységbe. Jordanes mellett a későbbi bizánci források is megemlítetik a nevét. Mundo szerepe és származása már eddig is sok vitát váltott ki a kutatók körében, mivel az életéről nagyon kevés adattal rendelkezünk. Vannak tudósok, akik a sokszínű, kalandos pályája okán, úgy gondolják, hogy két Mundo létezhetett: az egyik a rablóvezér, aki 505 körül Sirmium közelében tűnt fel, és aki Attila leszármazottja volt; a másik pedig az a tábornok, aki Justinianus uralkodása idején Illyricum (Dalmácia) „magister milituma” (magas rangú katonai parancsnoka) volt.⁴⁴ Szádeczky-Kardoss történész elkészítette Mundo családfáját, melynek értelmében valószínűsíthető, hogy Mundo Attila unokája lehetett. A nagyanyja nevét nem ismerjük. Az apja Giesmos volt, az anyja pedig Traphstila. Mundo fiát Mauriciusnak hívták, míg a fiúunokájának a neve Thiudimund volt.⁴⁵ A tetteiről szűkösek az információink. Elsőként Jordanes tesz említést róla: „...Elküldte tehát Pitza (Pitzias) grófit, akit királysága legfőbb emberei közül választott ki, hogy tegye rá a kezét Sirmium városára. Ezt azzal sikerült teljesítenie, hogy annak királyát – Thraustila fiát – Thasaric-et elkergették, miközben az anyát fogságban tartották. Ezt követően kétezer gyalogossal és ötszáz lovassal elindult, hogy segítsen Mundónak, aki Illyricum katonai parancsnoka Sabinian (Sabinianus) elleni indult harcra. Sabinianus a Mundo elleni harcra egy, a Duna és a Margus (Nagy-Morava, Szerbiában) folyó között elterülő városban készülődött, akire aztán együttesen támadva legyőzték Illyricum hadseregét. Ezt követően Mundo, aki Attila törzséből származott, a gepidákhoz szökött, és a Duna mögötti területeken vándorolt, olyan néptelen helyeken, ahol senki nem művelte a földet. Mindenfelől sok számkivetettet, gonosztevőt és rablót gyűjtött maga köré, és elfoglalt egy Herta nevű erődítményt, amely a Duna partján

44 Kiss 2014, 102. p.

45 Szádeczky-Kardoss 1975, 166. p.

állt. Feljogosítva érezte magát arra, hogy kirabolja a szomszédjait, és kinevezte magát a csavargók királyának. Pítza éppen akkor érte utol, amikor kétségbeesésében feladta magát. Pítza gróf kimentette őt Sabinianus kezei közül, és a királya, Theodorik számára is értékes alattvalóvá tette.⁴⁶ A történet szerint Mundo valahol a Duna és Morava (Margus) folyók között tartózkodott. Theophanes krónikája szerint az apja neve Giesmos volt. Azt külön is hangsúlyozza, hogy apja a „rex”, azaz királyi méltósággal bírt, amely azt jelenti, hogy őt hercegnek vagy egyéb magas rangú vezetőnek tekintették a népe körében. A történeti források szerint, apja halála után Regashoz, anyai nagybátyjához ment, hogy vele éljen, aki Sirmium királya volt. Ugyanezen források alapján, úgy tűnik, hogy fontos helyi uralkodó lehetett, mivel amikor Theoderich, Róma királya hallott felőle, követet küldött hozzá, hogy meggyőzze arról, hogy szövetségesként csatlakozzon hozzá.⁴⁷

Mind Jordanes, mind pedig Theophanes feljegyezte, hogy Mundo a népével az osztrógót királyhoz, Nagy Theodorikhoz (471–526) csatlakozott, aki jelentős hatalmat szerzett a Balkánon, és aki a korábbi szövetségesei, a gepidák ellen fordult. Abban az időben a keleti gótok már ellenséges viszonyban voltak a gepidákkal, a területi követelések okán, mivel mindketten a Balkán irányába akartak terjeszkedni. Amikor aztán az osztrógótok a 470-es években fokozatosan Itáliába vonultak, a gepidák foglalták el a megüresedett területeket a Balkánon, és Sirmium lett a székhelyük. Ezt követően Theodorik sikertelenül próbálta visszakövetelni a régi javait. Sereget is küldött a Szávához, hogy elűzze onnan a gepidákat. Mundo valószínűleg felfedezte az ebben rejlő lehetőséget, és azt saját előnyére próbálta fordítani: felajánlotta a segítségét Theodoriknak, hűséget esküdve az osztrógót uralkodónak. Van olyan nézet is, amely szerint Theodorik az itáliai sikereit Mundo hatékonyságának és hadjáratának köszönhette.⁴⁸ Az 504-es évben Pítzia (Pitzamus), Nagy Theodorik tábornoka, kiúzta Trasarik gepida királyt Sirmiumból, aki a hatalmát apjától, Trapstilától örökölte. A következő évben, 505-ben Pítzia (Sirmiumból) 2000 gyalogosból álló

46 Jordanes 2005, 301.

47 Wolfram 1988, 322. p.

48 Pohl 2018, 65–67. p.

csapatot küldött. Mundo 500 lovas katonát küldött neki.⁴⁹ A történelmi források szerint Mundo a Dunánál lévő Herta nevű erődítményében maradt, és portyákat vezetett a szomszédos földekre mint az úgynevezett „scamarák” vezetője.⁵⁰ Kiss Attila az alábbiak szerint foglalta össze Mundo szerepét: „Elképzelhető, hogy Mundo – a félig hun, félig gepida származású vezető – kulcsszerepet játszott Theoderick sikerében. Ugyanezt vallja számos más tudós is – Malalas és Theophanes információira hivatkozva –, mivel mindkét forrás megemlíti, hogy Mundo 487-ben Itáliába ment, hogy felajánlkozzon Theodericknek.”⁵¹ A megmaradt feljegyzések alapján valószínűnek látszik, hogy azok a földek, amelyeket Mundo a 6. század elején megszerzett, a Duna és Morava folyók összefolyásánál lehettek, amelyek jogszerűen Bizánc-hoz tartoztak. Mundo székhelyének, a Herta torony (Turris Herta) helyének a meghatározása problémás, mivel az erődről máshol nincs említés a késő ókori forrásokban. Diculescu magyarázata szerint a Herta név germán eredetű helynév volt, amely az Old Saxon nyelvben ’hërta’ alakban, míg az Old Norse nyelvben ’hjarta’ formában (jelentése: központ, palota) található meg.⁵²

Az irodalomban nincs említés arról, hol lehetett Mundo főhadiszállása, és a Herta torony helyszíne sem ismert. Talán egy egyedi helynév lehetett, amelyet csak a gótok használtak, de az is lehet, hogy ott korábban római település volt.⁵³ Én ezzel a nézettel értek egyet a torony elhelyezkedése okán. A város az ókor egyik fontos erődítménye lehetett, ahol a hunok és rómaiak 435-ben a margumi híres békét megkötötték. Ezen város a Duna és Morava folyók összefolyásánál helyezkedett el. A helyszín fontos átkelési pont volt a Dunán a rómaiak időszakában. A Priskos rhétor vezette küldöttség szintén itt kelt át a folyón 449-ben. A leírás értelmében, a Herta torony a Duna–Morava szájától északra lehetett, az ősi város Margum/Viminacium közelében. A szomszédos Kevevára (Kovin) területén szintén volt egy erődítmény, amelyet Castra Constantiának hívtak, és amelyre később Contra Margum néven hivatkoztak, arra utalva, hogy az a római várossal szemközt feküdt. A Duna

49 Jordanes 2005, 31.

50 Jordanes 2005, 300.

51 Kiss 2014.

52 Diculescu 1922, 114–115. p.

53 Prostko-Prostynski 1994, 230–231. p.

és Morava összefolyása kiváló lehetőséget biztosított Mundo azon próbálkozásához, hogy függetlenné váljon. A térség gyakorlatilag három hatalom határainak érintkezési pontjánál: Bizánc, a gepidák és az osztrogótok területeinek találkozásánál helyezkedett el. Szarmaták és hunok leszármazottai szintén élhettek a közelben. A Duna–Morava térség megszerzését megkönnyíthette az a tény, hogy a hunok távozása óta nem állomásoztak nagyobb létszámú bizánci erők az amúgy elhanyagolt határterületen.

Visszatérve Mundo történelmi szerepére, a 6. század első felében új szövetségesre lelt a keletrómai uralkodó, I. Justinianus személyében. A herulok segítségével Mundo kíséretével Konstantinápolyba ment, hogy az uralkodóval tárgyaljon. Éppen akkor tartózkodott Konstantinápolyban, amikor 532-ben kitört a „cirkuszi pártok” zendülése, amely a történelemben mint „Nika lázadás” került be. A lázadók a katonai raktárakból ellopott fegyverekkel megszállták a várost, és már saját uralkodójukat is megválasztották. Ekkor Belisarius tábornok hozzáfogott a lázadás leveréséhez. Elkötelezett emberekre volt szüksége ahhoz, hogy letörje a felkelést, ezért felfogadta Mundót és annak fiát, akit a lovasság vezetőjévé nevezett ki. Így történt, hogy Attila leszármazottja az ázsiai nevét latinra: Mundusra változtatta, míg a fia a Mauricius nevet vette fel. Amikor 533-ban háború tört ki Bizánc és a gótok között, Belisarius alvezéréként Mundót választotta maga mellé. A hun tábornok vakmerősége nem ismert határokat, legyőzte az osztrogótokat és elfoglalta Dalmáciát. De a gótok vissza akarták szerezni Salonát⁵⁴, amely stratégiai jelentőségű pont volt a régióban. Amikor a gótok közeledésének híret vették, Mundo a fiát, Mauriciust küldte eléjük, hogy szemmel tartsák őket. A fiatal Mauricius nem engedelmeskedett a parancsnak, rátámadt az ellenségre, és átvágta azok sorait. A gótok azonban körbevették őket, és mindenkit lemészároltak, beleértve Mauriciust is. Amikor ezt Mundo megtudta, ő és katonái megtámadták és legyőzték a gótokat. Viszont a gótok egyike a csatatéren felismerte Mundót, és leszúrta a kardjával.⁵⁵ Az esemény valószínűleg 536-ban történt.

54 A mai Split közelében (Horvátország).

55 Procopius 1954, I. 5. p. Ő Mundót Mundusként említi.

ODOAKER GERMÁN VAGY HUN?

Robert L. Reynolds és Robert S. Lopez 1946-ban tanulmányt közöltek a fenti címmel, de sajnos hosszú ideig senki nem fordított figyelmet erre a munkára.

A legtöbb publikációban Odoaker apját, Edikont (Edika, Edeko) a szkírek királyaként említik, ezzel utalva annak germán eredetére. (Meg kell jegyeznünk, hogy maguknak a szkíreknek az etnikai hovatartozása sem ismert.) Ugyanakkor Priskos rhétor, aki jól ismerte Attila bizalmasát, azt írta róla, hogy hun eredetű volt: „Orestes csak egy szolga és írnok Attila udvarában, míg Edicon kiválóan harcol a csatákban, és mivel hun, messze Orestes felett áll.”⁵⁶

A tanulmány szerzői azt állítják, hogy Odoaker hunnak született és a hun királyi vérvonalhoz tartozott. Az utóbbi időben a kutatókat ismét foglalkoztatja Edikon és Odoaker származása. Patrick Amory magyarázata szerint: „Odoakert a források szkírnek, rügiainak, gótnak vagy thüringiainak említik; az apját hunnak tartják, az anyját pedig szkírnek. Odoaker apját, Edekot, először Attila hunjaival társították, azután a szkíreknek nevezett csoporttal, azon népnév képviselőivel, akik időnként megjelentek az 5. századi forrásokban.”⁵⁷ Erik Jensen úgy gondolja, hogy Odoakert gót anya szülte, míg az apja, Edeko hun volt.⁵⁸

Annak érdekében, hogy feltárjuk Odoaker lehetséges származását, vizsgálatunkat kezdjük a leghitelesebb római forrással, Priskos rhétor beszámolójával, aki személyesen is meglátogatta a Hun Birodalom fővárosát, és találkozott Attilával. Hangsúlyoznunk kell, hogy ő a hun előkelőségekkel folytatott megbeszéléseinek köszönhetően meglehetősen sokat tudott a hun belső politikai helyzetről és a helyi viszonyokról. Odoaker rangját és címét a (latin) források a következőképpen említik: Odoacer, genere Rogus, Thorcilingorum, Scirorum, Herolum turbas munitus, vagy pedig Odowacar, Torcilingorum rex, habens secum Sciros, Herulos.⁵⁹ A Reynolds-Lopez szerzőpáros szerint a Torcilingi megnevezés egy törzsi név volt, amelynek a jelentése Toghrul vagy Toghril, ami sólymot jelent, és amely nagyon népszerű név volt a

56 Priskos rhétor 2014, 11. p.

57 Amory 1997, 282. p.

58 Jensen 2018, 16. p.

59 Jordanes 2005, 242.; Reynolds-Lopez 1946, 44. p.

sztyepei régióban. (A szeldzsuk törököknek volt egy olyan uralkodójuk, akit Toghrulnak hívtak, a mongol kereit /törzsi szövetség/ vezetőjének Tooril volt a neve, és így tovább.) Nem csupán az említett modern kori szerzők, de már Cesare Balbo (18. századi olasz író és államférfi) is úgy gondolta, hogy a Torcilingi név a Turks (török) megnevezésből (vagy sztyepei törzsnévből) származik. A Reynolds–Lopez szerzőpáros egy másik fontos információt is megemlített Odoaker származásáról és családi viszonyáról, mégpedig azt, hogy Odoaker a hun királyi törzshöz tartozhatott. A genere Rogus jelentése: Rogus törzs. Ez lehet, hogy a Rugas/Rua névre utal, aki a hunok királya volt Attilát megelőzően. Ha ezt a két információt összekapcsoljuk, ez azt jelentheti, hogy a hun királyi törzs neve Toghrul volt. Pontosán ugyanezt az információt találhatjuk meg a magyar történelmi krónikákban, amelyekben a Hungarians (Árpád) királyi törzsének nevét de genere Turulnak hívják, akik magukat szintén Attilától származtatták.⁶⁰ Priskos rhétor szerint, Edikon (aki hun eredetű) a szkírek királya volt. Ez lehetett az oka annak, hogy a későbbi írásában már úgy utalt rá, mint aki germán származású, holott teljesen megszokott volt, hogy egy meghódított népen más származású vezető uralkodott. Magát Attilát is a germánok királyaként ismerték el, habár nem volt germán származású. De térjünk vissza Odoaker és családja történetéhez. Az apja tehát Edikon, Attila bizalmasa és főembere volt, aki részt vett a catalaunumi csatában 451-ben, Attila halála után egy ideig Pannoniában maradt. Niles a tanulmányában megemlítette, hogy Edikon Attila halálát követően a dunai szkírek királya lett. 468-ban részt vett az osztrogótok elleni nagy csatában a Boilo (Boila) folyónál, ahol életét vesztette, fiai ezután elmenekültek a régióból. Odoaker idősebb bátyját Hunvulfnak (ami a rövidebb változata a 'Hun-Wulf' névnek) hívták, aki először Illíria főparancsnoka lett, majd Ravennában csatlakozott Odoakerhez, és annak jobbkeze, bizalmi embere lett.⁶¹ Odoaker végül 470 körül Itáliába vonult, és annak legnagyobb része felett megszerezte az ellenőrzést. Miután a nyugatrómai császár, Julius Nepost hatalmát a saját főparancsnoka, a római Orestes (475) megdöntötte, az a saját fiát válas-

60 Kézai: *Gesta Hungarorum*. Függelék. 1. fejezet 1. §. A jövevények beköltözéséről Gyeics vezér idejében.

61 Niles 2022, 394. p.

totta meg a Nyugatrómai Birodalom uralkodójának, Romulus Augustulus néven. Odoaker 476-ban fellázadt Orestes ellen, és a csapatai előtt királynak kiáltotta ki saját magát. Öt nappal később Orestest elfogták és Placentiában (a mai Piacenza) kivégezték. Odoaker ezután megfosztotta a trónjától, és száműzte Orestes fiatal fiát, Romulus Augustulus császárt. Az volt a célja, hogy a saját kezében tartsa Itália közigazgatását, miközben elismerte a keletrómai uralkodó fennhatóságát. Habár Zeno császár patriciusi rangot engedélyezett neki, ő inkább „királynak” nevezte magát. Az itáliai uralmát egyaránt veszélyeztette a Keletrómai Birodalom, illetve az osztrogótok. Zeno császár nem akarta teljesen elveszíteni az értékes provinciát, ezért inkább Theodorikot nevezte ki Itália királyának, és küldte oda azzal, hogy védje meg a birodalom érdekeit a „barbár törzsektől”. Theodorik 489-ben tört be Itáliába, és 490 augusztusára szinte a teljes félszigetet elfoglalta, arra kényszerítve Odoakert, hogy Ravennában találjon menedéket. A város 493. március 5-én megadta magát. Theodorik egy díszebédre hívta meg Odoakert, ahol megölte, ezután Gaulba (Gallia) száműzte Odoaker fiát, Thelát (Thelánt), majd miután az megkísérelte a visszatérést Itáliába, megölte őt is. Odoaker halálát követően többé nem hallunk a Torcilingi családról a történelmi krónikákban, a nevük viszont megőrződött néhány családnevben a Balkánon.

A HUNOKRÓL SZÓLÓ SZÉKELY HAGYOMÁNY

Jordanes beszámolójából világosan kitűnik, hogy a hun nép jelentős csoportjai maradhattak fent és éltek tovább az Alsó-Dunától északra elterülő hatalmas területen, különösen Wallachiában (a mai Romániában), és attól északra is. Sajnos csak pár korabeli leírás maradt fenn a Dunától északra fekvő térségről, így Wallachia vagy Transylvania (Erdély) régióiról, mivel ezek a részek kívül estek a Keletrómai Birodalom érdekszféráján. Ahogy Jordanes leírta, a nagy birodalom összeomlása után a hunok mindenfelé feltűntek, némelyek a keletrómai területen kerestek maguknak új hazát. A leírásában csak a déli irányú és az egykori római területek felé irányuló betelepülésről történik említés, és a kora középkori forrásokban sincs utalás arra, hogy mennyi hun távozhatott észak felé. Viszont egy különösen érdekes hagyományt fedezhetünk fel Erdélyben. Ernak rokonai Emnetzur és Ultzindur

(ahogy Jordanes említi) elfoglalták Utus, Hiscus és Almus településeket Dacia tengerparti részén.⁶² Orbán Balázs, magyar utazó és tudós, a következőket írta róluk: „Vargyas az egyik legszebb település. A falu alsó felében van egy csodálatos udvar, amely régről is a Daniel család bitokolt. Itt él ez egyenes jellemű és lelkes hazafi, Daniel Gábor, aki Udvarhelyszék királyi főtisztviselője. A Daniel család egyike azon híres ősi familiáknak, amelyekből számos nevezetes ember származik. Kolumbán Ferenc Apafi Mihály tanácsadója volt, az ő családfája egészen a Hun Birodalom összeomlásának időszakáig vezethető vissza, amikor 3000 székely a végső harcmezőről Erdély keleti részén telepedett le, Elmedzar és Uzindur vezetése alatt. Az említett vezetők a Bayan vagy bán (a későbbiekben már rabonbán) címet viselték. Az egyik közvetlen leszármazottjuk Póka volt (később Pókafalva és Póka család, Póka és Galambfalva településeken). Őt 565-ben a nagyhatalmú Colon követte, akinek a neve aztán összekapcsolódott a címével, ezáltal vált Colonban-ná, és aki az Olasztelken élő Colunbánok előfutára volt. Ugyanez mondható el 631-ben Orbórol (Orbai szék), vagy Ugronról (aki az Ugron család őse volt). Később a Dersek következtek (Dés településnévvel), aztán Kebe (Kebeled falunévvvel), majd Bebők, és végül Uzon (Uzon település nevében), aki 743-ban azokat a magyarokat vezette, akik Tuhutum-mel jöttek Désbe.”⁶³ Nemcsak ez a 19. századi székely tudós, hanem a 6. századi bizánci krónikás, Agathias is tett említést az Ultizur hunokról. Azt jegyezte le, hogy: „Ultizur és a Burgundiai Hunok még Leo császár idejében is meglehetősen ismertek voltak, de ma már semmit nem tudunk róluk, lehet, hogy elpusztultak, vagy a világ végére vándoroltak.”⁶⁴ Emiatt aztán a székely hagyomány lehet az, amely megerősítheti Agathias azon feltételezését, hogy voltak olyan hun törzsek, akik máshová vándoroltak, olyan helyre, amely kívül esett Bizánc érdekszféráján. Miután a rómaiak 270 körül kivonták a csapataikat Erdélyből (az egykori Dacia provinciából), a térség már nem

62 Ma Észak-Bulgária területe. (Jordanes 2005, 266)

63 Orbán 1868, I. XLVII. Vargyas.

64 „De a létük rövidnek rendeltetett és annak végeztével minden nyom nélkül eltűntek. Ezt a tényt az Ultizur és Burgundi (hunok) esete bizonyítja, akik jól ismertek voltak egészen Leo uralkodó idejéig, és akiket olyan erőnek tartottak, akikkel számolni kellett, de akikről napjainkban már semmit nem tudunk – és úgy vélem –, ez már így is marad, mivel azok vagy elpusztultak vagy a világ végére vándoroltak.” (Agathias 1967, 5. 11. 4.)

tartozott a római érdekkörbe, ami azt jelentette, hogy többé nem számoltak be az ott élő emberekről és az ottani eseményekről. Ezek szerint a (hunok) portyáikkal nem zaklatták a volt római területeket, így a történeti források többet nem írtak róluk.

Más információk is vannak bizonyos hunokról, amelyeket az ősi magyar krónikák őriztek meg.⁶⁵ Azt írják le, hogy 3000 ember menekült ki a Krimhilda-csatából, akik aztán Erdélybe, az új hazájukba vándoroltak. Ettől kezdve nem hunoknak, hanem székelyeknek hívták őket.⁶⁶ A *Csiki székely krónika* ugyanezt mondja, amely szerint Alpine Daciát a legbátrabb nép, a székelyek foglalták el Attila birodalmának szétesése után. Mindkét forrás azt állítja, hogy Attila fia, Aladár Erdélybe húzódott vissza, és uralma alá hajtotta a hunokat. Aladár nevét nem csupán a fenti munkákból ismerjük, hanem Székelyföld egyik településéről, Dobó faluból származó székely emberek emlékezetében is megőrződött. A falubeliekkel az alábbi érdekes eset történt. A 19. század kezdetén a Vargyas család meg akarta szerezni az ottani szabad székely emberek területét, de a falubeliek nem adták azt nekik, hanem bírósághoz fordultak. 1807. január 14-én a Dobó falubeliek a bíróság előtt eskü alatt vallották, hogy ők a területeket Aladártól, Attila fiától kapták, aki 445-ben érkezett erre a területre a megmaradt hadaival.⁶⁷ A vallomásokot a hivatalos jogi eljárás keretében jegyezték fel. A székely jogi szokásrend alapján, Dobó falu lakosai voltak a terület eredeti tulajdonosai, így a Vargyas családnak nem volt joga arra, hogy azt elvegye tőlük. Vannak tehát olyan független források, amelyek megerősítik, hogy a hunok egyes csoportjai Erdélybe vonultak vissza, és ott éltek az avarok időszakában.

Verancsics Antal, esztergomi érsek, az alábbiakat írta a 16. században: „Senki nem vitatja, hogy a székelyek hun eredetűek. A származásuk története a következőképpen alakult: a magyar krónikákban azt találjuk, hogy Attila király több mint 125 évig élt⁶⁸, több mint 60 utódot

65 A 13-15. századból származó valamennyi magyar krónika ugyanazokat a történeteket jegyezte fel. (Képes Krónika, Kézai Gesta Hungarorum, a Thuróczi Krónika stb.)

66 *Képes Krónika*, 1986, 36. p.

67 Benkó 2018, 84. p.; Fehér 2014, 531. p.

68 Az érsek összekeverte Ethie és Étele (Attila) neveit, akik mindketten hun királyok voltak, emiatt számolt 125 évvel. Ethie valójában Attila dédapja volt.

hagyott hátra, akik közül kettő tűnt ki, Csaba és Aladár; korukhoz képest mindkettőjüket érett embernek tartották, akik lelki erényekben és szigorúságban apjukra hasonlítottak, kiemelkedve a többiek közül; így jogosan döntöttek arról, hogy kettőjük közül az egyik követheti apját annak utódjaként a királyságban... Habár az erkölcsök már talán csiszoltabbak, de a szkíta bárdolatlanság még tetten érhető bennük és a szokásaik összességében. A jogszokásaikban és életvitelükben eltértek a magyaroktól, kivéve a vallásukat. Még a nyelvük sem teljesen hasonló, mivel ők úgy beszélnek, mint az ősök. Betűk helyett szögletes jeleket rónak botokra, és a sorok jobbról bal felé tartanak, mint a zsidók, egyiptomiak és törökök írásában. Egy vagy kettő ezekből a jegyekből – kiegészítve őket pár ponttal – többet jelentenek, mint amit a rovások számából feltételeznénk. A lakosság körében köztudott, hogy a hunok használták ezeket a jeleket.”⁶⁹

A *Csíki székely krónikában* az áll, hogy Székelyföldön továbbra is éltek hunok, a vezetőjük neve rabonbán volt, aki Attila testvérének, Budának a várában lakott: „Rabonbán székhelye Budvár volt, amelyet az öreg rabonbán, Buda Nabu Fileim épített fel, még Attila birodalmának bukása előtt...”⁷⁰ Ennek az erődítménynek a romjai ma is állnak Székelyudvarhelyen. A helyiek még mindig érdekes történeteket mesélnek Attiláról és Budáról, miközben a Budvár erődöt a saját megszentelt központjuknak tartják. Néhány krónika leírása szerint a székelyek várták Árpád érkezését, fogadták őket Ruténiában, és szövetségre léptek velük. Nemcsak a székely hagyomány, de szinte az összes középkori magyar történeti forrás megemlítette, hogy a székelyek elmentek, hogy fogadhassák Árpád beérkező hadseregét a Kárpátok keleti határánál, és szövetségre léptek velük.⁷¹

A *Gesta Hungarorum*ban leírtak szerint, a székelyek nem csupán a nyugati végeken harcoltak, hanem Erdély más részein is, hogy segítsék az új magyar királyság megalapítását! A *Képes Krónika* szintén egy fontos adattal szolgál: azt mondja, hogy mivel a székelyek Árpád herceg

69 Verancsics 1944, Liber III. 138–142. p.

70 *Csíki székely krónika*, 2000, 25. p.

71 *Képes Krónika*, 1986, 36. p. Kézai *Gesta Hungarorum*: Pannónia elpusztítása. (Forrás: <https://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.htm#51>)

oldalán harcoltak Pannonia meghódításáért, később ezért földet kaptak Pannoniában.⁷²

A székelyek körében még mindig erős a hun eredettudat. Több legendában említik a hunokat, Attila legkisebb fiát, Csaba királyfit, vagy Attila feleségét, Réka királynét. Ezeket a legendákat a 19. századtól gyűjtik. Magyar Zoltán néprajztudós a közelmúltban bejárta a Kárpát-medence magyar lakta területeit, és számos történelmi mesét gyűjtött össze. Ezenkívül a régi folyóiratokban és publikációkban is talált adatokat a régi magyar emlékekre.⁷³ Ezekben történik említés arról, hogy Hunyad várát a hunok építették (ma: Bánffyhunyad); a helyi folklór szerint a hunok a Királyhágón jöttek keresztül, amely Nagyvárad és Kolozsvár között fekszik⁷⁴, és ott várát létesítettek. Számos legenda él a hunokról Erdővidéken. Vargyas település határában található Réka királyné szimbolikus sírja, aki Attila király legfőbb felesége volt. A helyi legenda szerint, a királyné egy szörnyű balesetben halt meg.⁷⁵ A hunok letelepedhettek akár az ehhez közeli olyan településeken, mint Bibarcfalva, Erdőfüle és Nagybacon. Viszont olyan székelyek, akik Bereckben az Ojtozi-szoros közelében éltek, szintén azt említették, hogy ők a hunok leszármazottai. Pesty Frigyes⁷⁶ nyomán – aki a Kárpát-medence magyar városainak és településeinek a neveit gyűjtötte össze – aztán Orbán Balázs utazott keresztül Székelyföldön, és 6 kötetben összegezte a régióról begyűjtött adatokat, beleértve a hunokról szóló helyi mondákat, legendákat is. A kiváló székely tudós tett említést többek között a Bodzafordulón fellelt olyan nevekről, mint 'Attila útja' vagy 'Attila kútja', amelyről azt tartják, hogy ott léptek be a hunok a Kárpátok területére.⁷⁷ Ezen felül számos, a hunokhoz kapcsolódó mondát is megörökített az utókor számára.

72 Annak az oka, hogy a székelyek földet kaptak a szolgálatukért, a nomád népek körében élt ősi szokáson alapult: a vérszerződésen. Anonymus állította össze az étkezéssel összekapcsolt egyezség pontjait, az magában foglalja a közös zsákmány együttes szétosztásáról szóló megállapodást.

73 Magyar 2011.

74 Ez volt a fő útvonala az egykori magyar királyságnak.

75 Obrusánszky 2016, 112–113. p.

76 Pesty 2015.

77 Orbán 1868, V. IV. Papok sánca és Atilla útja.

MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti felsorolásból látható, hogy sok olyan, hunokhoz kapcsolódó emlék maradt meg a helyi emberek emlékezetében, amelyet nem minősíthetünk egyszerű fikciónak vagy képzelgésnek. Senki nem kételkedett a magyar és székely hagyományban a 19. század második feléig, amikor a Habsburgok támadni kezdték a magyarok ősi történetét, hogy leválasszák őket a keleti világról, főként a szomszédos ottománokról, akik támogatták a magyarokat. A német történész, Robert Roesler szintén megkérdőjelezte a magyarországi hun hagyomány hitelességét, helyette egy teljesen új elmélettel állt elő, amelyben a gótok történelmi szerepét hangsúlyozta, megpróbálva minimalizálni a hunok jelentőségét. Roesler követői, mint például Hunfalvy Pál, kijelentették, hogy Attila halála után a hunok szinte nyom nélkül tűntek el a Kárpát-medencéből és Kelet-Európából. Az 1876-ban megjelent *Magyarország ethnographiája* című munkájában Hunfalvy akként magyarázta a hun hagyományt, hogy azt germán hittérítők írták a magyarok számára. Ugyanakkor erre nincs bizonyíték, mivel a magyar krónikákban leírt történetek egyetlen germán történelmi krónikában vagy mondában sem lelhetők fel. A székelyek eredetéről azt állította, hogy azok későbbi betelepülők voltak, akik aztán a határokat őrizték Erdélyben.⁷⁸ Még saját kortársai is részletekbe menően cáfolták Hunfalvy nézeteit, különösen a székely származású Jakab Elek és Orbán Balázs, akik számos bizonyítékot is bemutatnak a magyarok valódi hagyományairól. Thury József, az ismert történész-turkológus, vitába szállt a magyar nemzeti hagyomány hitelessége mellett, és részletesen cáfolta Hunfalvy téziseit. A 19. század második felében jelentős magyar orientalista helyezkedett szembe Hunfalvy álláspontjával. Gábor Bálint, Nagy Géza és Munkácsi Bernát kísérletet tettek arra, hogy új irányt szabjanak a hun kutatásoknak, történelmi és nyelvi adatokkal bizonyítva a hun–magyar kapcsolatokat. A Munkácsi által kiadott *Keleti Szemle* nevű újságban kiemelkedő jelentőségű külföldi tanulmányok jelentek meg, amelyek új adatokat közöltek a hunokról. Ilyen volt Friedrich Hirth *Attila családfája* című tanulmánya, vagy a japán nyelvész Shiratori Kuragichi értekezése a hunok nyelvéről és a méltóságok neveiről. A 20. század kezdetétől olyan

78 Hunfalvy 1876.

kiváló kutatók munkái, mint Thomsen, Marquart, Bury és mások, teljesen új megvilágításba helyezték a kelet- és közép-európai, valamint a kaukázusi népek kultúráját és történelmét, beleértve ebbe a hunokat is.

Az elmúlt évtizedekben ásatásokat végeztek a mai Románia területén, és a régészek Székelyföldön is tártak fel a hunokhoz kapcsolható leleteket. Vitathatatlan, hogy hun műtárgyak, sőt települések maradványai is megtalálhatók szerte a mai Székelyföld területén, ami azt bizonyítja, hogy hunok éltek a térségben.⁷⁹ Mivel ez a terület a magas hegyek miatt különösen elzárt, elképzelhető, hogy akár századokon át élhettek ott hun közösségek. A székelyeknek a kelettel, a hunokkal való kapcsolatára számtalan bizonyíték szolgál. Ilyenek a néprajzi bizonyítékok, mint a szimbolikus újjászületés, a kendő használata, a 'napba nézés' hagyománya, vagy a Nap és Hold kultusza. Meg kell említeni a folklórban fellelhető népi hagyományokat, amelyben szembetűnő párhuzamok találhatók Belső-Ázsiával (41 kőből történő jövendölés, ólomöntés, stb.).⁸⁰ De a jogi szokások kutatása is azt bizonyítja, hogy a székelyek sokféle módon kapcsolódnak a hunokhoz és azok leszármazottaihoz.

2024-ben is számos tanulmány jelent meg a székelyek hun eredetére vonatkozóan. Hakan Aydemir kínai forrásokra hivatkozva azt próbálta meg bizonyítani, hogy a székelyek őseinek legkorábbi települései a mai Mongólia északi részén voltak.⁸¹ Az archeogenetika is érdeklődni kezdett a székelyek eredete iránt. Egy 2023-as tanulmányban a székelyektől (román nyelven: secuii, németül: Sekler), ettől a Délkelet-Erdélyben élő magyar népcsoporttól – az STR- és SNP-módszertan⁸² segítségével – kinyert genetikai mintákat mutattak be. A 115 teljes mitogenomot⁸³, valamint 92 Y-kromoszómát vizsgáló filogenetikai⁸⁴ elemzés megerősítette a feltételezett keleti eredetet, bizonyos anyai (A, C, D) és

79 Harhoiu 1997.

80 Obrusánszky 2023, Obrusánszky 2024.

81 Aydemire 2023.

82 STR – Short Tandem Repeat analysis = gyakori molekuláris biológiai vizsgálati módszer, amely két vagy több mintán hasonlítja össze a DNS egy bizonyos pontját található alléleket, azaz kromoszóma variációkat. SNP – Single Nucleotide Polymorphism = egyponos nukleotid-polimorfizmus, azaz genetikai variációk, „mutációk”, melyek egyszerű bázis-kicserélődések a kromoszómákon.

83 A mitokondriális genetika a genetikának a mitokondriumban, azaz a sejt bizonyos részében található DNS-sel foglalkozó ága.

84 filogenetika – genetikai vizsgálatokra épülő törzsfajlódéstan

apai (Q, R1a) leszármazási vonalak mentén. Mindemellett a minták közül sok kapcsolatot mutatott a népvándorlás (5–9. század) és a honfoglalás korából (10. század) származó ősi DNS-adatokkal.⁸⁵

Karl O. Högström *A hunok Skandináviában* című tanulmányában bemutatta a hunok északi, Lengyelországon túl mutató vándorlását.

Attila hunjai kitörölhetetlen nyomot hagytak Európán. A fentebb említett dokumentumokon túl Attila vált a germán eposzok egyik legfőbb szereplőjévé is. A hunok számos új elemmel gazdagították Európát.

A cikkemben csupán néhány fontos dokumentumot mutattam be, amelyek a hunok továbbélését bizonyítják Európa központi térségeiben. Habár a nagy Hun Birodalom részekre szakadt, a regionális politikai szerep megmaradt, és a hunokat még sokáig fontos politikai tényezőnek tekintették Európában. Az emlékük a mai napig élénken él a Kárpát-medence magyarjainak körében, akik magukat a hunok leszármazottjainak tartják. Úgy hiszem, hogy az új kutatási eredmények mihamarabb bizonyítani fogják, hogy Attila népe történelmi méretű hatással volt a kontinensre és az emberek életére.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agathias: *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*. Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Vol. II. Berlin, 1967, Rec. Keydell, Rudolphus.
- Amory, Patrick: *People and identity in Ostrogothic Italy, 489–554*. Cambridge, New York, 1997, Cambridge University Press.
- Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Fordította: Pais Dezső. Elektronikus változat: <http://mek.niif.hu/02200/02245/02245.htm>
- Aydemire, Hakan: A székely eredetkérdés megoldása. In *Hadak útján. A népvándorlások fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16*. Budapest, 2023, Martin Opitz Kiadó – Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Régészettudományi Intézet – Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport.
- Benkő Ermő: Aladár és a székelyek. A szkíta–székely–hun–magyar folytonosság újabb írásos bizonyítéka. *Kelet kapuja*, II. évf. (2018) 2. sz. (április–június) 80–95. p.
- Bóna István: *A hunok és nagykirályaik*. Budapest, 1993, Corvina Kiadó.

- Borbély Noémi et al.: High Coverage Mitogenomes and Y-Chromosomal Typing Reveal Ancient Lineages in the Modern-Day Székely Population in Romania. *Genes*. 14(1):133. Bazel, 2023.
- Csíki székely krónika. Szerkesztette: György Attila. Csíkszereda, 2000, Hargita Kiadóhivatal.
- Diculescu, Constantin: *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des Rumänischen Volkes. Band 1*. Halle, 1922.
- Fehér János: *Dobó. Egykori település a Kormos mentén*. Barót, 2014, Dobó-Valál Egyesület kiadása.
- Ferrari, Carlo: Buckles and Bones: Central Asiatic influences and the making of post-Roman Gaul. In Guidetti, F. & Meinecke, K. (Eds.): *A globalised visual culture? Towards a geography of Late Antique art*. (Part III. Chapter 9. pp. 243–261.) Oxford–Philadelphia, 2023, Oxbow Books.
- Gmyrya, L.: *Hun Country at the Caspian Gate. Caspian Dagestan during epoch of the Great Movement of Peoples*. Makhachkala, 1995, Dagestan Publishing.
- Gracanin, Hrvoje: The Huns and South Pannonia. *Byzantinoslavica*. Vol. 64. Prague, 2006, 29–76. p.
- Harhoiu, Radu: *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*. Archaeologia Romania I. Bukarest, 1997, Editura Enciclopedică.
- Heather, Peter: *The Fall of the Roman Empire. A New History*. London, 2005, Macmillan.
- Horedt, Kurt: Zur Geschichte der frühen Gepiden im Karpatenbecken. *Apulum*, vol. 9. 1971, 705–712. p.
- Hunfalvy Pál: *Magyarország ethnográfiája*. Budapest, 1876, Magyar Tudományos Akadémia.
- Jensen, Erik: *Barbarians in the Greek and Roman World*. Indianapolis, 2018, Cambridge: Hackett Publishing.
- Jordanes: *Getica. A gótok eredete és tettei*. Közreadja: Kiss Magdolna. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó.
- Képes Krónika*. Fordította: Bellus Ibolya. Budapest, 1986, Európa Könyvkiadó.
- Kézai Simon: *Gesta Hunnorum et Hungarorum*. Fordította: Szabó Károly. Pest, 1862. Elektronikus kiadás: *Kézai Simon mester magyar krónikája*. <https://mek.oszk.hu/02200/02249/02249.htm>
- Kim, Hyun Jin: *The Huns*. London, 2015, Routledge.
- Király Péter: *A honalapítás vitás eseményei. A kalandozások és a honfoglalás éve*. Nyíregyháza, 2006, Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke.
- Kiss Attila: „...ut strenui viri...” *A gepidák Kárpát-medencei története*. Doktori értekezés, Szeged, 2014, Szegedi Tudományegyetem.
- Maenchen-Helfen, Otto: *The world of the Huns. Studies in Their History and Culture*. Berkeley, 1973, University of California Press.
- Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák*. I–II. Marosvásárhely, 2011, Mentor Kiadó.
- Marcellinus Comes: Marcellini V. C. Comitibus Chronicon. *Chronica minora saec. IV. V. VI. VII*. In *Monumenta Germaniae Historica Auctores Antiquissimi*. Tomus 11. Berlin, 1894, Ed. Mommsen Theodor, 37–108. p.

- Niles, John D.: Myths of the Eastern Origins of the Franks: Fictions or a Kind of Truth? In Brady, L. & Wadden, P. (Eds.): *Origin Legends in Early Medieval Western Europe*. Leiden–Boston, 2022, Brill, 385–404. p.
- Obrusánszky Borbála: *Attila, Európa ura*. Barót, 2016, Tortoma Könyvkiadó.
- Obrusánszky Borbála: *Hunok a Selyemúton*. Barót, 2021, Tortoma Kiadó.
- Obrusánszky Borbála: A babvetés keleti párhuzamai. *Székelyföld*, XXVII. évf. (2023) 4. sz. 112–123. p.
- Obrusánszky Borbála: Ólomöntés az eurázsiai sztyeppe térségben. *Székelyföld*, XXVIII. évf. (2024) 7. sz. 98–111. p.
- Olalde, Indigo et al.: *A genetic history of the Balkans from Roman frontier to Slavic migrations*. Cell, 2023, Vol. 186. Issue 25. 5472–5485. p.
- Orbán Balázs: *Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. I–II. Pest, 1868.
- Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. IV. kötet Székelyföld és térsége*. Közzéteszi: Csáki Árpád. Budapest–Sepsiszentgyörgy, 2015, OSZK – Székely Nemzeti Múzeum.
- Pohl, Walter: *The Avars: A Steppe Empire in Central Europe. 567–822*. Ithaca and London, 2018, Cornell University Press.
- Priskos rhétor töredékei. Követségben Attila, a hunok nagykirálya udvarában*. Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta: Szebelédi Zsolt. Mária-besenyő, 2014, Attraktor Kft.
- Procopius, Caesarea: *The Gothic War. Books VII–VIII*. Translated by H. B. Dewing. Cambridge, Massachusetts, 1954, Harvard University Press.
- Procopius, Caesarea: *History of the Wars I–II. The Persian Wars*. Translated by H. B. Dewing. New York, 2007, Cosimo.
- Prostko-Prostyński, Jan: *Utraeque res publicae: The Emperor Anastasius I's Gothic Policy (491–518)*. Poznań, 1994.
- Reynolds, Robert L – Lopez, Robert S.: German or Hun? *The American Historical Review*, 1946, Vol. 52, No. 1. 36–53. p.
- Szabó Károly: A királyi regösökről. *Századok*, 15. évf. (1881) 7. sz. 553–568. p.
- Szádeczky-Kardoss Samu: Geschichte des Attila-Abkömmlings Mundo und ihre Chronologie bei Theophanes. In *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis X–XI. (1974–1975)*. 1975, 165–174. p.
- Tárh-i Üngürüsz (Chronica of Hungarians)*. Fordította: Blaskovics József. Budapest, 1984, Magvető Könyvkiadó.
- Verancsics (Wrancius) Antal: *Expeditionis Solymani in Moldaviam et Transsylvaniam libri duo. De situ Transsylvanicae, Moldaviae et Transalpiniae Liber Tertius*. Saeculum XVI. Budapest, 1944, Egyetemi Nyomda.
- Wolfram, Herwig: *History of the Goths*. Translated by Thomas J. Dunlap. Berkeley – Los Angeles – London, 1988, University of California Press.

Csikány Tamás

A CSÍKI HATÁRŐREZRED
AZ 1809. ÉVI HÁBORÚBAN
(forrásközlés)

Az 1809. évi, vagyis ötödik koalíciós háború fő hadszíntere a Duna völgye volt – több jelentős ütközetet is itt vívtak meg –, a döntőnek szánt csatákra pedig Bécs mellett került sor. Ugyanakkor ebben a háborúban is több olyan hadműveletet ismerünk, amelyek különféle mellékhadszíntereken zajlottak: Észak-Itáliában és Lengyelországban – pontosabban a Varsói Nagyhercegség, valamint Kelet- és Nyugat-Galícia területén. Az utóbbi – a lengyel – hadszíntér eseményei a többihez képest kevesebb figyelmet kaptak, mivel a főhadszíntér történéseire gyakorolt befolyásuk is csekély volt. Számunkra most mégis ezek a fontosabbak, ugyanis a nagyszebeni levéltárból kezünkbe került egy közlésre érdemesnek talált leírás a 15. (1. székely) határőrgyalogrezred tevékenységéről az itteni területen.¹

Ferdinánd főherceg VII. hadteste ezen év márciusában Galíciában, Krakkó, Końskie és Radom környékén összpontosult.² (A főherceg különben a császárné testvére volt.) Károly főherceg parancsa szerint Ferdinándnak a főhadszíntéren tervezett támadó hadművelet megkezdésével egy időben, április 8-án kellett volna támadást indítania Varsó elfoglalására. A lengyel haderő fele Spanyolországban volt; a nagyhercegséget mindössze a Józef Antoni Poniatowski herceg vezette 15 000 ember védte. A herceg Napóleontól Krakkó elfoglalására kapott parancsot, de ehhez mindenképpen szüksége volt a megígért orosz segítségre, és a lengyel népfelkelés tömegeire is.

A császári-királyi hadtest 30 000 embere Nowe Miasto nad Pilicą felől indult meg április 15-én, és 19-én Raszynnál megkerülte a lengyel

-
- 1 Itt kívánok köszönetet mondani Magyarosi Sándornak, hogy a nagyszebeni levéltárban (Archivale Națională Sibiu), az egykori Erdélyi Főhadparancsnokság irataiban megtalálta e forrást. Comandamentul general al armatei austriece CC din Transilvania 1703–1865. 12. akta 1810. VI. 30.
 - 2 Adolf von Horsetzky: *Kriegsgeschichtliche Übersicht der wichtigsten Feldzüge seit 1792*. Wien, é. n., 207–210. p.

haderő balszárnyát, aminek következtében az említett balszárny arra kényszerült, hogy Varsóba vonuljon vissza. A város 22-én kapitulált, a Visztula jobb partján fekvő megerősített Prága azonban a lengyelek kezén maradt.

A főváros elfoglalása nem bizonyult döntő sikernek. Poniatowski a Visztulán át a Nyugat-Bug mögé vonult vissza, és míg Ferdinánd főherceg a Visztula bal partján Toruń felé haladt, keresve a kapcsolatot Poroszországgal, a lengyelek ismét átlépték a Nyugat-Bugot, és elűzték a Visztula jobb partját talált császári-királyi erőket. Május 14-én Poniatowski bevonult Lublinba és megszervezte a megszállók elleni felkelést, majd május 18-án a lengyel sereg elfoglalta Sandomierzt, és megrohmozta Zamość erődjét. Négy nappal később Jarosław is megadta magát, 28-án pedig a lengyelek Lemberget is birtokba vették.

Ferdinánd főherceg viszont hiába támadta meg Toruńt, és Czesztochowánál sem tudott eredményt elérni: Jan Henryk Dąbrowski lengyel tábornoknak Poznań környékén sikerült egy hadtestet gyűjtenie, amellyel a Pilitza folyótól Czesztochowáig szorította vissza a császári-királyi erőket. A lengyel tábornok emberei május 30-án a Bzura folyón is átkeltek, és egészen Varsó környékéig portyáztak. Ennek hatására Ferdinánd főherceg június 2-án kiűrtette a várost, ahová Dombrowski másnap már be is vonult.

Mivel Oroszország ekkor szövetségben állt Franciaországgal, Dmitrij Vlagyimirovics Golitsyn herceg vezetésével egy hadtestet küldött az Osztrák Császárság serege ellen, amely május végére érkezett Galíciába, azonban az általuk kiadott kiáltványok enyhe hangvétele és az előrenyomulás üteme egyértelműen arra utal, hogy meglehetősen vonakodva tettek eleget szövetségesi kötelezettségeiknek. Május vége, június eleje óta az orosz hadtest igen lassan haladt előre Nyugat-Galíciába a Bug folyón át, és a lengyelekkel sem született semmiféle olyan terv, amely a Ferdinánd főherceg vezette erők elleni közös hadművellettel számolt volna. Az oroszok galíciai előrenyomulásuk további szakaszában is a Visztula jobb partján maradtak, és kerülték a császári erőkkel való érintkezést.

Ferdinánd főherceg Poniatowski elvonulása után kikülönített két könnyűdandárt Carl Schauroth altábornagy vezetésével, hogy a Sandomierzzel és Lemberggel való összeköttetést biztosítsák. Mivel azonban

Sandomierz ekkor már a lengyelek kezén volt, a különítmény – azt követően, hogy május 27-én rövid harcba keveredett – továbbvonult, majd Opatowiec közelében átkelt a Visztulán, és Baranów közelében telepedett le. A lengyel csapatok ekkor a Visztula és a San folyó szögletében, Sandomierzzel szemben táboroztak. A hónap végére a császári-királyi hadtest zöme is megérkezett a térségbe, és míg egy részük június 5-én körülvárta a várost, a többiek továbbhaladva egy kerülővel csatlakoztak Schauroth különítményéhez. Június 12-én összecsapásra is sor került: Gorzycénél az előőrs nagyobb létszámú lengyel gyalogsági erőkkel keveredett harcba, amelyek az ottani mocsár és egy töltés mögött foglaltak állást. A tulajdonképpeni csata azonban elmaradt; a kezdeti harcok után a lengyelek átkeltek a San folyón, és elvonultak.

Ferdinándnak június 18-ára véres harcok árán sikerült bevennie Sandomierzt. A csalódott Poniatowski július első napjaiban elszakadt az oroszoktól, és azzal a szándékkal gyűjtötte össze a rendelkezésére álló erőket, hogy egyesüljön Dombrowskival. Időközben az erőviszonyok is megfordultak: a nagyhercegség hadserege 24 000 főre nőtt, amelyhez még 30 000 főnyi irreguláris harcost is hozzá kell számolnunk. Ferdinándnak ezzel szemben legfeljebb 20 000 ember állt rendelkezésére, ezért Sandomierz megsarcolása után kénytelen volt visszavonulni Krakkóba. Itt átadta a parancsnokságot tábornokainak, Ferdinand Mondet altábornagynak és Johann Mohr vezérőrnagynak, majd a főhadiszíntéren bekövetkezett katasztrofális események hatására csapatainak egy részével a Jablunkai-hágón át Magyarország felé indult. Napóleon csapatai ugyanis már Bécsben és környékén táboroztak, s készültek a döntő összecsapásra Károly főherceg, a császári fővezér erőivel. A csata, amelyre 1809. július 5-én és az azt követő napon Wagramnál került sor, nagy francia sikert hozott.

A hadtest hadműveleteiben a székely határőrzászlóaljok is részt vettek, erről azonban meglehetősen kevés adattal rendelkezünk. Erdélyből a csiki 14. (1. székely) és a háromszéki 15. (2. székely) határőrgyalogezredtől egy-egy zászlóaljnak már februárban el kellett indulnia a VII. hadtesthez, mégpedig úgy, hogy április 10. és 13. között kellett Duklához érkezniük.³ A csíkiak 1251 fővel, a háromszékiek 1334 fővel

3 Kriegersarchiv (KA) Alte Feldakten (AFA) Hofkriegsrath 7. Korps 1809. (Karton 1482.) 1809-3-5b. Marsch Plan.

érkeztek be a meghatározott helyre.⁴ A két zászlóalj – a 4. (császár) svalizsérezzreddel és egy lovasüteggel együtt – Johann von Branowatzky vezérőrnagy⁵ önálló gyalogdandárába került, amely a hadművelet megindulásakor a nyugat-galíciai Olkusz településre kikülönítve a hadtest balszárnyát biztosította. Branowatzky vezérőrnagy feladatai közé tartozott, hogy a menet fedezése mellett érje el Czesztochowa városát, a híres búcsújáróhelyet, és vagy foglalja el a megerődített kolostort, vagy – amennyiben ez nem sikerül – vegye zár alá; azaz oly módon fogja körül, hogy még egy egér se juthasson át a gyűrűn.

A dandár április 17-én érkezett a kastélyszerű kolostorhoz, és az ellenséges előőrsöket beszorította az erősségbe. Másnap Branowatzky megadásra szólította fel a védőőrség parancsnokát, de elutasító választ kapott: az erős falakkal és kazamatákkal rendelkező erősség falain huszonnyolc löveg állt, emellett pedig lőszerrel és élelemmel is kellő mennyiségben rendelkeztek, úgyhogy a védők készen álltak a tartós védelemre. A rendszeres ostrom nem tartozott a császári-királyi dandár feladatai közé, ezért a parancsnoki tiszteet betöltő vezérőrnagy a helység megfigyelésére Johann Gramont ezredest, a háromszéki ezred parancsnokát hagyta hátra egyik saját zászlóaljával és két Császár-svalizsér századdal.⁶ A dandár zöme ezt követően Varsóba vonult, ahol egészen a hadtest visszavonulásáig a város helyőrségét alkotta.⁷ A következő hetek eseményeit a csíki zászlóaljra vonatkozóan az alábbiakban olvasható dokumentumból ismerjük.

A határőr-gyalogezerdek különleges helyet foglaltak el a császári-királyi haderőben. Ezekben olyan katonák szolgáltak, akik polgári foglalkozásukat tekintve többnyire gazdálkodók voltak, azonban emellett határőrizeti feladatokat, háború idején pedig tábori szolgálatot is elláttak; családjuk katonacsaládnak, földjük, birtokuk határőrbirtoknak minősült. Az egyes századok több település katonáiból álltak össze; a

4 KA AFA Karton 1482. 1809-3-5b. és 1809-4-17. Hadrendi kimutatás.

5 Nagy-L. István: *A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai 1787–1815.* Budapest, 2020, 84–85. p.

6 Johann Baptist: *Der Feldzug in Polen. (Fortsetzung). Oestreichische Militarische Zeitschrift, Zwewiter Band. Viertes Heft.* Wien, 1844.

7 *Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee. III. Band Die Uhlanen.* Wien, 1863, 129. p.

század székhelye az a település volt, ahol a századparancsnok lakott. Hat század alkotott egy zászlóaljat, két zászlóalj pedig egy ezredet. Ha mindkét zászlóalj háborúba vonult, a határőrszolgálatot idősebb – félinvalidus vagy invalidus – katonákból szervezték meg. A csiki ezredhez szervezés szerint Kászon, Alcsík, Felcsík és Gyergyó tartozott. Az ezred élén 1809-ben Michael Marcant von Blankenschvath ezredes állt, helyettese Bonaventura von Rocher alezredes volt. Az ezredet alkotó két zászlóalj parancsnoka Arady István és Földvály János őrnagyok voltak. Az egyes századok létszámát, parancsnokait és származási helyét az alábbi táblázatban tüntettük fel.⁸

<i>Század</i>	<i>Parancsnok</i>	<i>Székhely</i>	<i>Létszám</i>
1.	Anton Fieschy százados	Kászonfeltíz	188
2.	Johann Burgarich százados	Csíkkozmás	193
3.	Johann Budimirovich százados	Csíkszentimre	160
4.	Szörtsei József százados	Csíkszentgyörgy	181
5.	Martin Polyak százados	Várdotfalva	200
6.	Földvály Pál százados	Csíkszentmiklós	184
7.	Joseph Hannenheim százados	Csíkrákos	174
8.	Joseph Renner százados	Csíkszenttamás	175
9.	Johann Blasevich százados	Gyergyóújfalu	187
10.	Andreas Mittrovich százados	Gyergyószentmiklós	191
11.	Franz Ruhmbaum százados	Gyergyóalfalu	190
12.	Johann Simatits százados	Ditró	194

Az 1809 februárjából származó állománytábla szerint a Duklához induló 1. tábori zászlóaljat a következő századok alkották:

1. század (Fieschy százados);
4. század (Szörtsei százados);
7. század (Johann Blasevich alszázados);
8. század (Renner százados);
10. század (Andreas Mittrovich alszázados);
11. (Ruhmbaum százados).

8 Standestabelle, 1809. január.
<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C9TN-YSMB-2?cat=134027&i=219&lang=hu> (Letöltve: 2025. 07. 17.)

A hat század összesen 1107 főnyi erőt képviselt. A felsorolásból látható, hogy a 7. század vezetését Blasevich alszázados vette át, Hannenheim pedig a 9. század élére került, azaz a két tiszttulajdonképpen helyet cseréltek. A többi század egyelőre otthon maradt.⁹

Az ezred 1809-es lengyelországi hadinaplója betekintést enged a kivonuló zászlóaljak mindennapi életébe, ugyanakkor azonban az is kiderül belőle, hogy egy-egy háborúban a harci napok számához képest mennyivel több telik el gyaloglással, táborozással, valamint előőrsi szolgálattal. A leírtak szerint az 1. zászlóalj két alkalommal szenvedett veszteséget: először május 27-én esett el két fő, és nyolc sebesülés is történt, majd június 12-én tizenkét fő halt hősi halált, és negyvenheten szenvedtek sebesülést. A határőrök azonban a harcok befejezését követően sem mehettek haza, ugyanis a július 12-én aláírt fegyverszünet után az uralkodó, I. Ferenc császár még folytatni kívánta a háborút. A hadsereg számára Komáromot jelölték ki gyülekezési helyül. A VII. hadtest alakulatainak is ide kellett vonulniuk, akárcsak a csíki ezred 2. zászlóaljának, amely a korábban említett 1. zászlóalj elvonulásakor eredeti állomáshelyén, a határvidéken maradt. A zászlóaljok részt vettek a komáromi erődök építésében, ami egészen október közepéig, a schönbrunni béke aláírásáig folytatódott.

Az alább közreadott leírás eredetileg német nyelven íródott; fordítása az eredeti tisztázati példány alapján készült. Mindamellett, hogy törekedtünk a lehető leghűbben visszaadni a dokumentum szövegét, a közérthetőség miatt bizonyos módosításokat kellett végrehajtanunk a fordítás során: a többszörösen összetett mondatokat rövidebbekre tagoltuk, és bizonyos esetekben – ha erre feltétlenül szükség volt – át is fogalmaztuk ezeket (mindezt természetesen úgy, hogy az eredeti mondanivaló sehol ne szenvedjen csorbát). A helységnevek esetén – amennyiben ezeket azonosítani lehetett – a jelenleg használatban lévő nevet adtuk meg, illetve törekedtünk az ismert megnevezések és írásmódok alkalmazására. A személynevek írásánál a hivatalosnak tekinthető névalakot használtuk; a nem azonosítható személyekhez nem fűztünk külön megjegyzést. A forráshoz két menetterv is tartozik; ezek közlésétől eltekintünk.

9 Standestabelle, 1809. február.
(<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C9TN-YSM6-Y?cat=134027&i=273&lang=hu>) (Letöltve: 2025. 07. 17.)

A FORRÁS

14. székely gyalogezred

2. tábori zászlóalj

Az 1809. évi hadjárat története

1. § Az 1. tábori zászlóalj

Miután az ő császári-királyi fensége, a Generalissimusz főherceg¹⁰ 1809. február 2-i legmagasabb parancsára készenlétben álló 1. tábori zászlóaljnak a magas Főhadparancsnokság 1809. február 13-i P 155. számú rendelete a kivonulást meghatározta, az február 23-án Csíkszerezdán, a törzs székhelyén gyülekezett, a századok a menethez megalakultak, és a zászlóalj az ellenőrzések gyors megtörténte után elindult, ahogy azt a mellékelt menetterv mutatja.

Útközben – március 3-án – Holdvilágon¹¹ v. Wojna úr¹² ellátta élelemmel a tisztikart, és minden embernek őrmestertől lefelé $1/2$ font¹³ marhahúst és egy meszely¹⁴ bort osztott ki.

A zászlóalj 6-án Szentimrén¹⁵ éjszakázott, ahová a gyulafehérvári helyőrségből kirendelt tisztek bevonultak. Vételtek 1188 köpenyt, mellényt, nadrágot és borjúbőr torniszert¹⁶, 200 barna kabátot, 2376 pár magyar cipőt, 96 doppelstutzent¹⁷ ezek felszerelésével együtt, illetve Tordából¹⁸ 12 fogatoslovat és 6 poggvászfűt is beosztottak hozzájuk.

12-én [a zászlóaljat] megszemlélte a vezénylő tábornok Őexcellenciája¹⁹, majd báró Lowenberg altábornagy²⁰, Branowatcky tábornok²¹ és Trautsche tábori hadbiztos²² jelenlétében megtörténtek az ellenőrzések.

10 Károly főherceg, a haderő főparancsnoka, hadügyminiszter.

11 Románul Hoghilag.

12 Nem sikerült azonosítani.

13 50-60 dkg (<https://mnl.gov.hu/mnl/ol/sulymertek>) (Letöltve: 2025. 07. 17.)

14 3,5-4 dl (<https://mnl.gov.hu/mnl/ol/sulymertek>) (Letöltve: 2025. 07. 17.)

15 Románul Sântimbru.

16 Hátí bőrönd.

17 Kétsövű mesterlövész puska.

18 Románul Turda.

19 Az erdélyi főhadparancsnok, Vincenz von Kollowrat-Liebsteinsky altábornagy.

20 Wunibald Loewenberg altábornagy, az erdélyi határőr csapatok hadosztályparancsnoka.

21 Johann von Branowacky vezérőrnagy, a 7. hadtest Schauroth-hadosztályának dandárparancsnoka.

22 Johann Trautsche, brassói hadbiztos.

Horvátiba²³ vonulás, amely közben a Rumbach-osztály²⁴ minden embere kapott egy meszely ingyenbort, amikor Szent Demeteren²⁵ mentek keresztül.

23-án a zászlóalj új menettervet kapott, amely szerint szekereken kellett utaznia Dukláig, viszont a társzekerek hajtóit és a málháslovakat le kellett adnia.

25-én rendelet érkezett jutalom kifizetéséről, valamint 27-én menetterv a Galíciai Főhadparancsnokságtól, amely úgy rendelkezett, hogy Duklától kifelé [feltehetőleg azután, hogy Duklát elhagyták] naponta 3 állomást kell maguk mögött hagyniuk.

Duklán a zászlóaljat üzenet várta azon paranccsal, hogy meneteljen Krakkóba, ahová április 4-én be is érkezett.

Ő Királyi Fensége Ferdinánd főherceg²⁶ személyesen meg szemlélte [a zászlóaljat], azután 6-án díszszemle volt több tábornok jelenlétében, majd manővereket hajtatott végre. Délután kiosztották a jutalomfizetést. 8-án társzekérhajtókat és poggászfiúkat fogadtak fel. 7-től 10-ig a zászlóalj céllövészetet gyakorolt céltáblára.

11-én menet Novagura-ra²⁷, 12-én Ul Kuscht-ra²⁸ és Raabstein-re.²⁹ 13-án ugyanott pihenőnap. A Ruhmbaum-osztályt³⁰ mint előőrset Szlavkov in das Warschauisehe településre³¹ előreküldték.

14-én korán elvonulás, és a Császár-svalizsérékkel³² együtt bevonulás Szlavkov in Warschauisehe településre.

15-én [menet] Szivers-be.³³

16-án a zászlóalj Gnezdo-n³⁴ és környékén beszállásolt.

17-én menet Starahutaig, majd az erődített Csenstoehau³⁵ kolostorig, amelynek falai között mintegy 1500 lengyel tartózkodott.

23 Krasznahorvát, ma Horoatu Crasnei, Románia.

24 Franz Ruhmbaum százados két százada.

25 Szódemeter, ma Săuca, Románia.

26 Ferdinánd Károly d'Este tábornaszernagy, a VII. hadtest parancsnoka.

27 Lengyelül Nawojowa Góra.

28 Lengyelül Olkusz.

29 Lengyelül Rabsztyn.

30 Franz Ruhmbaum százados két százada.

31 Lengyelül Szlawkóv.

32 Császári-királyi 1. (Császár) svalizsérézred.

33 Lengyelül Siewierz.

34 Lengyelül Gniazdów.

35 Lengyelül Częstochowa.

19-én Mztov-ra³⁶ menetelés, ahol az első és a második székely ezred mindkét zászlóalja a mezőn táborozott.

20-án Blazna, 21-én Kominske³⁷ felé vonulás.

22-én menet Mihiltow-ig.

23-án [bevonulás] Petrikan-ba³⁸, ahol a városi raktárban [olyan] felszerelési cikkeket találtak, amelyek az osztrák szállítmányba kerültek.

24-én [menet] Guboehna felé.

25-én [menet] Raschke³⁹ felé

és 26-án Mszesanov⁴⁰ felé.

27-én menet Radaschin-be.

29-én Ruhmbaum százados, aki saját századával mindeddig Petrikanban maradt vissza, bevonult a zászlóaljhoz.

Május 3-án bevonulás Varsóba. A zászlóalj a lovassági laktanyába került. A mai naptól egy osztályt készenlétbe helyeztek, Ruhmbaum százados osztálya pedig a Visztula folyó mentén álló előőrshöz vonult. Ez a szolgálat felváltva 16-ig tartott.

17-én éjjel felszedelőzködés, és 18-án menet Gura-ra⁴¹, majd főzés után Billitz-be. 19-én vonulás Mnisov-ig⁴². Este újra indulás; 20-án táborozás Kosenitze⁴³ mellett a mezőn. 21-én táborozás Soslin mellett; ide Schauroth altábornagy⁴⁴ is megérkezett.

22-én Menet Iltza-ra⁴⁵, ahol a Lotharing-vértések⁴⁶ és Császár-huszárok⁴⁷ voltak.

23-án táborozás Kunov-nál.⁴⁸ Itt lengyel előőrset találtak, ezek azonban a császári gyümölcs- és szénaraktár felgyújtása után visszahúzódtak Sandomir⁴⁹ felé.

36 Lengyelül Mstów.

37 Lengyelül Kamińsk.

38 Lengyelül Piotrków Trybunalski.

39 Lengyelül Rawa Mazowiecka.

40 Lengyelül Mszczonów.

41 Góra.

42 Mniszew.

43 Koźnice.

44 Carl Schauroth altábornagy, a VII. hadtest hadosztályparancsnoka.

45 Hża.

46 Császári-királyi 7. (Lotharingiai) vértesezred.

47 Császári-királyi 1. (Császár) huszárezred.

48 Kunów.

49 Lengyelül Sandomierz.

25-én lengyel dzsidások ütöttek rajta a Császár-huszárokon; akik közülük többeket összevágtak, és néhány lovat is zsákmányoltak. Az előőrünk erre Opatov⁵⁰ felé húzódott vissza, a mesterlövészek pedig csatárláncba bontakoztak szét. Erre az egész oszlop a krakkói útra Ibanitz-ig⁵¹ vonult, ahol letáborozott, majd arra a beérkező – és biztos – hírré, hogy az ellenség Sandomirtól nem nyomul tovább, 26-án a településhez vonult.

27-én kiküldték a vadász csatárainkat, akikre az ellenség minden eredmény nélkül néhány ágyúlövést tett. Ezt követően a Ruhmbaum- és a Fieschy-század⁵² a jobb, a Blasevich-⁵³ és a Szörtsey század⁵⁴ a balszárnyra vonult. Az ellenség előrenyomulásakor megkezdett puskatűz mintegy két órán át tartott, majd erős ágyúzás következett délután 3 óráig. 4 óra körül az ellenség újra előrenyomult a Ruhmbaum-század ellen, azonban a csapatok, bár estig tűz alatt álltak, kitartottak. Végül egy, Branowacky tábornok által kijelölt szorosba vonultak vissza a másik osztállyal együtt. A zászlóaljtól 2 fő meghalt, 8 fő megsebesült.⁵⁵

28-án napfelkeltekor a sebesült Arady őrnagy⁵⁶ helyett a rangidős tiszt, Ruhmbaum százados vette át a zászlóaljparancsnokságot. A körülményekre való tekintettel Ruhmbaum azonnal feladta az elmúlt éjszaka félreértett parancs szerint elfoglalt állást, ahol a zászlóalj már lelepleződött, és visszavonult a Miliz-i szorosba, ahol egy szakasz Császár-huszárra akadt. Ezután a szoros Visztulához vezető kijáratánál, a Sandomir felé balra húzódó kijáratnál, illetve az arcvonalnál található Rawin felé rajtaütés ellen egy-egy erős járőrrel biztosította a zászlóaljat, és felvette az összeköttetést a Baillet-sorgyalogsággal.⁵⁷ Ez az utóbbi mozdulat igen fontos volt, és a hadtestparancsnokság is jónak mondotta.

31-én megérkezett a parancs, hogy a Császár-huszárszakasszal együtt alkonyatkor a legnagyobb csendben vissza kell húzódnia a szorosból.

50 Lengyelül Opatów.

51 Lengyelül Iwaniska

52 Anton Fieschy százados.

53 Johann Blassewich alszázados.

54 Szörtsey József százados.

55 Egy kimutatás szerint május 27-én a Sandomierznél vívott harcok során a csiki zászlóaljból egy határőr meghalt és tízen megsebesültek. KA AFA Karton 1482. 1809-5-20. Ausweis in dem Fechten bei Sandomier erlittenen Verlust.

56 Arady István őrnagy.

57 Császári-királyi 55. (Baillet) gyalogezred.

A zászlóalj beérkezésekor már az egész hadtest menetkészen állt. Az utóvédet a székely gyalogság mellett egy Császár-huszárosztály képezte. A hadtest Ivanov⁵⁸ felé menetelt. Ide június 1-én délelőtt érkezett meg, majd főzés után Sktavov-ra⁵⁹ vonult tovább. A zászlóalj a Császár-huszárok híres osztályával továbbra is az utóvédet képezte; egészen a Visztulán való átkelésig ebben a szerepkörben alkalmazták.

Ugyane hónap 2-án menet Passanov-ra⁶⁰, 3-án pedig tovább Iltza-ra. Itt a járőrtől jelentés érkezett, hogy a helység előtti nagy erdőben erős gyalogososztályokból és lovasságból álló ellenséges erők jelentek meg.

4-én – azt követően, hogy Fieschy százados osztályát, továbbá egy osztályt a Sommariva-vérteseiktől⁶¹ az Iltza-i úton előrefelé felállítottak az ellenség figyelemmel kísérésére – a hadtest Nova Misto⁶² felé vonult tovább. Itt főztek, majd utána egy erdőig folytatták a menetet. Az este folyamán – miután az ellenség visszahúzódott – Fieschy százados székelyei a vétesosztállyal egyetemben szintén bevonultak a hadtesthez.

5-én a hadtest több összegyűjtött dereglyén és hajón átkelt a Visztulán. Az 1. székely zászlóalj emberei – ők már korábban átjutottak a túlpartra – a [folyó mentén húzódó] gáton felállva biztosították az átkelést. A sikeres partváltás után a hadtest tovább menetelt; Dombrova⁶³ felé [biztosító] előőrsét a zászlóalj képezte.

7-én menetelés Przelova felé; átkelés a Viszlokán egy épített hajóhídon.

8-án menetelés Radlov-ra és Mille-re. 9-én vonulás Baranov-ra.⁶⁴

10-én a csapatok Rosmadov-ra⁶⁵ meneteltek, ahol járőreink az ellenség embereivel harcba bocsátkoztak és több foglyot, valamint 9 lovat szereztek.

11-én a hadtest továbbvonult. Útközben egy út menti, Tarnowsky⁶⁶ gróf tulajdonában lévő kastélyra lettek figyelmesek. A gróf 300 felfegyverzett parasztja igen ellenségesen viselkedett a csapatainkkal szemben. Az általános fosztogatásnak meglett az ára (sic!), de előrelátóan a sör- és pálinkaházakba több felvigyázót állítottak, akik a nagy sör- és pálinkakész-

58 Valószínűleg ez is Iwaniska.

59 Lengyelül Staszów.

60 Lengyelül Pacanów.

61 Császári- királyi 5. (Sommariva) vétesezred.

62 Lengyelül Nowy Korczyn.

63 Dąbrowa Tarnowska.

64 Baranów Sandomierski.

65 Rozwadów.

66 A Tarnowski család kastélya.

letet megkülönböztetés nélkül, fizetés nélkül szétoztották a legénységnek, a katonáknak, az asszonyoknak, a markotányosoknak és a sereg többi tagja között, hogy ne pazaroljanak belőle, ahogy az ilyen alkalmakkor szokás volt.

A zászlóalj járőrözött egy erdőben, és közben megfőzött. Fieschy százados urat az osztályával, valamint egy Lotharingiai-vérteseosztályt portyázásra különítettek ki. Piccard ezredes⁶⁷ Mitrovich százados⁶⁸, aki a Ruhmbaum-osztályt vezette, egy osztállyal – amelyhez kirendelték gróf Hoditz őrnagyot⁶⁹ is – szintén azonnal elindította. Bár ez a két különítmény kezdetben a San folyó két oldalán működött, a körülmények miatt – vagyis mert az ellenség oldal- és elővédje létszámban erősen megnövekedett, és a lengyel nemzet dezertőrei (sic!) is mindenütt megjelentek – a mi oldalunkon kellett egyesülniük, hogy közös műveletekben, nagyobb erővel tudjon ellenük fellépni.

Ruhmbaum százados parancsot kapott, hogy maradjon Renner százados⁷⁰ osztályánál, majd rövidesen a hadtest elővédjeként Sandomir felé folytatta a menetét. Itt az ellenséges helyőrség minket élénk, de hatástalan ágyútűzzel nyugtalanított. Hamarosan észleltük – a hadtest ekkor már közeledett –, hogy az ellenség a Visztula hídját lebontotta, majd a több előreugró védművel ellátott hídfőt előrelátóan elhagyta. Ruhmbaum százados parancsot kapott, hogy a Renner osztállyal nyomuljon be az elhagyott hídfőbe, amelyet – a védműveket és a gátakat kihasználva – annak ellenére is sikerült veszteség nélkül elfoglalni, hogy az ellenség szüntelenül ágyúzott. Ezt követően – az ágyúzását figyelmen kívül hagyva – az osztály berendezkedett, holott időről időre még tarackgránátokat is lőttek rájuk.

12-én napfelkeltekor a Baillet-georgezred egyik zászlóalja a hídfőbe vonult és felváltotta a székeleyeket, akik a kapott parancs szerint észrevétlenül vonultak ki innen, majd menetüket Csaht⁷¹ felé folytatták, ahol az 1. román zászlóalhoz⁷² csatlakoztak. Itt került sor a főzésre, amely után azonnal továbbindultak. Az ellenség közben tartotta Sandomirt; hajókon

67 Johann Piccard ezredes a császári-királyi 7. (Lotharingiai) vértesezred parancsnoka volt.

68 Andreas Mitrovich százados.

69 Friedrich Hoditz őrnagy az 1. (Császár) huszárezred tisztje volt.

70 Joseph Renner százados.

71 Valószínűleg a lengyelül Czekaj Pniowskinak nevezett helységről lehet szó.

72 Császári-királyi 16. (1. román) határőr gyalogezred.

és tutajokon gyalogos osztályokat, némi lovasságot, emellett pedig tüzérséget szállított keresztül a Visztulán, és ezekkel az erőkkel megszállta a régi San-meder túloldalán lévő erdőséget, amely [terepadottságait tekintve] rendkívül hullámos [azaz egyenetlen, dimbes-dombos] terület volt.

A székely osztály és az első román zászlóalj, ahogy az öreg San-meder 3 láb mély vizén átkelt, folytatta a menetét az ellenség felé. Gorsitze⁷³ falunál heves előőrs harc alakult ki: az ellenség egyrészt a helység előtt lévő erdőbe, másrészt bal oldalról a csatornákkal és gátakkal átmetezett területen nyomult előre, háttal a Visztulának. Az előrenyomulókat mindkét helyszínen arányosan megerősített csapatok alkották. Úgy látszott, hogy nyugodtan akarja bevárni támadásunkat, amely aztán délután 2 órakor olyan hevesseggel indult meg, hogy az ellenséget mindenfelé visszavetette. A mi oldalunk által lött puskatűz azonban egyre gyengébben szólt; a székely osztály, majd az 1. román zászlóalj, végül pedig a többi csapat is egészen ellőtte lőszerét. Mivel a lőszereskordélyok 2 óranyi távolságra voltak, nem lehetett mindjárt lőszert hozni. A csapatok tehát felsorakoztak, majd a magas hadtestparancsnok utasítására, egy lovagló tüzéruteg támogatása mellett gyorsan újra előrenyomultak, és az ellenséget feltűzött szuronnal vetették ki új állásaiból.

Ekkor erősítésül egy Weidenfeld-zászlóalj⁷⁴ is megérkezett. Az igencsak átszegdelt terepen Clement kapitány⁷⁵ a Császár-svalizséréktől balról, Czily kapitány⁷⁶ a Nádor-huszárezredtől⁷⁷ pedig jobbról támadta oldalba az ellenséges gyalogságot, amely sok halott, sebesült és fogoly – köztük több tiszt – hátrahagyásával visszavonult. A katonák sietve felszálltak elhagyott szállítóeszközeikre, és igyekeztek minél gyorsabban átjutni a túlsó partra.

Ebben az előőrs által vívott harcban az osztálytól meghalt Mitscherling zászlós⁷⁸ és őrmestertől lefelé 13 fő, megsebesült Ruhmbaum és Renner százados, valamint őrmestertől lefelé 44 fő. Néhányan eltűntek, ők azonban másnap ismét megjelentek az osztálynál.

73 Lengyelül Gorzyce. Az ütközet kapcsán lásd: Edmund Finke említett műve, továbbá Gustav Amon von Teruenfest: *Geschichte des k. k. 12. Huszaren-Regiments*. Wien, 1876, 48–49. p.; Uő: *Geschichte des k. und k. 1. Husaren-Regimentes*. Wien, 1898, 251. p. Ez utóbbi június 14-re teszi az ütközetet. Cajetan Pizzigheli: *Geschichte des k. u. k. Ulanen-Regiments Kaiser Joseph II. No. 6. Ezred* Kiadó, 1908, 78. p.

74 Császári-királyi 37. (Weidenfeld) gyalogezred.

75 Franz Kliment elsőkapitány.

76 Szily Antal elsőkapitány.

77 Császári-királyi 12. (Nádor) huszárezred.

78 Joseph Mitscherling zászlós.

Ő királyi Fensége Ferdinánd főherceg ezen székely osztály becsületes magatartásával kapcsolatban június 13-án kiadott napiparancsában teljes megelégedését és köszönetét fejezte ki, akárcsak a többi zászlóalj- és ezredparancsnok jelenlétében Ruhmbaum századosnak, akit csapatai példás vezetéséért emelt ki név szerint.

Június 13-án Fieschy százados vette át a zászlóalj parancsnokságát. A báró Piccard ezredes parancsnoksága alatt kiküldönített 2. osztály 11-ig Rosvaldov-ban⁷⁹ volt, 12-én Pressel-be⁸⁰, 13-án pedig Uhlanov⁸¹ felé menetelt. A Renner-féle osztály, miután az ellenség a San folyón át visszahúzódott, egészen a lebontott San-hídig ment előre, és a folyó vonalán a Császár-huszárokkal kordont vont. A kiküldönített 2. osztály 14-én Domastovára vonult, 15-én pedig Ohlanov-ra⁸² tért vissza.

16-án éjjel: Sandomir lövetése, előrenyomulás az oroszok felé.

17-én sikerült elfogni egy Lembergől Sandomirba küldött ellenséges hírnököt. A nála talált pénzt a különítményeink tisztjei között szétosztották.

18-án az ellenség Sandomirt kapitulációval átadta. A különítmény 2. osztálya Ratzbadasch-ba menetelt.

19-én a kiküldönített őrsöket, amelyek a San mentén álltak, a San hídjánál vonták össze.⁸³

20-án a 2. kiküldönített osztály Gorcsitze-be menetelt, ott letáborozott, és várta a 3. osztályt.

21-én Fieschy százados a San hídjától a 2. osztályhoz beérkezett. Az osztály Baranov elé húzódott vissza, az utóvédet Fieschy adta.

22-én több kincstári sószállító hajó a Visztulán... [olvashatatlan], az orosz elővédek az utóvédet egy félórányi távolságból követik.

23-án Crzelow-tól⁸⁴ átkelés Melitz-nél⁸⁵ a Wislokán. A Ruhmbaum- és a Mitrovich- század a Császár-huszárokkal bal felé kordont alakítva a Wislokánál maradt.

79 Lengyelül Rozwadów.

80 Lengyelül Przędzel.

81 Lengyelül Ulanów.

82 Valószínűleg Ulanówra.

83 A június 19-i hadrendi tábla szerint a csíki zászlóalj 1307 fővel Leopold Trauttenberg vezérőrnagy hadosztályának Branowatcky-dandárában szolgált. KA AFA 7. Korps (Erzherzog Ferdinand in Galizien) Karton 1429. 1809-6-216. Ordre de Bataille für 19. Juny. és K 1830. 1809-7-1. Früh Rapport vom 21. bis 30. Juny.

84 Lengyelül Chorzelów.

85 Lengyelül Mielec.

27-én: a Stramhische vonal. A vezénylő [parancsnok] Ő királyi Felsége megszemlélte a Császár-huszárezredet és a négy székelly századot, valamint manővereket hajtatott végre velük. Délután az oroszok a Viszlokánál, velünk szemben a figyelőiket felállították.

4-én [menet] Schiraszy-ig.

5-én menet a Dunajecen át Radlow⁸⁶ felé. Kordon felállítás, a századok a folyó mentén helyezkedtek el. A hajók és hidak a folyó mentén előkészítve; az oroszok újra kiállították őrseiket.

13-án menetelés Latzete felé. Az oroszok Radlow-ban.

14-én csatlakozás a hadtesthez, amelynek minden egysége átkelt a Visztulán.

15-én menet Mislenitze-en túlra.⁸⁷ Az orosz kozákok a gelow-i⁸⁸ országútnál néhány száz lépésnyi távolságra maradtak.

19-én kihirdették a fegyverszünetet. Mi Mislenitze városban beszállásoltunk.

22-én [menet] Barvald Gorni-ig.⁸⁹ 23-án beszállásolás Zatornál és környékén.

25-én a Renner-, a Mitrovich- és a Ruhmbaum-század átvette a kordon-szolgálatot a Visztula mentén. 28-án bevonulás, utána menetelés Rutze-ig.

29-én [menet] Vadowitz-ig.⁹⁰

30-án [menet] Kenti⁹¹ felé.

Augusztus 1-én [menet] Biala-ba.⁹²

2-án Koehau.

3-án [menet] Teschen-be⁹³ a környékére; Scahauroth altábornagy úr várta a csapatokat, és elrendelte, hogy tartsanak díszszemlét a városon át.

4-én [menet] Jablunka felé, át a magyar határon.

5-én Csaca.⁹⁴

6-án Sillein.

86 Lengyelül Radlów.

87 Lengyelül Myślenice.

88 Lengyelül Gdów.

89 Valószínűleg Barwałd Średni.

90 Lengyelül Wadowice.

91 Lengyelül Kepty.

92 Lengyelül Bielsko-Biala.

93 Csehül Trinec.

94 Szlovákul Čadca.

- 7-én Predmér.⁹⁵
 9-én Illava.⁹⁶
 12-én Trencsin.⁹⁷
 13-án Dubnilz.⁹⁸
 14-én Kusmitz.⁹⁹
 18-án Neutra.¹⁰⁰
 19-én Komies.¹⁰¹
 20-án Neuhausel.¹⁰²

1-én [menet] Komáromba. Útközben az egész VII. hadtest összetömörült és így vonult be Komáromba, kivéve a lovasságot. Útközben, Komáromban a Császár Ófelsége mellett ott álltak mind a főhercegek, a vezérek, és több tábornok is; [itt] parádé [is volt], majd táborba vonulás Ó-Szőnybe a Dunán át.

23-án barakkok építése.

31-én Ruhmbaum őrnagy átvette a zászlóaljparancsnokságot [ez – az események időrendjétől eltérően – itt jelenik meg a dokumentumban].

24-e: majdnem mindennap munka, 900 ember fő- és altisztekkel az erődépítéshez vezényelve. Ez a legénység 1/2 hetente 1/8 meszely pálinkát, 1/2 font lisztet, 1 meszely bort, naponta 1/2 font ingyen húst, továbbá 27 krajcár pótdíjat kapott. Egyébként a zászlóalj szolgálatot adott, továbbá kiképzés is volt. A tartalék dobosok az ezredjeleket gyakorolták, a tanult dobosok pedig az inszurrekció dobosait gyakoroltatták.

Szeptember 11-én Arady alezredes átvette a zászlóalj parancsnokságát.

16-án a 2. tábori zászlóalj a határról megérkezett.

2.§ A második tábori zászlóalj

A magas Főhadparancsnokság P. No. 894 parancsa szerint a 2. zászlóalj, valamint a még itt a határban lévő 3 század megkapta az utasítást a kivonulásra. A kivonulók júliusban találkoztak a gyulafehérvá-

95 Szlovákul Peredmier.

96 Szlovákul Ilava.

97 Trencsén, szlovákul Trenčín.

98 Trencséntölgyes, szlovákul Dubodiel.

99 Nyitrakozma, szlovákul Kuzmice.

100 Nyitra, szlovákul Nitra.

101 Komját, szlovákul Komjatice.

102 Érsekújvár, szlovákul Nové Zámky.

ri¹⁰³ helyőrségből Földváry őrnagy úrral együtt Marosvásárhelyre¹⁰⁴ érkezőkkel, és az ottani gyülekezőhelyen beszállásoltak, nem sokkal később pedig Mezőbándra¹⁰⁵ helyezték át őket, és ott szállásoltak be. Végül 1809. augusztus 18-án elindultak Komáromba, mégpedig Kerelőszentpál¹⁰⁶ felé.

19-én Ketzébe¹⁰⁷ meneteltek.

20-án [menet] Kotsárra.¹⁰⁸

21-én [menet] Nagyenyedre¹⁰⁹, ahol 23-án gróf Pücker tábornok¹¹⁰ és Bischof táborigaznád¹¹¹ megszemlélte őket. A többletgyereket és felszerelési tárgyakat Gyulafehérvárra küldték, a mesterlövészek viszont itt kaptak felszerelést.

24-én Berek¹¹² állomáson voltak; ide Gyulafehérvárról – különböző egyéb cikkek mellett – több egyenruha is érkezett.

25-én [menet] Gyógyra.¹¹³

26-án [menet] Marossomlyóra.¹¹⁴

27-én [menet] Illye-re¹¹⁵, 29-én Glod-ra.¹¹⁶

30-án: Itt.¹¹⁷ Itt a zászlóalj a további menetrend várta, amely egy magas magyar tábornoktól származott, és amely előírta, hogy a zászlóaljnak naponta 2 állomást kell maga után hagynia, félig kocsikon, félig gyalog [haladva].

31-én menetelés Tótvárad¹¹⁸ és Berzova¹¹⁹ felé.

Szeptember 1-én: Odvos és Radna.¹²⁰

2-án [menet] Szabadhely¹²¹ és Arad felé.

103 Románul Alba Iulia.

104 Románul Târgu Mureş.

105 Románul Band.

106 Románul Sânpaul.

107 Maroskece, románul Chetani.

108 Székelykocsárd, románul Lunca Mureşului.

109 Románul Aiud.

110 Franz Pücker vezérőrnagy, a gyulafehérvári vár parancsnoka.

111 A hadbiztosok között az 1810-es Militárschematismusban Franz Bischof, pancsovai hadbiztos szerepel.

112 Borberek, románul Vurpâr.

113 Algyógy, románul Geoagiu.

114 Marossolymos, románul Şoimuş.

115 Marosillye, románul Iia.

116 Románul Glodgileş.

117 Románul Ilteu.

118 Románul Vărădia de Mureş.

119 Románul Bârzava.

120 Magyarul ma Máriaradna.

121 Románul Sâmbăteni.

3-án [menet] Battonya és Torna¹²² felé.

4-én: Tótkomlós és Orosháza.

5-én: Szentés és Csongrád.

6-án: Alpár¹²³ és Kecskemét.

7-én: Körös¹²⁴ és Cegléd.

8-án: Alberti¹²⁵ és Gyömrő.

9-én [menet] Budára.

10-én Leuven tábornok¹²⁶ úr megszemlélte a zászlóaljat, felszerelését a Budai Gazdászati Hivatalból különféle cikkekkel egészítették ki.

11-én a zászlóalj kapott 12 poggyászlovat és 6 poggyászfűt. Ellenben a mesterlövész-lándzsát és egyéb felszerelési tárgyakat le kellett adni, mivel fölös számban voltak

12-én [menet] Csabára.¹²⁷

13-án [menet] Neudorf-ra.¹²⁸

14-én menet Almásra¹²⁹, 16-án pedig Ószőnybe táborba, ahol barakkokba osztották be őket.

3. § A két tábori zászlóalj

Szeptember 19-én megérkezett Schauroth altábornagy úr, és megszemlélte, valamint manővereztette a 2. zászlóaljat. Ezt követően 22-én Földváry őrnagy lett a zászlóaljparancsnok, Arady alezredes pedig betegség miatt a határra ment, ahol a tartalék zászlóalj parancsnokságát vette át.

15-én Branowatcky dandárparancsnok úr és Rathy tábori hadnagy¹³⁰ megvizsgálta a 2. zászlóalj használhatatlan cipőit. Ezekben, valamint a következő napokban részben hadi iskola volt, részben gyakorlatozás volt.

17-én korán reggel 2 alkalommal földrengés volt.

23-án az 1. zászlóalj és a Burgarich-osztály szállásra Ácsra vonult, a Blasevich- és Budimirovich-osztály erőd munkára Új-Szőnybe¹³¹ [ment,

122 Románul Turnu.

123 Ma Tiszaalpár.

124 Ma Nagykörös.

125 Ma Albertirsa.

126 Ernest Leuven vezérőrnagy 1808-ban szolgálaton kívüli állományban volt Pesten.

Köszönöm Nagy-L. Istvánnak, hogy megtalálta e névváltozatban.

127 Ma Piliscsaba.

128 Ma Nyergesújfalu.

129 Ma Dunaalmás.

130 Rátky Ferenc, galíciai hadnagy.

131 Ma Komárom.

ahol] barakkokba helyezték el. Átvonulás közben Schauroth altábornagy megszemléltette a két zászlóaljat.

31-én a székelyek egy zászlóalj [megérkezése] miatt kénytelenek voltak közelebb húzódni egymáshoz.

November 7-én a tábornok úr, a dandárnok úr, a törzs, valamint a Budimirovich-, a Polyák- és a Hannenheim-századok Tárkány helységbe, a Fieschy-, a Szörtsey-század és a Ruhmbaum Bőnybe, Földváry és Bittmann¹³² Banára, és Blasevics Altajóra [mentek]. (Sic!)

10-én az ezred új elhelyezést kapott: [ennek értelmében] a törzs és a Budmirovich-osztály Nyalkára, a Fieschy-osztály Tápszentmiklósrá, a Földváry-osztály Pázmáandra, a Blasevich-század Tagyra és Hannerheim-század Asszonyfalvára [ment].¹³³

18-án a Burgarich-osztály Pázmáandra, a Renner-osztály Tápszentmiklósrá kvártélyozott be.

30-án az egész ezred Nagyigmáandra menetelt és ott bekvártélyozott. Ugyanitt a betegek számára előfogatot engedélyeztek.

December 1-én [menet] Idertiny-be¹³⁴ és környékére.

2-án: Tóth Megyer¹³⁵ és Tothandroth.¹³⁶

4-én [menet] Surány-ra¹³⁷ és környékére.

10-én megérkezett a menetterv a határhoz való visszavonulásra, amelyhez a menetállomásokat [tartalmazó listát] is hozzáfűzték.

20-án Budán a parancsnok nevében fogatos lovak, poggyászlóvak, pénztárkocsi és [a határőrök számára] szükséges cipők vételezésére került sor.

Február 4-én az ezred megérkezett törzsszállására, Csikszeredába. A legénység és a betegek a saját házi századjukhoz bocsáttattak. Az összes náluk lévő kincstári cikkeket a törzsraktárakba helyezték el.

Végül még megjegyzendő, hogy alulírott ezredparancsnok – a magas Főhadparancsnokság P 2231. számú rendeletének megfelelően – az ezredadjudtánszal, az ezreddobossal, a prófoszokkal, zenészekkel, továbbá 3, a

132 Josef Bittmann alszázados.

133 Győrasszonyfalva.

134 A település neve ma Ímeli.

135 Tótmegyer, szlovákul Palárikovo.

136 Andód, szlovákul Andovce.

137 Nagysurány, szlovákul Šurany.

századokhoz tartozó tiszttel november 28-án Komáromba, a hadsereghez indult, azonban csak a Debrecen melletti Létáig értek el. Létától visszafordultak a határ felé, mivel az ezred már visszavonulóban volt; az alulírottal emiatt csak jóval később, január 21-én látták viszont egymást.

Csikszereda, 1810. június 30.
Roscher ezredes¹³⁸

Skylence (részlet)

138 Bonaventura Roscher ezredes, ezredparancsnok.

„SOHA NEM LEHET AZT MONDANI, HOGY KÉSZ, MINDENT MEGCSINÁLTAM”

– Sárosi-Blága Ágnes beszélgetése Máthé György
nyugalmazott agrármérnökkel –

– Máthé Györggyel szécsenyi otthonában beszélgetünk¹. Mielőtt rátérnénk a szakmai pályára, kezdjük egy rövid bemutatkozással a beszélgetést.

– Máthé György vagyok. 2020. január 5-től nyugalmazott agrármérnök a státuszom, 65 éves koromban vonultam nyugdíjba. Etéden születtem, 1955. január 5-én. Szüleim és nagyszüleim is akkor, amikor születtem – sajnos vagy nem sajnos – kulák státuszban voltak, tehát a csecsemőkorom nagyon hányattatott volt, amit persze én nem tudok, mert nem tudok visszaemlékezni rá, de apám és anyám beszédeiből és elmondásaiból tudom, hogy

nagyon-nagyon szomorú sorsú élet volt az a kulák sors. Óvodába szülőfalumba jártam, az iskoláimat, 1–8. osztályt szintén Etéden végeztem. Huszonnyolcan voltunk osztálytársak. Nagyon jól megértettük egymást, és ahányan kezdtük az első osztályt, mind a huszonnyolcan el is végeztük a nyolc osztályt. Tanáraink nagyon komoly, egyszerű falusi tanítók vagy tanárok voltak, és megadták azt az előgyújtást, ami szükséges volt a további sorsom alakulásához. Ahogy mondták/mondják, a tudás tarisznyájába annyit tettek, hogy az pont elég volt ahhoz, hogy az élet folyamán tudjak érvényesülni.

Kisgyerekkoromban anyám mindig mondta – jó tanuló voltam, az osztály első-harmadik tanulója, mikor ilyen, mikor olyan –, „Fiam, belőled pap lesz. Olyan jó lesz neked papnak.” Hát akkor hittem is ezt,

1 Az interjú a KAM – „Életutak. Székelyföldi kortárs gyűjtemény” projektjének keretében valósult meg.

hogy pap leszek, és tetszett is, mert abban az időben a falunkban szolgált Antal József – nem a miniszterelnök úr, hanem egy református lelképásztor –, aki nagyon közvetlen volt a gyerekekkel, és én nagyon szerettem őt. Ő is konfirmált, mivelhogy református családban nőttem fel, és a vallásom református. A nyolcadik osztály elvégzése után édesanyám mindenképpen Erdőszentgyörgyre akart beiratni a líceumba, hogy menjek oda felvételizni. Édesapám Székelykeresztúr mellett volt. Hát ez az Erdőszentgyörgy onnan jött, hogy közel volt, mert Etéd a megye legtúlsó sarkában van, tehát tőlünk a következő község az Bözödújfalú, a volt Bözödújfalú, ahol most tó van, és utána következett Erdőszentgyörgy. Ugye amikor én születtem, 1955-ben, akkor még nem a megyés világ volt, hanem akkor még létezett a Maros-Magyar Autonóm Tartomány, és Etéd az erdőszentgyörgyi rajonhoz tartozott. Visszatérve a líceumra. Végül a döntés, hogy Székelykeresztúrra megyek, úgy született meg, hogy az osztálytársaim közül négyen szintén oda pályáztak a líceumba. Felvételiztem, hál' istennek elég jó eredménnyel be is jutottam. Ez fontos volt abból a szempontból, hogy tanulni kellett, mert ha jól tanultam, akkor ösztöndíjban részesültem, és ez nagy segítség volt a szüleimnek, mert ők gazdálkodó emberek voltak, az akkori tsz-ben dolgoztak, és a tsz nem arról volt híres, hogy ott sokat keresnek az emberek. Úgyhogy a 9–12. osztályban szintén végig ösztöndíjban részesültem, ami nagyon jól is jött.

Nagyon jó volt az osztályközösség. Harminchatan voltunk a B osztályban. Székelykeresztúron akkor három párhuzamos osztály volt: az A osztály, az román tannyelvű volt; a B osztály reál profilú; a C osztály humán beállítottságú végzettséget, érettségit adott a diákoknak. Én a B osztályban voltam, a reálnál. Habár elmondom azt, hogy a matematika az nem az én kedvenc tantárgyam volt. Én mindig vonzódtam a biológiához, a természettudományokhoz, a kémiát-fizikát például nagyon szerettem, és a másik kedvenc tantárgyam a történelem volt. Nyelvekből se voltam nagy ász. Úgyhogy ezeket a tantárgyakat szerettem. Az akkori osztályfőnököm, Nagy Ferenc fizika szakos tanár volt, mindig mondta, hogy kell tanulni a matematikát, mert reál osztály vagyunk. Így kilencedikben és tizedikben benne voltam, hogy valami reál profil felé fogok menni, ha majd sikerül. A kedvenc tanárom a

kémiantanár volt, Kájel Györgynek hívták, a másik kedvenc tanárom pedig a történelemtanár, Ütő László volt. Teltek az évek, és rájöttem, hogy a matematika miatt a reáljövő, az nem nagyon tetszik nekem, nem is szerettem. És akkor mind inkább... Először úgy gondoltam, hogy hát majd biológiára megyek, biológia tanár leszek, vagy valami, de a tanári pálya se nagyon tetszett. Vakációban hazamentünk, s anyám mindig jött, hogy fiam, belőled pap kell legyen. Hát végül pap sem lett belőlem. Tizenegyedikes koromban eldöntöttem, hogy agrármérnöknek megyek, amit az etédi tsz-ben szolgáló tsz-főmérnöknek, Markó Jenőnek is köszönhetek, akivel közvetlen barátságban voltam. Kolozsvári születésű ember volt, de életét mint agrármérnök Etéden töltötte, '62-től egészen '90-ig.

Tizenegyedik osztályban volt egy olyan élményem, amelyik az agrárpálya felé fordított. A líceumot amikor kezdtük, szeptember 15-én, akkor abban az időben kellett menni két hét úgynevezett gyakorlati órára. Hát ez a gyakorlati óra annyi volt, hogy elvittek, és cukorrépat ástunk-szedtünk, kukoricát, hagymát meg paprikát szedtünk. A székelykeresztúri tsz-nek volt egy nagy zöldséges farmja. Ott megismerkedtem az akkori agrármérnökkel, Báró Józseffel, aki szentábrahámi születésű volt, úgyhogy szomszéd falusi volt, és úgy megkedvelt engem, mesélt nekem, s rájöttem, hogy na ez a nekem való. Elmentem haza a vakációban, és elmondtam anyámnak-apámnak; apám tapsolt, anyám sírt. Hát, hogy apám miért tapsolt, azért itt egy kis kitérőt teszek. A világháború előtt, 1938-ban nyílt meg Csombordon a ma is híres mezőgazdasági líceum, és apám, ahogy megnyílt az iskola, az első osztályba bekerült. '40-ben – akkor kétéves volt a képzés, nem négy, mint most – elvégezte a líceumot, és meg volt a szülőkkel – az én nagyszüleimmel – már egyezve, hogy fog menni Kolozsvárra, a Kolozsvári Agrártudományi Egyetemre. Sajnos a világháború beleszólt... Édesapám 1921-ben született, 1940-ben úgymond standbéli katona volt. Besorozták, abból persze az lett, hogy a háborút végigharcolta, az Úzvölgyében harcolt először, és kitartott egészen az utolsó percig. 1945 januárjában fogták el édesapámat, Sopron mellett, úgy hívják a helységet, hogy Hollóháza. Ebből persze hároméves hadifogság lett. Hazajött a hadifogságból. Dolgoztak, olyan jó középbirtokosok voltunk, negyven-

öt hektár területtel, jól meg lehetett élni belőle. Igen ám, csak bejött a kulákvilág! Akkor, pont a kulákvilág elején keresték a falvakban azokat, akik líceumot végeztek, hogy menjenek agrár felsőoktatásra, mert akkor indultak a tsz-ek, és nem volt szakember. Édesapám is nagy büszkén fölment Kolozsvárra, beadta a papírjait; mindent elfogadtak, és amikor beszélgettek, az interjún azt mondta ott egy valaki, hogy: „Máthé Elek, ez nagyon jó, csak hazamész, és édesapádnak megmondod, hogy be kell állni a társasba!” Akkor még társas volt, nem tsz. Apám meg volt győződve, ahhoz, hogy ő egyetemista legyen, nagyapám be fog állni a társasba. Hazajött, elmondta. Nagyapám ferde szemmel megnézte, és azt mondta: „Elek, te megbolondultál? Amit ükapáid, dédapáid és én összehurcoltunk, szereztünk, azt most csak úgy lemondjuk? Nem, fiam! Belőled nem lesz akkor agrármérnök!” Na, hát ez így is lett. Jött a kulákvilág, és akkor már nem is lehetett semmit tenni. Ez a kitérő – tehát apám ezért örvendett.

Tizenkettedikben már azért bizony kellett tanulni, készülni az egyetemi felvételire, mert az akkori egyetemi felvételik nem olyanok voltak, mint a mostaniak. Most, ha a líceumot elvégezte, de nincs érettségi, be lehet iratkozni egyetemre. Akkor nem is volt ennyi egyetem, mint most. Elmentem Kolozsvárra, a Kolozsvári Agrártudományi Egyetemre. Persze meg volt engedve nekünk, mivel magyarul végeztük a líceumot, a gimnáziumot, hogy magyar nyelven vizsgázhassunk, felvételizhessünk. A felvételi tantárgyak közt volt növénytan, szervetlen és szerves kémia, biológia. Mondtam, hogy elég sokat készültem rá, felvételiztem, és olyan jól sikerült, hogy 9,74-gyel bejutottam. Én voltam az ötödik, aki bejutott. Azt is el kell mondani, hogy 8,60-nal már kiestek, mert egy helyre nyolc jelentkező volt. Úgyhogy nem volt egyszerű dolog bejutni. Hazajöttem, nagy volt az öröm, a boldogság, csak akkor jött a bökkenő. Hát el lehet azt képzelni, hogy egy Etéden vagy egy székely faluban, Székelykeresztúron, vagy akár Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen végzett líceumos gyerek mennyit tudott románul. Ez volt a nagy bökkenő. Az első évben úgy készültem a vizsgákra, hogy volt a könyv, amit adtak, amit leadott a tanár, persze románul, mellette volt a szótár, és akkor keresgéltem. Hát az első vizsgáimon látszott is, mert nyolcas, a legjobb az kilences volt. Aztán az ember úgymond megtanulta a szaknyelvet,

az agrárszaknyelvet. És úgy a másodévben már... hát nem gyerekjáték, de százszorta könnyebb volt vizsgázni. Meg is látszott az eredményeimen: kilenc és tízes jegyeim voltak.

Itt még elmondok egy ilyen kis kitérőt. Amikor a líceumot végeztük és ballagtunk, akkor az osztálytársainkkal, fiúkul összeegyeztünk, hogy atillát készítettünk, és vitézkötéses ruhában ballagunk. Meg is csináltuk. S akkor elkerültem az egyetemre. Az anyagiak nem engedték azt, hogy minden évben kosztümöt csináltassunk, és akkor az első két évet én atillában vizsgáztam le, diszmagyarban, nyakkendőben. És volt a matematikatanárunk, egy nagyon vicces, jópofa ember, Ion Stamate. Ő egy nagyon híres matematikus volt, és azért került az agronómiára, mert kilépett a pártból, a pártkönyvét összetépte valami nagy elvtársak előtt, fönt, Bukarestben a matematika szakon, és büntetésből kihelyezték Kolozsvárra. Hát azt kell tudni, hogy Kolozsváron az agronómián, aki Stamaténál átment a matematikán... Stamate is mondta: „Na, agrármérnököt csináltam belőle.” Nagyon sokan megbotlottak ott velem, én is. Mikor meglátott engem atillában, nagyon furán nézett rám. De szerencsére jó benyomást tettem rá, gondolom, mert nem voltam nagyon remek matematikából, olyan szűk hetes. Valami integrálást, deriválást kellett ott csinálni. Odahív, és azt mondja, hogy: „Gyere közelebb!” Odamentem. Azt mondja: „Te székely vagy?” Mondom: „Igen.” És azt mondja: „Hát, olyan szűk hetes – azt mondja –, de hogy ilyen ruhában jöttél, én kilencest adok neked.” Na, úgyhogy így volt. És még volt szintén egy eset: növényfiziológiából egy Bärbat nevezetű öreg professzornak is megtetszett az atillám. Beírta az ellenőrzőbe a kilencest, és mikor az ajtót kívülről becsuktam, a következő diák, aki kellett feleljen, utánam futott, hogy: „Gyere, Gyuri, vissza, mert hív a professzor!” A professzor úr visszahívott, és azt mondta, hogy: „Hát, Gyuri, meggondoltam magam. Kilenc és feles volt, de olyat nem tudok adni, de a ruhádra még egy felet adok, s ez tízes.”

Igen, a harmadév, hát az már nagyon egyszerű volt. Már annyit tudtunk románul, hogy nem volt probléma. Én nem mondom azt, hogy hej, de sokat tanultam, de azért kellett tanulni az ösztöndíj miatt. Másodévtől sikerült elkapnom az úgynevezett republikánus ösztöndíjat, amelyik úgy volt, hogy tiszta ingyen volt szállás, ellátás, tanulás, és

plusz emellett minden hónapban az egyetem adott 600 lej ösztöndíjat, amit elkölthettem, amire akartam. A sima ösztöndíj az olyan volt, hogy ingyen volt a szállás, és az ellátást nem kellett fizetni. Ezt nem mindenki kapta meg, egy évfolyamon úgy 160-170-en voltunk, abból olyan 5-6-7 személy.

Még azt elfelejtettem mondani, hogy abban az időben úgy volt, amikor felvételiztél az egyetemre, és sikerült, akkor abban az évben a fiúk nem kezdték az egyetemet, mert elvitték őket katonának. Rövid katonaságra, a 16 hónap helyett 9 hónapra. Én '74-ben, amikor végeztem a líceumot, felvételiztem, sikerült, és '74. október 16-án be kellett vonulni katonának. Katona is szintén Kolozsváron voltam. Majd az egyetem első évének elején, amikor kezdtünk volna, szintén dolgozni vittek, kukoricát szedni, két hetet. Ott ismertem meg az akkor még Gál Emmát. Nagyon érdekes volt az első találkozás, mert délután, amikor vége lett a gyakorlati óráknak, akkor a parcella mellé kiültünk a sánkra, és vártuk, hogy jöjjön az autóbusz, és vigyen haza a bentlakásba. Hargita megyéből hatan voltunk összesen, és az egyik kolléga – őt már jól ismertem régebről, Ferenc Lajos, székelyudvarhelyi – jön oda, és mondja nekem, hogy: „Gyuri, még van egy leány is itt, dánfalvi.” És mondom: „Hol?” „Ott, nézd meg, alszik.” Odamentem, fölköltöttem, és mondom, hogy: „Te is hargitai vagy?” S ő nagy álmosan – láttam, hogy haragszik – azt mondja: „Igen.” És kérdem: „Hová valósi vagy?” Azt mondja, hogy: „Dánfalva.” És akkor óriási tévedést csináltam, megkérdeztem, hol van Dánfalva? Hát akkor, hogy nézett rám! „Hogyhogy nem tudod te, hol van Dánfalva?” Na de aztán akkor első évben közben találkoztunk, másodévben már moziba is jártunk, harmadévben odakerültünk, hogy... Az egyetemnek volt egy ilyen hagyománya, hogy a harmadévet végzett diákokat országos körútra vitték, és az ország leghíresebb agráriumait megnéztük. Akkor mi is elmentünk, összejártuk a jó híres borvidékeket, nagy állami gazdaságokat, gyümölcs-, zöldségtermesztő zónákat. Nagyon szép két hét volt, és onnan hazajöttünk június nem tudom hányadikán, majd június 17-én volt a lakodalmunk Csíkdánfalván, és rá egy hétre Etéden. Mivel 120 kilométer a két község között a távolság, és 400 embert abban az időben nem lehetett vinni-hozni, két lakodalmunk volt, mint a mesében. Egy volt Dánfalván,

június 17-én, és rá egy hétre, június 24-én pedig Etéden. Mivel én református vagyok, Emma meg katolikus, hát ott volt egy kicsi hercehurca, nézeteltérés, főként az akkori dánfalvi esperes úrral, de aztán végül csak összeházasított. Azt mondta az elején, hogy semmiképpen nem. Apám meg ő is kikötötte, hogy már akkor a reformátusba is el kell menni. Elmentünk a reformátusba is, ott is megesküdtünk. Úgyhogy mi úgy össze vagyunk kötve, hogy azt szétszedni már nem lehet. A negyedévet elvégeztük – mint házasok, már a házas bentlakásban laktunk –, és eljött a kihelyezés napja. Akkor a kihelyezés az olyan volt, hogy média szerint vették, és országos kihelyezés volt, nem úgy, hogy haza, Hargita megyébe, hanem a legjobb médiások ország szinten választottak, ha odakerültek. Nagyon sok kollégám bekerült Moldvába, be a Bărăganba, Tulceára, ide-oda. Nekünk mind a kettőnknek elég jó jegyeink voltak. Nekem az államvizsga-jegyem s a négy év átlaga 9,76 volt. Az egy nagyon jó jegy volt. Úgyhogy nagyon hamar választottam. Persze, mint házasok, akkor már egy helységbe kellett tegyenek, egy helységet választottunk.

A kihelyezéskor már terhes volt Emma. Reggel négy órakor azt mondja: „Jaj, jaj, jaj, jaj, hogy fáj, hogy fáj.” Hú, gyorsan felköltöttem a szomszédokat, szintén házasok voltak, Székelyudvarhelyről, Zombori Laciék. Lacival szépen megfogtuk Emmát, és vezettük – olyan szerencse volt, hogy közvetlenül a bentlakásunk mellett voltak a kórházak, és ott volt a szülészeti. Viszont Emma még annyit mondott, hogy ő nem fekszik most be, eljön a kihelyezésre, visszatartja, és akkor utána. Mondom, jó, de egyszer menjünk be a kórházba. Bementünk az orvoshoz. Az orvos persze hogy nem engedte el. Én elmentem a kihelyezésre, mert muszáj volt menni. Szóltam a rektornak, hogy: „Rektor úr, a feleségem a szülészeten van, engedje meg, hogy helyette válasszak.” Azt mondja, persze, házasoknak meg is lehet engedni. És volt a kihelyezés, és 1 óra 10 perckor a hangosbmondón bementék, hogy: „Máthé György apa lett.” Akkor született a kislányunk. Ez szeptember 7. volt, akkor született Enikő Kati. Még egy keveset ezzel a kislánnyal kapcsolatban. Gyorsan hazatáviratoztam a szüleimnek, hogy: „Megszületett az első unokátok, úgy hívják, hogy Enikő Kati.” És ők úgy értették, hogy ikrek. Gyorsan másnap táviratoztak, hogy:

„Kettő?” Mondtuk, hogy nem, egy, csak két neve van. És onnan szépen hazajöttünk Etédre. Én a kihelyezést a szülőfalumba kaptam, Etédre, és Emma Etédtól két kilométerre, a küsmödi tsz-be. Etéd öt faluból tevődik össze: Etéd, Küsmöd, Siklód, Énlaka és Kőrispatak.

Otthon a szülőkkel beszélgetve azt mondja apám, hogy: „Fiam, te, ha lehet, mikor mész be a megyéhez, hogy adják a kihelyezést a kezedbe, akkor te menj el Pakot Elek vezérigazgató úrhoz, mert jobb lenne, ha nem ide kerülnél. Mert a papot se jó, ha a falujába...” És a szerencsém az volt, hogy már másod- és harmadéves koromban is találkoztam Pakot Elekkel, mert kellett gyakorlatoznunk a nyár folyamán, és találkoztam kétszer vele. Be is jöttünk Csíkszeredába, október 10-én kellett jelentkezünk. S mielőtt a kihelyezés elindult volna, akkor bementem és elmondtam Pakot Elek úrnak, hogy mi a kívánságunk, az óhajunk. Egy nagy bajuszú, valódi székely típusú ember volt, ilyen kis pödrött, fekete bajusza volt, és amikor beszélt, valamin úgy gondolkozott, a bajuszát húzogatta. Farkaslaki születésű volt. Egyszer azt mondja, hogy: „Máthé, megoldom nektek, de aztán nekem szégyent ne hozzatok a fejemre!” Mondom: „Megpróbáljuk, vezérigazgató úr.” És akkor azt mondta, hogy: „Egy helységbe helyezlek titeket. Csíkszentdomokosra jártatok-e?” Mondom: „Én nem, de a feleségem biztos, mert ő dánfalvi.”

– *Így kerültek Domokosra.*

– Így kerültünk Csíkszentdomokosra. Emma feleségem nem tudott ott lenni, mert ugye szülési szabadságon volt – akkor nem volt gyerekevelési, csak szülési szabadság, ötvenkét nap, és kész, nem úgy, hogy 2 év, mint most –, és délután már ki is vittek Csíkszentdomokosra. Azelőtt persze telefonáltak, már várt az akkori elnök; Barabás Józsefnek hívták. Bemutatkoztam, ki vagyok, elbeszélgettünk, és azt mondja, hogy – ez már késő délután volt – holnap reggel tízre menjek, és akkorra összeszedik a vezetőtanácsot, és akkor ott megismerkedhetek a tsz vezetőségével. Másnap ki is mentem, ott is volt a vezetőtanács, és akkor döböntem rá, hogy rajtunk kívül még volt négy szakember. Volt egy állatorvos, aki az állattenyésztési farmot vezette, volt szintén egy zoomérnök, aki a juhászatot vezette, és volt két agrármérnök. Az egyik,

a főmérnök, Tamás Ferenc gyergyói származású, és egy fiatal, már nem is tudom a nevét, aztán három hónap múlva el is ment onnan.

És megkezdttük a munkát. Hát gondoltuk, hogy olyan jó lesz három évig, kezdő mérnökök vagyunk, megtanuljuk a szakmát. Mert az, amit tanulunk az egyetemen, az egy, és amikor az életben kell csinálni, az teljesen más. A főmérnök... én nagyon kedveltem őt, ő is engem, azt hiszem, mert mindennap, amikor reggel bementünk a munkába, mondta, hogy: „Na, Gyuri, üljünk föl a szekérre!” Volt egy kicsi, zöldre festett szekere, és két ló. Jött az, aki rendezte a lovakat, az befogta őket, mi meg Ferencsel fölültünk a szekérre. Szentdomokosról annyit kell tudni, hogy sima, lapos terület, csak az a futballpálya és még valami nagyon-nagyon kevés. Egyik hegyre föl, a másikra le. És ott elmutogatott mindent, és november végén egyszer azt mondja, hogy: „Na, most már láttál eleget!” – azt mondja. „Ezt én azért tettem, mert én január 1-jével fogok hazamenni a szülővárosomba, Gyergyószentmiklósról.” Én mondtam, hogy: „Isten segítsen!” „Igen, igen – azt mondja –, de itt te kell legyél a főmérnök.” „Hát – mondom – én nem tudok főmérnök lenni, mert hogy főmérnöknek valakit kinevezzenek, ahhoz három év régiség kell.” Azt mondja, ő ehhez nem ért, de öneki már meg van ígérve, hogy ő haza fog menni. Hát december végén hívnak a megyéhez mind a kettőnket, és azt mondja Pakot, hogy – Tamás Ferencnek a csúfneve úgy jutott, hogy Zsiga –: „Zsiga, te akkor hazamész, és Máthét tesszük főmérnöknek.” Mondom: „Juj, az nem lehet.” Hát én úgy meg voltam ijedve, hogy azt mondja Pakot: „Ne búsulj, mindent valahol el kell kezdeni.” És ez így is történt, mert január 1-jén érkezett a kinevezés. Ezt románul úgy mondták, hogy derogálással kineveztek, tehát különlegesség volt ez. Kineveztek főmérnöknek, s a nagy baj akkor tört ki. Meg kellett csinálni a tsz-nek minden évre az egyéves tervet: mit vetünk, mennyit vetünk, milyen műtrágyát használunk, milyen vegyszereket, mennyi termést tervezünk be, mennyi lesz abból annak a bevétele, akkor javadalmazási táblázat, hogy mennyit adunk egy munkanapra. Ezeket az egyetemen tanították, igaz, de akkor nekünk a legkisebb gondunk is nagyobb volt annál, hogy ezt komolyan vegyük – no, de ennek meg is ittam a levét. Én azt az első tervet, amíg kiizzadtam... mondjuk úgy, azt csak én tudom, hogy milyen volt. Hál’ istennek voltak

a régebbi főmérnökök, Dánfalváról Imre Karcsi – ő hozzám közel volt, mert ugye dánfalvi volt a feleségem – jött, és mindig mondta: „Gyuri, ha valamit nem tudsz, hívjál telefonon.” Hát én hívtam is, naponta ötvenszer is. Na, meglett, kiizzadtam, és el is fogadták bent a megyénél. Török Sándor mérnök úr a javadalmazási részét ellenőrizte. Ott milliméterre kellett minden találjon. A főmérnök kollégák közül a legtöbben mindig Török Sándornál botlottak meg, mert Sanyinak, ha olyan kedve volt, belebújt abba a táblázatba, három-négy órán keresztül, s mondta a legtöbbször, hogy: „Csináld meg, s holnap gyere vissza.” Nekem pont úgy volt, hogy egy ilyen kolléga volt előttem, vele eltöltötte az időt, és negyed ötkor ment az autóbusz, amellyel ő navétázott Székelyudvarhelyről, és olyan fél órája volt még. Azt mondja: „Na, juj, te ki vagy? Nem ismerlek.” Mondom: „Máthé György vagyok.” „Jaj, igen – mondta, mert már tudta, hogy Ferit elhelyezték. – Na, add ide, nézzem meg!” És nézi, nézi, azt mondja, hogy: „Hát, olyan szépen néz ki. Az összefüggések jók-e?” S mondom: „Jók!” „Biztos?” „Biztos.” „Add ide.” Aláírta. Olyan boldog voltam! De jól is volt, aztán nem volt gond.

– Ebből az időszakból van-e bármilyen érdekes történet, amire szívesen visszagondol és megosztaná velünk? Biztos nem volt egyszerű ebben az időszakban végezni ezt a munkát.

– Igen. Hát kezdjük azzal, hogy a község az nagyon jól fogadott, nagyon kedveltek. Én nem voltam erőszakos, nem fitogtattam, hogy ki vagyok én, a legegyszerűbb emberrel is próbáltam szépen, észszerűen elbeszélgetni, nem kiabáltam, és megszerettek az emberek. Elöttem Csíkszentdomokoson a főmérnök az maximum két-három évet volt, és akkor elment. Mert annyit azért tudni kell, hogy akkor, amikor én odakerültem Szentdomokosra – illetve odakerültünk Emmával ketten –, akkor Domokos anyagi szempontból a megye egyik leggyengébben álló tsz-e volt. Nagy területe volt, óriási. Csak kaszálóból 9700 hektár, és legelő 16 ezer hektár. Szántó, az nem volt sok, mivel a természeti adottsága a helységnek olyan volt, hogy a szántók mérete nem érte el a 800-at. Viszont nagyon kemény állattenyésztése volt: 1500 szarvasmarha volt, és közel 6000 juh. Én ezt most bevallom itt, hogy az agrártevékenységből nagyon szerettem – és ma is szeretem – a

növénytermesztést, azon belül a gyümölcs- és zöldségtermesztést, és a szőlészetet. Ha olyan helyre kerültem volna, ahol szőlészet is lett volna, biztos, hogy a szőlészetre koncentráltam volna, de mivel Szentdomokoson a szőlő csak az „aprozárban terem meg”, ezért erről a hobbiról le kellett mondjak. De a gyümölcstermesztés, az azért... kibújt a szög a zsákból. '79-ben kezdtünk el dolgozni Szentdomokoson, és '82-83-ban – nem vagyok biztos benne, mikor – jött a mezőgazdaság átszervezése. Addig még brigádok voltak, és az akkori miniszterünk – Angelo Miculescunak hívták, egy nagyon híres miniszter volt – egy évet kint volt Amerikában tapasztalatcserén. Hazaérve az ott látottak alapján átszervezték az egész mezőgazdaságot, farm szintjére, úgy, mint Amerikában. Hát nem úgy, csak a nevet. Akkor alakították ki a farmokat, és Szentdomokoson is lett. És ha valaki farmer lett, annak egyetemi végzettsége kellett legyen. Akkor a feleségem kapta a len- és a kalászosok termesztését; az állattenyésztést a zoos kolléganőnk, Kurkó Panni; az állattenyésztésből pedig a fejőstehenes részt Bereczki doktor állatorvos vezette és a növendékeket – mivel nem volt akkor több „felsővégzettű” – azokat brigádokban oldottuk meg, ahogy a krumplitermesztést meg a cukorrépatermesztést is. A cukorrépa nem volt nagy – tíz hektár –, de aki termelt cukorrépát, az tudja, hogy tíz ár abból bőven elég volt egy családnak, mert abban az időben nagyon munkaigényes volt. A mai gépesítéssel már 200 hektárt is megold egy család, de akkor biza tíz árat megkapálni, sarabolni, egyezni, kiszedni... Nagyon macerás. Tehát megalakultak ezek a farmok, és '86-ban...

Bocsánat, még térjek ki egy személyes dologra: 1982-ben megszületett a fiunk, Hunor. Úgyhogy kerek lett a család: volt két gyerek, és mi ketten.

Tehát '86-ban indult ország szinten egy ilyen program, hogy bogyós gyümölcsök termesztése és a gyümölcstermesztés fölfuttatása. Persze Csíkban a gyümölcstermesztés hagyománya az... hát nem zéró volt, de 1-től 100-as skálán a 10-est nem érte el, az biztos. Abban az időben, ha mentél, így a házaknál láttad, hogy olyan ritka volt az a kert, ahol volt gyümölcsfa. Nagyon. A legtöbb helységben, portán nem volt gyümölcs. S akkor Csíkba terveztek két gyümölcsfarmot, amelyre Csíkszentgyörgyöt és Csíkszentdomokost szemelték ki. Ekkor a vezérigazgató

már Ladó László volt – mert sajnos Pakot Elek meghalt agyvérzésben –, behívtak, és ezt el kellett vállalni. Nem úgy volt, hogy elvállaltuk, hanem ahogy mondom, úgy kell érteni: el kellett vállalni. De persze ennek Domokoson a hagyománya az majdnem zéró volt. Hazamentem, s mondom Emmának: „Emma, téged szépen kivesszek a kalászosok és a len termesztéséből, és te fogod vezetni a gyümölcsfarmot.” Ez olyan kísérleti jellegű is volt, mert a terület, ahova terveztük vagy tervezettük a gyümölcsöst, az 970 m magasságban van, és Romániában ilyen magasságban gyümölcsös, tehát alma, körte, szilva, meggy, cseresznye még nem volt. És ebből kifolyólag, ilyen kísérleti jelleggel is alakult. A tervet a marosvásárhelyi gyümölcsstermesztési kísérleti állomás készítette, az ők segítségükkel csináltuk meg. Az egész 100 hektár volt, és abba kellett telepíteni egyrészt almát, körtét, szilvát, meggyet, cseresznyét – ezek voltak a gyümölcsök, és ez csak egy olyan harmada volt az egésznek, a 100-ból egy olyan szűk 30 hektár. A másik 70 hektárra szintén három gyümölcs volt, három bogyós gyümölcs: ribizli – piros, fekete és fehér –, 30 hektár málna és 30 hektár áfonya. Persze ez az áfonya nem a vadontermő áfonya volt, hanem ezt úgy hívták, hogy amerikai kék áfonya, aminek a szeme akkora volt, mint ez a cigány-meggy. Azt hiszem ma az üzletekben lehet kapni. És ez az áfonya nagyon megnőtt, 2-2,5 méter magas bokrokon termett, és az egyik legjövődelműbb volt.

Hát ezek a munkálatok... nem volt olyan egyszerű dolog. Először is át kellett alakítani a területet, tehát egy területrendezést kellett készíteni, drénezést, mert voltak, ahol vizes, forrásos területek voltak, és az altalajból a vizet le kellett vezetni. A területet ki kellett takarítani a mogyoró- és más bokroktól, utána ki kellett egyenlíteni, hogy ne legyenek dombok, gödrök. Utána mély talajlazítás, mélyszántás kellett, ami azt jelentette, hogy 80-90 cm mélyen föl kellett forgatni a földet a spéci ekével, amit nem traktor, hanem buldózer kellett húzzon. És azelőtt hektáronként ki kellett szórni 100 tonna trágyát, azt alulfordítani, és csak utána következett a telepítés. Hát ez három évet vett igénybe. Először a bogyós gyümölcsöket telepítettük, legutoljára az almát, körtét, szilvát s ezeket. Nagyon szépen el is indult, gyönyörűen.

A ribizli és a málna már szépen termett, mert ezek ugye hamar teremnek.

És hogy milyen fajtákat ültettünk? A Romániában lévő majdnem összes almafajtát, összes körtefajtát, meggyet, cseresznyét, mindent beültettünk. Megvolt, hogy öt sor ilyen, öt sor olyan. Ez azért kellett, hogy tudjuk kikísérletezni, hogy melyik az a fajta, amelyik ebben a magasságban bírja, állandó, bő termést ad, és a termés minősége is megfelel a szabványoknak. Tehát ez egy nagyon jó elképzelés volt. Havonta jöttek le Marosvásárhelyről a kutatók, és ott ők mérték, amit kell mérni.

Jött 1989 decembere. Ugye megtörtént a fordulat, megpróbáltuk akkor azt, hogy ezt az egész gyümölcsöst megmentjük. Be volt kerítve, két és fél méter magas kerítéssel, drótkerítéssel, ne tudjon se őz, semmi bemenni. Tehát készen volt, száz hektár, és próbáltuk menteni, de nem lehetett. Abban az időben a földért bármit megtettek az emberek. Ezt mai szemmel nézve, sokan a fiatalok közül el sem hiszik – most már senkinek sem kell a föld. De akkor nem lehetett. És akkor '90 tavaszán jöttek az emberek, a földosztó bizottság, kimérték a földeket, visszaadták, és akinek a területe ott volt, ahol a gyümölcsös volt, azok azzal kezdték, hogy kivágták a gyümölcsfákat, áfonyát, mindent.

- *Akkor a befektetett munkának annyi volt...*

- Hát igen. És ezt látva, '90 májusában két helyről is megkerestek minket. Az egyik a csíkszeredai burgonyakísérleti állomás volt, ahonnan Bedő Imre igazgató és Török Jenő főmérnök keresett fel. Jenővel amúgy az egyetemen is nagyon jó barátok voltunk, ő egy évvel hamarabb végzett, és utána úgy adta a Fennvaló, hogy harminc évet együtt dolgoztunk. Hívtak, hogy menjünk a kísérleti állomáshoz. Másnap pedig jött Ladó igazgató úr és Marshall Miklós aligazgató, hogy menjünk be a mezőgazdasági igazgatóságra, mert ott vannak helyek, és foglaljuk el őket. Meghánytuk-vetettük a dolgot, és úgy döntöttünk, hogy az igazgatóság mellett maradunk. Én már akkor mondtam Emmának – és ez be is igazolódott –, hogy ahogy az a gyümölcsös szétment pár hónap alatt, a kísérleti állomásnak is hosszú távon ugyanez lesz sorsa. Be is igazolódott – ugyanaz történt.

- Térjünk rá arra az időszakra, amelyben harminc éven át dolgozott, és ahonnan végül nyugdíjba vonult. A pozícióhoz való jutást érintettük, de hogyan alakultak ki a munkakörülmények? Milyen fontosabb feladatai voltak? Van-e bármilyen érdekes történet, amit szívesen hátrahagyna az utókornak?

- Kezdem azzal, hogy mint tsz-főmérnök – tizenkét évet ugye Szentdomokoson voltunk –, én nem az iroda embere voltam. Én akkor éreztem jól magam, amikor kimehettem a határba. Egy kicsit még visszakanyarodnék: amikor '79-ben kihelyeztek Domokosra, a tsz-nek nem volt se traktora, se terepjárója, se teherkocsija. Akkor addig jártuk a megyét, egy-két évig, amíg mindent megszereztünk. Kaptunk egy ilyen terepjáró ARO-t, s azzal jártam a határt. Persze sofőr volt, aki vezette, de nekem nem tetszett, mert a kocsival a parcella mellett „pitty”, elszaladtál, láttad, hogy ott van, de úgy, hogy szakszemmel megnézni, arra nem volt idő. Mondtam az elnöknek... Barabás Jóska volt még akkor az elnök, aztán lett egy nő, Szabó Erzsébet. Mindkettőjünkkel nagyon jól megértettük egymást. Ők nem szóltak bele a technikaiba, azt teljesen rám hagyták, és nem kérték, hogy én a szervezéssel foglalkozzak, aminek örültem is. És mondtam, hogy kellene nekem egy ilyen saréttaszterűség. Azt mondja Barabás, hogy tud egyet, ugye, a régit. El is mentünk, megnéztük. Hát, amikor megláttam, szerelem volt első látásra! Lerobbant állapotban volt, de egy féderrugós volt, és akkor újra átalakítottuk. Lett abból egy gyönyörű szép hintó, olyan, hogy hátul volt két ülés, elöl szintén kettő. Na, azzal imádtam járni a terepet. Egész nap, ha lehetett, én terepen voltam. Csak gyűlésre hívtak, az pedig elég sokszor volt. Ezt utáltam nagyon, abban az időben a pártelvtársak éjjel-nappal hívtak gyűlésre, le az agrithoz. Hát, el kellett ezt fogadni, mert ezt kellett csinálni akkor. Na, és szereltek oda nekem egy kocsist. Úgy hívták, hogy Vaslabán Béla bácsi, egy törölmetszett domokosi székelly bácsi volt, azzal a furfangos észjárással. Sokszor fölültem hátul, a hátsó ülésre, és mondtam: „Béla bácsi, megyünk.” És kérdezte: „Merre?” S mondom: „Megyünk Sólyom oldalára, mindegy, hova.” És azt mondta, hogy: „Mérnök úr, maga olyan bús. Mosolyogjon!” Mondom: „Béla bácsi, mire mosolyogjak, most hívtak fel az agritosok, egész reggel ordítottunk ott egymásnak.” És azt mondja: „Tudja-e mit,

hagyjon azoknak békit! Felejtse el! Tudja mit? Fordítsa meg az agyát kifelé.” Tehát nagyon jó volt. Én bármilyen mérges voltam, mikor fölültem a bakra, mögéje, tíz perc múlva ki voltam cserélve. Na, ennyit erről.

Szóval 1990. június 1-jén bekerültünk a megyei igazgatóságra. Akkor az üzemanyag-, a vegyszer-, a műtrágyaellátásban még nem volt kialakulva ez a magándolog. Akkor még mindig úgy ment, hogy az igazgatóság összesítette, elküldtük a műtrágyagyárnak, és az leküldte. Egy évig ezzel foglalkoztam, üzemanyagproblémákkal. De még a tsz-ek, igaz, hogy fölszámolás alatt voltak, de még „működtek”. Oda kellett üzemanyag, kellett műtrágya, kellett gyomirtószer, kellett minden. Egy-másfél év után Ladó László, a vezérigazgató odajön hozzám, és azt mondja: „Gyuri, gyere be az irodámba!” Bementem, és mondtam: „Tessék, igazgató úr.” Azt mondja: „Ülj le!” Leültem. Azt mondja: „Én már egy jó ideje figyelem, hogy te csak papíron ezt ideteszed s odateszed, 500 kiló oda, 20 tonna ide. Ez nem a te kalibered. Ezt hagyjuk másra, és téged szépen előléptetünk.” Hát mondom: „De mire?” „Mire? Azt mondja: „Látod-e, hogy hányan vagyunk most?” „Igen!” Ebben az időben úgy történt, hogy '90. január 1-jével a tsz-ektől az összes szakembert átvette a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság. A szakembereket s plusz a főkönyvelőt. Így megyesinten voltunk közel háromszázan. Nagyon-nagyon sokan. És emellett akkor hozzánk csatolták '90. január 1-jével az állategészségügyet, a növényvédelmet, a kataszteri hivatalt, úgyhogy ez az egész apparátus közel 700 emberből állt. Azt mondja a vezérigazgató, hogy: „Ezt összefogni szervezésileg, javadalmaszás szempontjából, ide egy komoly ember kell, aki ezt kézben tudja tartani – és az pedig te leszel.” Nem akartam elvállalni. Olyat kellett csináljak, amit nem is szerettem, ami nem az én fogamra való, de kineveztek osztályvezetőnek, és akkor csináltam közel hét évig. Akkorra már nagyon lecsökkent a létszáma az intézménynek. Időközben elment tőlünk, külön, önálló intézménnyé vált az állategészségügy, külön intézménnyé a kataszter és talajintézet. A növényvédelem szintén külön intézménnyé vált, és akkor csak az igazgatóság és a kinti szakemberek maradtak. Így összesen olyan száz személy lehettünk. Közben Ladó László igazgató elment. Marshall Miklós lett az igazgató.

Nem volt ott sokáig, három évet, és 2001-ben a burgonyakísérleti állomástól Török Jenő mint főmérnök átjött az igazgatóságra. Persze céllal – tudtuk, hogy miért. Illetve voltunk egypáran, akik tudtuk. Mert Marshall Miklós készült nyugdíjba menni, és azért egy rendes vezető időben megpróbálja megtalálni a megfelelő utódját. És 2001-ben vagy 2002-ben – most már nem vagyok biztos benne –, Marshall Miklós elment nyugdíjba, Török Jenő pedig Bukarestbe. Persze ez már versenyvizsgával ment, be kellett menni Bukarestbe vizsgázni. Jenő be ment, sikerült, kinevezték vezérigazgatónak. És akkor Jenő ki kellett alakítsa az igazgatóság vezető személyzetét, és azt mondta: „Gyuri, mivel mi olyan régóta ismerjük egymást, te leszel a vezérigazgató-helyettes.” Mondom: „Jó, leszek.” Szintén be kellett menni Bukarestbe versenyvizsgára. Volt két vetélytársam, de nekem sikerült. 2005-ig voltam vezérigazgató-helyettes.

2005-ben az igazgatóságot átszervezték egy másik formába, és akkor alakult meg minden megyében a Mezőgazdasági Vezérigazgatóság keretében működő Felügyeleti Igazgatóság. Azt mondja Jenő: „Gyuri, én úgy látom, hogy az neked meg is felel, mert ha kell, tudsz keménykezű lenni, nem vagy megalkuvó, és ez neked való.” Én mondtam, hogy hát nem volt nagy kedvem, de végül is igent mondtam. Szintén Bukarestbe kellett menni vizsgázni. Vizsgáztam, sikerült. És akkor így kineveztek Hargita megyei mezőgazdasági felügyeleti igazgatónak. Ez egy nagyon sokrétű feladat volt, és nem is volt egyszerű. Tehát már a szó, hogy felügyelet, azt jelenti, hogy mi voltunk tulajdonképpen az a szerv, aki a mezőgazdasággal kapcsolatos törvényeket próbálta betartatni azzal, akinek azt be kellett tartania. Sokrétű volt. Legelőször, és az egyik legfontosabb: a borminőség-ellenőrzés... Most ezekről így elbeszélgetek. A borminőség-ellenőrzés esetében a nagy hangsúly ott van, ahol a bort termelik, tehát a szőlővidéken. Viszont nem elhanyagolható ott sem, ahol nem termelik a szőlőt, hanem csak eladják a bort. Mert van egy nagyon-nagyon régi közmondás – és ez sajnos igaz –, ami így szól: „A hordó ahányszor döccen a hídon, annyiszor változtatja az ízét.” Ne mondjam tovább, tudjuk, hogy mivel járt, és hogy vannak ügyes emberek, de sajnos vannak ügyeskedők is. Tehát a borminőség-ellenőrzést hol üzletben, hol lerakatban, hol vendéglőben kellett foly-

tatni, tehát ahol bor volt. Minden hónapban tíz bormintát kellett vegyünk, és beküldjünk. Országos szinten volt három ilyen speciális laboratórium, az unió által fölszerelt. Olyan ott nem lehetett, hogy „a komámé a bor s...” Azt betöltötted, és a végén kijött az eredmény – ott nem lehetett semmit hamisítani. Ezt csináltuk, s volt egy külön inspektor erre. Szerencsém volt, mert pontosan Orbán István, aki a Vinalcoolnak volt az igazgatója, akkor otthagya a Vinalcoolt – mert az is omlófélben való intézmény volt –, és akkor meg tudtam győzni, hogy jöjjön át hozzánk. Így kaptam egy igazi borászati felügyelőt. Emellett még voltak a borászatban különböző ellenőrzések, de ezekre most nem térek ki, azok inkább szezonális jellegűek voltak.

A másik nagyon fontos dolog a friss gyümölcs- és zöldségfelügyelet volt. Ez január 1-től december 31-ig tartott, akárcsak a hús. Ehhez még hozzájött a szeszesital-ellenőrzés is. Ez a négy volt. Aztán, amikor húsvét volt, karácsony volt, amikor ünnepek jöttek, akkor speciális tematikát kaptunk, és akkor nagyon sokat kellett menni, reggeltől estig. Tehát a zöldség-gyümölcssel kell az úgynevezett címkézés – ez ma is megvan. A zöldség vagy a gyümölcs címkéjére föl kellett írni, hogy mi az – pl. alma. És az olyanoknál, amelyek fajtára mentek, föl kellett írni, hogy jonatán alma, golden, vagy starkinson. A másik, hogy hányad osztályú a termék, és hogy hol, melyik országban termett. Ezt kötelező módon föl kellett írni, és ebből aztán sok mindent ki lehetett hámozni.

A másik fontos tevékenységünk volt – és ahogy telt az idő, egyre több lett belőle – a biotermelés ellenőrzése, irányítása és kezelése. 2005-ben, amikor elindultunk, a megyében volt húsz bejegyzett biotermelő. Ma már súroljuk az ezret. Az egyik kollégám, aki ott van – éppen a múlt héten beszélgettem vele –, azt mondja, hogy kilencszáz-valamennyien vannak. Ez egy nagyon jó dolog, mert Hargita megyének jó adottsága van a biotermelésre. És akinek egy kicsi esze van, egy kicsivel több munkával, egy kicsivel több papírmunkával – mert azzal jár –, meg tudja duplázni vagy háromszorozni a jövedelmét. Mert a biotermék sokkal drágább, a támogatások is háromszor akkorák, mint a nem bióra, és úgy látom, hogy az emberek napról napra jönnek rá erre, és egyre többen foglalkoznak vele.

- Összességében ezt az igazgatóságnál töltött időszakot hogyan értékelné? Mi az, amire szívesen emlékszik vissza?

- Kezdjük azzal, hogy én egész életemben – beleértve a tsz-időt is, plusz az igazgatósági időt is –, egy nagyon kivételezett, boldog ember lehettem, mert azt csináltam, amit szerettem. Nagyon sokszor, sőt, legtöbbször úgy volt, hogy reggel fölkeltem, és elmentem munkába. A tsz-időben az nem volt egyszerű, mert reggel fél hatkor már a gépesítési állomásnál kellett lenni, és beosztani, hogy: ez a traktor ma szánt, a másik vet, a harmadik arat stb. Viszont én sose mentem reggel úgy munkába, hogy húztam az orrom, hogy na, megint kell menni. Ez csak akkor volt, amikor tudtam, hogy gyűlésbe kell menni, Szeredába vagy Bukarestbe. Mert amikor az igazgatóságnál voltam, nagyon-nagyon sokszor, havonta kétszer biztos, hogy meg kellett járni Bukarestet. Ezek kivételek voltak. A többit mind-mind szívesen csináltam. Egy. Kettő: sikerült elérni azt, hogy az igazgatóságon, a csapatban, akik ott voltunk, egy összeforrott, jó, egészséges munkaviszony alakult ki, főként a kollégákkal. Nem volt olyan, hogy egyik a másikra haragudott. Nem. Mindenki elvégezte a munkáját; és én szerettem munkába járni.

Még visszatérve a felügyeletre: volt egy műtrágyafelügyeletünk is. Tehát a műtrágyából, amit árultak a forgalmazók, mintát kellett venni, speciális laborba beküldeni, hogy benne van-e az a hatóanyag, amit a papíron ír. Mert ha nem volt benne, vagy a bor minősége nem felelt meg, vagy a zöldség-gyümölcs címkézés nem volt jó – ezek voltak a legrosszabbak –, akkor sajnos kellett személyeskedni. Első alkalommal figyelmeztetőt kaptak. 2005-től 2020-ig, 15 év alatt kétszer kellett büntetnünk, mert azok olyan kihágások voltak, hogy azt nem lehetett elnézni. Mert nekünk a feladatunk tulajdonképpen az volt – amit sokan meg se gondoltak, hogy akár borról beszélünk, akár zöldség-gyümölcstről, akár kenyérről, akár húsról, egy egyszerű kolbászról, mert az élelmiszeripart is kellett ellenőrizni –, hogy amennyire lehet, szűrjük ki az ügyeskedőket, és kötelezzük rá, hogy a minőséget, ami standardizálva volt, mindenki tartsa be. Mert mindennek van egy standardja. Hogy a kolbászba ennyi zsiradék kell, ennyi víz szabad legyen, ennyi hústartalma lehet, ennyi adalékanyagot tehetnek bele. Ugye, veszélye-

sek is lehetnek ezek az adalékanyagok. Egyszer kaptunk egy olyan bort – ez a 2000-es évek elején volt –, hogy vörösbornak nézett ki, és amikor elküldtük a laborba, akkor kiderült, hogy fehérnek született, de megfestették. És nem akármivel: gyapjúfestékkel! Hát aki abból megivott két vagy három literrel, biztos, annak a máját ki is feszítette.

– *Ezektől nem lehetett eltekinteni a legnagyobb jóindulattal sem...*

– És akkor volt olyan, hogy nemcsak a termelőt büntettük, hanem az is kapott egy figyelmeztetőt, aki árulta, hogy többet ilyen nem szabad. És ha a következő alkalommal elkaptuk, hogy ugyanazt a bort a figyelmeztetés után is árulta, akkor ő is büntetést kapott. De a termelőt büntettük meg. Ez egy Cotnari melletti szőlészet volt, de úgy nézett ki, hogy nekik megérte. Nem volt nagy büntetés, húszezer lej – az régi pénzben kétszázezer lej volt –, és egy hét alatt kifizették. Utána még négyszer vettünk ugyanabból a borból mintát, mert mindig valahol kaptunk, de hál' istennek – lehet, hogy használt a büntetés – nem volt olyan gond, hogy megbüntessük. Egyszer még volt egy salátás eset. Az nem is nálunk termett, hanem Spanyolországban. Onnan hozták, és egy tiltott vegyszerrel, a DDT-vel volt kezelve. Az a tetűpor, ahogy mondják, ami már húsz éve ki van tiltva, mert rákot okoz. És annyira tetűporozták, hogy mintát sem kellett venni belőle, mert amikor elmentem mellette, megütötte az orromat a tetűpor szaga. Persze elküldtük a büntetést, és visszajött egy hónapra rá Spanyolországból a válasz, hogy megkapták és meg is büntették, talán be is zárták az illetőt.

– *Zárásként beszéljünk egy kicsit a munkahely melletti hobbjáról: a biotermesztésről. Szécsenyben itt van ez a gyönyörű kert, amivel most is foglalkozik...*

– Hát három hobbim van, abból kettő mezőgazdasági: a gyümölcs- és a zöldségtermesztés. A szőlő, az nem jön be, habár itt Szécsenyben van szőlőm, és mindig beérik annyira, hogy bort is csinálunk belőle. Hát persze, ez olyan bor, mint a szülőfalumban. Járt Orbán Balázs is ott valamikor, és a *Székelőföld leírásában* Etéd községről két dolgot jegyez meg: hogy nagyon szépek a menyecskek, és nagyon híres bora van – csak sajnos utána vessző, és folytatja: –, nem azért, mert olyan jó,

hanem olyan savanyú, hogyha valaki ivott egyszer belőle, soha nem felejtí el.

György Antal, Tóni bácsi a rét- és legelőgazdálkodás volt igazgatója, Isten nyugtassa, '90-ben addig jött-ment, míg megalakította, elindította a Pro Agricultura Universitas Alapítványt. Ennek mi '90-ben, én is és Emma is, alapító tagjai voltunk. Az alapítvány szépen fejlődött. Míg a Sapientia Egyetem nem alakult meg Erdélyben – és ez nagyon fontos –, addig a Pro Agricultura Universitas Alapítványon keresztül folyt a felsőfokú mezőgazdasági távoktatás, szoros kapcsolatban a gödöllői Szent István Agrártudományi Egyetemmel. A technikai vezetés az övék volt. Ez úgy folyt, hogy tiszta ingyen volt, nem kellett fizetni, és a tanárok évközben lejártak oktatni ide, az alapítványhoz, és kétszer egy évben föl kellett menni két hétre Gödöllőre, a Szent István Egyetemre, és akkor ott vizsgáztak a diákok. Annyit még hozzátennék, hogy '92 és '94 között mi is ott mesteriztünk Emmával mind a ketten, úgyhogy jól ismerjük az egyetemet, ismerjük a tanárainkat. Utána pedig Emma átment a mezőgazdaságtól az alapítványhoz, és felnőttoktatással foglalkozott, azt irányította. Mindig meg volt gyűlve a bajuk, amikor kellett előadni, mert nem volt gyümölcs- és zöldségtermesztéssel foglalkozó szakember, nem lehetett kapni. És akkor János Zsuzsával addig ették a fejemet, hogy tanítsak... Erre kellett külön vizsgázni, persze. Székelyudvarhelyen van egy ilyen, románul úgy mondják, hogy „formarea formatorilor” – egy vizsgát kellett letenni, hogy a felnőttoktatásban részt vehess mint előadó. És ha ez megvan, akkor a vizsgáztató bizottságban is részt lehet venni. Én ezt letettem, és utána már hagyományá vált, hogy minden tavasszal gyümölcsstermesztéssel, -oltással, -metszésekkel kapcsolatos tanfolyamot kellett szervezzünk. Olyan is volt, hogy 3-4 tanfolyamot indítottunk, mert volt 250 jelentkező, de egyszerre több mint 30-40 ember nem vehetett részt. És akkor ezt itt beosztottuk. Az elején nem volt hely, ahol bemutasd. Elmondhatam a leckét, de a metszést vagy az oltást elmondani, az nagyon szépen hangzik, csak a tanuló, vagy aki meghallgatta, tízet lépett, már felét el is felejtette. De ha mutatod és látja, akkor az egészen más. Akkor indítottuk el itt Szécsenyben a kertet, telepítettünk ide gyümölcsöst, gyümölcsfákat, hogy ezt az oktatást tudjuk itt elvégezni. És ennek következtében itt föllelhető majdnem mindenféle koronaforma: van

sövény, orsó, kehely, gúla, minden. Plusz emellett, ami gyümölcs vagy bogyós termésű, ami itt, Székelyföldön vagy Csíkban megterem, azokból mindenből van. Csak egy példát mondok: almából van huszonhat fajta itt, a kertben. És ebből, ami különösen a szívem csücske, van 10-12 olyan, ami több száz éves hagyománnyal rendelkező magyar almafajta.

Tehát itt szerveztük a tanfolyamokat. Az alapítványnál volt egy változás: amikor Magyar Ferenc Magyarországról idekerült, és a Magyar Kormány hathatós támogatásával újraindítottuk. Mert időközben meglett a Sapientia Egyetem, és az alapítvány anyagi gondokkal küzdött. De megkaptuk a kiskaput, hál' istennek – ma egy nagyon jól pörgő alapítvány. Én elmondhatom, mert van rálátásom, hogy Erdélyben, agrártevékenységben, azt hiszem, a legjobb és a legjobban működő alapítvány. Tegnapelőtt jöttünk haza Budapestről, az Összetartozás Napjáról, és az alapítvány nem egy-két díjat kapott. Úgyhogy ez bizonyítja!

– Köszönjük ezt a visszatekintést. Van még bármi, amit szívesen elmesélt volna, de nem tértünk ki rá? Nyilván, még nagyon sokat lehetne mesélni, de ha van még bármi, ami így lezárásképpen eszébe jut, akkor azt még szívesen hallgatjuk.

– Köszönöm a lehetőséget. És ígérem, hogy habár nyugdíjas vagyok, nem állok le, mert én életemben nem tudtam úgy pihenni, hogy szabadságon vagyunk, lemegyünk a tengerre, kifekszünk, napozunk. Énnekem, mikor egy óra eltelt, akkor már muszáj volt fölálljak és menjek. Ennek következtében, míg a gyerekek s az asszony napoztak, én egy kicsit ott voltam, de utána vettem a horgászbotot, és elmentem. Szécseny most a szívem csücske. Én ide – ha fúj, ha havazik, ha esik – az örök barátommal, a kutyusunkkal, Tibivel, minden áldott nap kijövök. Ha csak annyit is, hogy hátramegyek a kert végébe, egyet sétálok, s jövök vissza. Nekem ez kell. Mindig kijövök. Soha nem lehet azt mondani, hogy kész, mindent megcsináltam, egy hónap múlva nincs mit csinálni. Mindig van.

– Mi is köszönjük szépen ezt a tartalmas visszatekintést.

Skylence

Oláh Sándor

„...JÁRJON KÖZBE ÉS INTÉZKEDJEN...”

– *Jövedelemelosztás a korai kollektív gazdaságokban*

Udvarhely rajonban, 1958 –

A régmúlt történeti korokban a vidéki népességet időnként sújtó élelmiszerhiányt vagy más fontos életjavak szűkösségét a különböző természeti csapások okozták: a termést tönkretévő aszály, jégverés, árvizek, vagy a családi gazdaságok haszonállatait megtizedelő gyakori járványos betegségek. A 20. század közepétől azonban a mezőgazdasági termelést, a betakarítható termények mennyiségét nem (csak) a természeti csapások veszélyeztették: az agrártermelésből élő vidéki lakosságot a családi gazdaságokban megtermelt létfontosságú életjavak – gabona, zöldségfélék, tej, hús – nagyarányú állami elvonása is sújtotta. A háztartások hozzáférése az élelmiszerekhez, a mindennapi táplálékhoz, valamint a tartalékolás, a biztonságot jelentő készletek képzése a második világháború után a fokozott államhatalmi beavatkozás, a politikai szempontú szabályozások – döntően korlátozások – területe lett. Bár ez a hatalmi gyakorlat a háborús évekből is ismert volt, de az emlékezők szerint akkor korántsem nem volt olyan nagymértékű, mint a kollektivizálási kampány idején bevezetett terménykiszajátítás, a hírhedt kvótarendszer.¹

A parancsuralmi gazdaságirányításban a lakosság fokozottabban megtapasztalta a nélkülözéseket, a gabona, a kenyér és más élelmiszerek szűkösségét. Az éhség, éhezés mint megélt személyes tapasztalat egy életre bevésődött az érintettek – ma a legidősebbek – emlékezetébe; erre a létállapatra az interjúalanyok több esetben mint traumatikus élményekre emlékeztek.²

1 Oláh Sándor: *Kivizsgálás*. Csíkszereda, 2008, Pro-Print Könyvkiadó, 178. p. Interjú Lukács József (sz. 1924) bikafalvi lakossal.

2 Néhány példát idéztünk eddig megjelent írásainkban: „*Az ellenség nem tudta magáról, hogy ellenség*” (Székelyföld folyóirat, XXVI évf. 8 sz. 2022. augusztus. 85. p.), *Felügyelet és alávetettség*, (Csíkszereda, 2023, Pro-Print Könyvkiadó, 245 p.), *Iffjak, gyermekek az osztályharcban*, (in *Sorsesemények. Állami erőszak, társadalmi reakciók Udvarhely rajonban a kollektivizálási kampányban, 1950–1961*. Csíkszereda, 2024, Pro-Print Könyvkiadó, 29., 31. p.)

A jelenkor történetét kutatók az archívumok iratanyagában csak ritkán találnak olyan forrásokat, amelyek a vidéki társadalmi mikroviszonyokat – például a háztartások jövedelmeit, szükségleteit, az életjavak elosztását, fogyasztását – élethűen dokumentálnák. A hatalmi intézményekben, a valóságos viszonyokat eltorzító propaganda-szövegek között nem keletkezettek vagy nem maradhattak fenn olyan iratok, amelyek tartalma az uralkodó elit társadalomátalakító programjának súlyos következményeit dokumentálta volna, hiszen ezek éppen a hatalom legitimitásra való törekvését áshatták volna alá. E tekintetben a vidéki lakosság valóságának megismeréséhez ajánlatosabb a személyes dokumentumokra, az emlékezetben felidézett, megélt tapasztalatokra támaszkodnunk, hiszen e személyes történetekből sokkal hitelesebben bontakoznak ki az egykori valóság viszonyai. De kivételesen szerencsés esetben megtörténhet, hogy egyes írott források dekódolásával, keletkezésük kontextusba helyezésével is közelebb juthatunk a letűnt mindennapi élet valóságának megismeréséhez.

Jelen írásban elemzett forrásunk a társadalomátalakítást, az elképzelt szocialista társadalom megteremtését célul kitűző pártvezetés vidékellenes gazdaság- és társadalompolitikai gyakorlatát illusztrálja.³ Emellett – az adott társadalmi erőviszonyok között – azt a ritkán előforduló helyzetet is, amikor a rajoni káderek és a kollektív gazdaságok vezetői alkalmi érdekszövetséget kötöttek, hogy 1958 őszén hat Udvarhely rajoni kollektív gazdaságnak a Tartományi Néptanáctól a terményelvonás súlyos terheinek halasztását kicsikarják.

A hosszú időre kedvezőtlen társadalmi hatású vidékellenes gazdaságpolitikai gyakorlat következményei a korszak társadalmi ágenseinek tapasztalattörténeteiből ismertek: a tulajdonfosztás, a termelőszervezetek irányított gazdálkodása, állami beavatkozás az anyagi javak elosztásába, törvények, rendeletek alapján, azok nagyarányú, erőszakos elvonása, a fogyasztás korlátozása, a piac felszámolása, a termelőknek hátrányos állami árképzés bevezetése.

3 Az irat lelőhelye: Arhivele Naționale Serviciul Județean Harghita. Fond: Nr. 456. Sfatul Popular al Raionului Odorhei. Procese verbale. Inv. Nr. 694. Exemplar Nr. 3. Rajoni Végr. Biz. Jegyzőkönyvei 22–28. sz. 1958. V. 9. – VI. 19. 279–282. o.

Forrásunk keletkezésének *társadalmi ideje* a kollektivizálási kampány második hulláma: 1958-tól a hatalom fokozta a magántermelő paraszti társadalom elleni ostromot a végső cél eléréseért, a teljesen állami irányítású termelési viszonyok kialakításáért, a magántulajdon felszámolásával. Udvarhely rajonban az évtized elején megalakult szocialista egységek száma 1959-ig a folyamatos propaganda, a magántermelőkre nehezedő gazdasági terhek, és más korlátozások ellenére, alig növekedett.

*A szocialista szektor termelőszervezetei Udvarhely rajonban
1950–1960 között*

Év	Állami gazdaság	G.T.Á.	Kollektív gazdaság	Társulás	Egyszerű társulás	Szövetkezeti esztenák
1950	1	1	6	-	-	-
1951	1	1	6	-	-	-
1952	1	1	11	-	-	-
1953	1	1	11	8	6	12
1954	1	1	11	9	14	8
1955	1	1	12	13	32	16
1956	1	1	12	21	28	9
1957	1	1	13	40	-	-
1958	1	1	13	76	-	5
1959	1	1	19	73	-	2
1960	1	1	22	70	-	2

(Forrás: Direcția regională de statistică – Caietul statistic al Raionului Odorhei 1967. 39. Arhiva Jud. Harghita)

A kollektivizálási kampányban fontos propagandaelem volt a bőség, a tagok gondtalan életének, jólétének ígérete. Az ötvenes évek első felében megalakult kollektív gazdaságok jövedelmi viszonyainak éppen ennek a jólétnek a megvalósulását kellett volna példázniuk.

Az általános várákozással ellentétben, az új tulajdoni és termelési viszonyok között – amint alábbi forrásunk is illusztrálja – az állami gazdaságirányítás és terményelvonás következtében nem a bőség, hanem a szűkölködés fokozódott. A háztartások élelmiszerellátásának hiányairól, ennek mértékéről nem készülhettek a jelenség társadalmi

súlyához mérhető mennyiségben írott források: a hatalom nem tűrhette a propagandában terjesztett ideologikus világgépet cáfoló dokumentumokat. A mindennapi valóság viszonyai elsősorban a személyes tapasztalattörténetekből ismerhetők meg, vagy az alábbihoz hasonló, kivételes körülmények között készült „beszédes” forrásokból. (A hivatali írásbeliség színvonalának illusztrálására az irat helyesírási hibáit nem javítottuk, csak az esetleges értelemzavaró hibákat.)

„Udvarhely Rajon Néptanács Mezőgazdasági Ügyosztálya

Szám: 1568/1958.

G.J./G.J.

Magyar Autonóm Tartomány Néptanács

Végrehajtó Bizottsága.

Marosvásárhely.

Az udvarhelyi rajonban lévő kollektív gazdaságok közül hat kollektív gazdaság a gyenge termésre való hivatkozással az alábbi kéressel fordult a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságához:

1. A száldobosi „Herbák János” kollektív gazdaság 1957–89 évi vetési terve búzából 65 Ha terület. Átlag termés előirányzat 2.200 kgr összesen tehát elő volt irányozva búzából 143.000 kgr.

Megvalosított a gazdaság 65 Ha területen, a sok tavaszi esőzés és a nagy nyári szárazság miatt 877 kgr átlagterméssel összesen búzából 57.040 kgr-mot.

A gazdaság kiadásai búzából:

<i>1. A cséplési vám 7%-lék</i>	<i>3.992 kgr.</i>
<i>2. G.T.A.⁴ munkadíj</i>	<i>7.832 ”</i>
<i>3. Leszerződött búza</i>	<i>20.000 ”</i>
<i>4. Vetőmag szükséglet 65 Ha x 180 kgr</i>	<i>1.700 ”</i>
<i>5. Vetőmag tartalék 15%</i>	<i>1.755 ”</i>
<i>6. 2%-kos segély alap</i>	<i>1.140 ”</i>
<i>7. Élelmezési alap</i>	<i>--- ”</i>
<i>8. Gazdaság kiadása pásztoroknak állattörzésért</i>	<i>1.056 ”</i>
<i>Össz kiadás</i>	<i>47.475 kgr.</i>

Tagoknak megmaradt mennyiség	9.565 ”
<u>Multévről megmaradt vetőmag</u>	<u>3.006 ”</u>
Tagoknak összesen	12.571 kgr.
1958. I. 1-től IX. 1-ig végzett munkanapok száma	15.632 m/n.
40%-kos előlegbe kiosztható	5.028 kgr.
1 munkanapra kiosztható előleg	0.32 kgr.
1958. I. 1-től XII. 31-ig tervezett munkanap	28.536 m/n.
Év végén 1 munkanapra kiosztható az előleggel.	0.44 kgr.

A kollektív gazdaság azt kéri a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságától, hogy a leszerződött 20.000 kgr búza beadását halassza el a jövő évre vagyis 1959 évre, mert amennyiben elhalasszák a jövő évre abban az esetben is 40% kos előleg osztásba 1 m/n-ra csak 0.83 kgr-mot és év végi osztásba 1.14 kgr mot tudnak osztani az előleggel együtt.

A rajoni Végrehajtó Bizottság megvizsgálta a szárdobosi kollektív gazdaság helyzetét és javasolja a tartományi Végrehajtó Bizottságnak, hogy a leszerződött 20.000 kgr búzából engedélyezze 15.000 kgr-nak 1959 évben való beadását és 5.000 kgr-mot pedig ebben az évben adjon be a gazdaság.

2. A bardoczi „Sarló és Kalapács” kollektív gazdaságnak 1957-58 évi vetési terve búzából 126 Ha. Átlagtermés előirányzata 1.700 kgr, összesen tehát 213.970 kgr volt az előirányzata búzából.

Megvalósított a gazdaság 124 Ha területen, 1031 kgr átlagterméssel 127.893 kgr-mot.

A gazdaság kiadásai búzából a következők:

1. Cséplési vám 7%-lék	8.953 kgr.
2. G.T.A. munkadíj	9.020 ”
3. Leszerződött buza-mennyiség	30.000 ”
4. Vetőmagszükséglet 138 Ha x 180 kgr	24.840 ”
5. Vetőmag tartalék 15%	3.726 ”
6. 2%-kos segély alap	2.557 ”
7. Élelmezési alap	--- ”
8. <u>Gazdasági kiadás a pásztoroknak állatorzásért</u>	<u>512 ”</u>
Össz kiadás	79.606 kgr.
Tagoknak megmaradt mennyiség	48.282 kgr.
<u>Multévről megmaradt vetőmag</u>	<u>6.160 ”</u>
Tagoknak összesen	54.445 kgr.

1958. I. 1-től IX. 1-ig a m/n száma	28.839 m/n.
40% kos előlegbe kiadható	21.778 kgr.
1 munkanapra kiadható, előlegbe	0.75 kgr.
1958 I. 1-től XII. 31-ig tervezett munkanapok száma	45.953 m/n.
Évvégén 1 munkanapra kiosztásra kerül	1.17 kgr.

A bardoczi kollektív gazdaság azt kérte a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságától, hogy a leszerződött 30.000 kgr búzából 10.000 kgr-mot beadnak ebben az évben és 20.000 kgr-mot engedjenek át 1959 évre, mert ebben az esetben is a 40%-kos előleg osztásnál 1.03 kgr-mot és az év végi osztásnál az előleggel együtt 1.52 kgr-mot tudnak csak osztani.

A rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottsága megvizsgálta a bardoczi kollektív gazdaság helyzetét és javasolja a tartományi Végrehajtó Bizottságnak, hogy a leszerződött búzából engedélyezzen 10.000 kgr-mot, hogy jövő évben vagyis 1959 évbe adjanak be és ebben az évben adjon be 20.000 kgr-mot.

3. A felsőrákosi „Láng” kollektív gazdaság 1957–58 évi vetési terve búzából 240 Ha terület. Átlagtermés előirányzat 1.600 kgr összesen tehát elő volt irányozva 384.000 kgr.

Megvalósított a gazdaság 240 Ha területen, a tavaszi sok esőzés és a nyári szárazság miatt 870 kgr átlagterméssel 209.034 kgr-mot összesen búzából.

A gazdaság kiadásai a következők:

1. Cséplési vám 7%-lék	14.632 kgr.
2. G.T.A. munkadíj	33.654 ”
3. Leszerződött buzamennyiség	35.000 ”
4. Vetőmag szükséglet 270 Ha x 180 kgr	48.600 ”
5. Vetőmag tartalék 15%	7.890 ”
6. 2%-kos segély alap	4.180 ”
7. Pásztoroknak a gazdaság állatai után	1.467 ”
8. Élelmezési alap	--- ”
Össz kiadás	144.825 kgr.
Tagoknak megmaradt mennyiség	64.211 ”
Multévről megmaradt vetőmag	6.600 ”
Tagoknak összesen	54.445 kgr.

1958. I. 1-től VIII. 1-ig a m/n	65.700 m/n.
40%-kos előleg osztáskor kiadható	28.324 kgr.
1 munkanapra kiadható előleg	0.45 kgr.
1958 I. 1-től XII. 31-ig terüve vett munkanap:	108.577 m/n.
Év végén 1 m/n-ra kiadható az előleggel együtt	0.65 kgr.

A kollektív gazdaság azt kéri a rajoni Néptanács Végrehajto Bizottságtól, hogy a leszerződött 35.000 kgr búzából 15.000 kgr-mot beadnak ebben az évben és 20.000 kgr-mot tegyenek át 1959 évre, mert ebben az esetben is a 40%-kos előleg osztáskor csak 0.55 kgr-mot és évvégén az előleggel együtt 0.83 kgr-mot tudnak kiosztani munkanaponként.

A rajoni Végrehajto Bizottság megvizsgálta a felsőrákosi kollektív gazdaság helyzetét és javasolja a tartományi Végrehajto Bizottságnak, hogy a leszerződött 35.000 kgr búzából engedélyezzen 20.000 kgr-nak 1959 évre való beadását és 15.000 kgr-mot adjanak be ebben az évbe.

4. A vargyasi „Uttörő” kollektív gazdaság 1957–58 évi vetési terve búzából 100.74 Ha. Hektáronkénti átlagtermés előirányzata 1614 kgr és így az össz termés előirányzata 162.590 kgr.

A kollektív megvalósított vetési területe 104.04 Ha terület. A megvalósított átlag termés 914 kgr és a megvalósított össz termés 95.084 kgr.

A kollektív gazdaság kiadásai búzából:

1. Cséplési vám 7%	6.655 kgr.
2. G.T.A. munkadíj	11.195 ”
3. Leszerződött buza	20.000 ”
4. Vetőmag szükséglet 125 Ha x 180 kgr	22.500 ”
5. Vetőmag tartalék	2.500 ”
6. 4%-kos élelmezési alap	3.800 ”
7. <u>Élelmezési alap</u>	<u>---</u>

Össz kiadás	66.650 kgr.
Multévről megmaradt vetőmag	5.518 ”
1958 évről a <u>tagoknak megmaradt búza</u>	<u>28.434 ”</u>

Összesen a tagoknak	33.952 kgr.
1958. I. 1-től XII. 31-ig tervezett munkanap	51.379 m/n
Évvégén 1 munkanapra kiosztható	0.66 kgr.

A tagoknak 40%-os előlegbe kiadható 13.850 kgr az elvégzett 23.000 munkanapra ami olyan kevés, hogy nem is tudnak előleg osztást végezni, mert a tagok zugolodnak.

Éppen ezért a gazdaság vezetősége kérte a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságát, hogy intézkedjen, hogy a tagoknak tudjanak 40%-os előleg osztást végezni olyan formában, hogy a tagok meg legyenek elégedve.

A rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottsága megvizsgálta a vargyasi kollektív gazdaság helyzetét és javasolja a tartományi Végrehajtó Bizottságnak, hogy a leszerződött 20.000 kgr búzából engedélyezze 15.000 kgr-nak 1959 ébe vagyis a jövő ébe a beadását és 5.000 kgr-mot pedig adjanak be ebbe az ébe.

5. A muzsnai „Elöre” kollektív gazdaság 1957–58 évi vetési terve volt 231.82 Ha. Átlagtermés előirányzat 1711 kgr és össz termés előirányzat 396.700 kgr.

A kollektív gazdaság megvalósított 231.82 Ha területen búzából 820 kgr átlagtermést, vagyis összesen 190.000 kgr-mot. Ennek oka a tavaszi sok esőzés, később a nyári szárazság és a jégverés.

A kollektív gazdaság kiadásai búzából:

1. Cséplési vám 7%	13.300 kgr.
2. G.T.A. munkadíj	44.006 ”
3. Leszerződött buza	10.000 ”
4. Vetőmag szükséglet 208 Ha x 180 kgr	37.440 ”
5. Vetőmag tartalék 15%	5.600 ”
6. Élelmezési alap	---
7. 4%-os élelmezési alap	7.600 ”

Össz kiadás

Össz kiadás	117.946 kgr.
-------------------	--------------

Tagoknak maradt mennyiség	72.054 kgr.
---------------------------------	-------------

1958. I. 1-től XII. 31-ig elő van irányozva összesen 62.913 m/n.

Évvégén 1 munkanapra jut az előleggel együtt 1.15 kgr.

A kollektív gazdaság vezetősége azt kérte a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságától, hogy a G.T.A. munkadíjból legalább 10.000 kgr-mot háltszanak el 1959 évre vagyis hogy jövő ébe adják be.

A rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottsága megvizsgálta a muzsnai kollektív gazdaság helyzetét és javasolja a tartományi Néptanács Végrehaj-

tó Bizottságának, hogy a leszerződött 10.000 kgr búzából engedélyezzének 7.000 kgr-mot, hogy 1959 évbe adjon be a gazdaság és 3.000 kgr-mot ebben az évben, a G.T.A. munkadíjat pedig ebben az évben adja be a kollektív gazdaság az egészet.

6. Az erdőfülei „Gábor Áron” kollektív gazdaság 1958 évre előirányzott árpavetést 20 Ha-t, és zabot is 2 Ha-t. Előirányzott átlagtermés árpából 1550 kgr és zabból 1800 kgr. Össztermés előirányzat árpából 3.100 kgr és zabból 3.600 kgr.

Megvalósított vetés terület árpából 2 Ha, és zabból 3.00 Ha. Átlagtermés megvalósítás árpából 1017 kgr és zabból 801 kgr. Összesen tehát 2.035 kgr árpa és zab összesen 2.405 kgr.

<u>A gazdaság kiadásai</u>	<u>Árpából</u>	<u>Zabból</u>
	<u>Kgr</u>	<u>Kgr</u>
1. Vámba beadva 7%	142	168
2. Etetőknek kiadva	20	24
3. G.T.A. munkadíjba	270	309
4. Leszerződve	1000	1000
5. Bevetendő terület 2 Ha árpa 2 Ha zab amire szükséges vetőmag	320	300
6. Vetőmagtartalék	48	45
7. Takarmány alap	400	600
8. Takarmány tartalék alap	-	-
9. 2%-os <u>segély alap</u>	-	-
Összesen	2200 kgr	2446 kgr
Tagoknak szétosztandó mennyiség	- kgr	- kgr

A tagoknak nem marad semmi egyáltalán ha a leszerződött árpát, zabot beadják és az alapokra is megfogják hagyni ami szükség és még vásárolni is kell, hogy a kiadásokat fedezze az árpa és a zab termés.

Éppen ezért a gazdaság vezetősége kérte a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságát, hogy járjon közbe és intézkedjen, hogy a leszerződött árpa és zab mennyiséget engedjék el.

A rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottsága megvizsgálta az erdőfülei kollektív gazdaság helyzetét és javasolja a tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságának, hogy a leszerződött 1000 kgr árpát és 1000 kgr

zabot engedje el az erdőfülei kollektív gazdaságnak, annál is inkább mert egy fiatal kicsi gazdaság és még gyenge az anyagi helyzetük. A gazdaságnak a szántó területe is kevés és a tagság összetétele is 18 családból 13 szegény paraszt.

Kérjük a tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságát, hogy miután megvizsgálta a fenti gazdaságok kérését figyelembe véve a rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságának is a javaslatát közölgék a legrövidebb időn belül Ügyosztályunkkal, hogy a kollektív gazdaságokat tudjuk kiértésíteni az eredményről, hogy a 40%-os osztást a fenti terményeknél a tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottság végzésének figyelembe vételével tudják eszközölni.

Székelyudvarhely, 1958. szeptember 16.

Horváth Géza g. m.
Mg. Ügyosztály főnöke.

Gergely János
Rajoni könyvelő felügyelő.”

Nagy valószínűséggel egyeztetések előzték meg a kollektív gazdaságok vezetőségének a Rajoni Néptanácsához fordulását, de az is elképzelhető, hogy a rajoni káderek javaslata volt a terményelvonás egy részének halasztását célzó közös fellépés. Az egységes érvelés, a termésátlagok, termelési költségek, kiadások, tartalékok egységes felvezetése az iratban, arra enged következtetni, hogy a Rajoni Mezőgazdasági Ügyosztály káderei és a kollektív gazdaságok vezetői megállapodtak, hogy eseteként mekkora mennyiségű gabona beadásának halasztását kérik a Tartományi Néptanáctól. Bárhogyan is történt, olyan ritka dokumentum készült, amely a rajoni káderek és a helyi vezetők együttműködésével jött létre, konkrétan dokumentálva azt a jelenkortörténeti társadalmi ténytet, hogy az állami irányítással termelő kollektív gazdaságok tagjaiknak nyomorúságos jövedelmeket biztosítottak.

A forrásunk adatai nemcsak a szűkös, gabonában fizethető munkabért dokumentálják, hanem az állami alapra kényszerszerződésekkel átadott termények és a talajművelésért a gép és traktorállomásoknak munkadíjba terménnyel fizetett gabonamennyiségek arányait is.

A hat kollektív gazdaság gabonatermelési átlagai 1958-ban

Kollektív gazdaságok	Előírányzott kg/Ha	Megvalósított		Év végén a tagoknak kiosztható (lenne) egy munkanapra (kg)
		kg/Ha	%	
Száldobos	2200	877	39,86	0,44
<u>Bardocz</u> <u>„Sarló és Kalapács”</u>	1700	1031	60,64	1,17
Felsőrákos „Láng”	1600	870	54,62	0,65
Vargyas „Úttörő”	1614	914	56,62	0,66
Muzsna „Elöre”	1711	820	47,92	1,15
Erdőfüle „Gábor Áron”	árpa: 1550 zab: 1800	árpa: 1017 zab: 801	66,61 44,50	

Az előírányzott termelési tervekhez viszonyítva a gazdaságok átlagtermése 52,96% volt. Ismert, hogy a tervek és a termelési feltételek – költségek, természeti tényezők – között nem volt összefüggés. A tervszámokat a központi adminisztráció felső szintjén határozták meg, majd leosztották a tartományok, innen a rajonok és a települések szintjére. A tervelőírányzat a kényszerítés, a zsarolás eszköze volt, nem a gazdálkodás szervezésének használható tényezője.

A kollektivizálási kampányban ígért bőség, gondtalan élet már az ötvenes években hiteltelen, propagandisztikus ígéretnek bizonyult. A kollektivizált falvakban az új termelési viszonyok keretében, különböző kényszerítő eljárásokkal tovább folytatódott a gazdasági javak elvonása. A folyamatos szűkösség következményeként a vidéki társadalomban máig ható, visszafordíthatatlan társadalmi folyamatok kezdődtek: tömegjelenséggé vált a jobb életésélyeket keresők városra vándorlása, a falvak elnéptelenedése, a falusi népesség előregedése. A falvak elhagyásának és a foglalkozásszerkezet átalakulásának legfőbb oka – a központi vezetés vidék- és mezőgazdaság-ellenes politikájából következően – a mezőgazdasági és ipari jövedelmek közötti jelentős különbség volt. Ez a különbség a szocialista gazdálkodás évtizedeiben végig fennmaradt. A csekély jövedelmek nem biztosították a háztartásokban a legfontosabb életjavak – elsősorban az élelmiszerszükséglet – fedezését. A kollektív gazdaságokban az alacsony javadalmazással értelemszerűen összefüggött a tagság munkavállalási hajlandósága, a teljesítmény-

visszatartás. Az emberek a gyengén fizető kollektív gazdaságokból a nagyobb munkabért biztosító ipari munkahelyekre távoztak.

A tömeges életformaváltásnak az egyén szintjén azonban társadalmi ára volt. Történeti-szociológiai vizsgálatok tárgya lehetne az empirikus tapasztalat (életútinterjúk bizonyítják), hogy a földműves falusi családokból városra, ipari munkahelyekre, építőipari telepekre kerülők közül sokaknak félresiklott az élete, alkoholba menekültek, örök ingázók maradtak a két életvilág között. A fizikai környezetet, társadalmi miliót, foglalkozást váltó egyének a kényszermigráció akkomodációs folyamataiban többé-kevésbé kultúrárt cseréltek. Az életformaváltás e múlt századi klasszikus esetéről írja a szociológus, hogy „akár önként választja az ember, akár kényszerűségből teszi, a parasztból munkássá válás a legnagyobb erőfeszítések és a legnagyobb megpróbáltatások egyike.”⁵

Település

5 Kemény István: *Velük nevelkedett a gép. Magyar munkások a hetvenes évek elején.* Budapest, 1990, Művelődéskutató Intézet, 11. p.

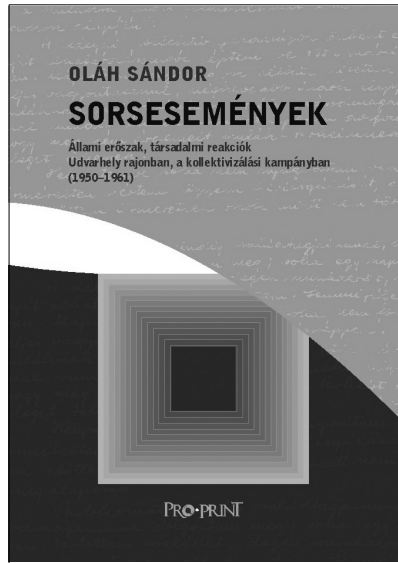
Zsidó Ferenc

KARTOTÉKOK, SORSOK

Oláh Sándor társadalomkutató új, *Sorsesemények*¹ című kötete jól példázza, a (közel)múlt feltárása esetén milyen hatékony az írott és szóbeli források együttes vizsgálata, hogy a történelemtudománynak mennyire megkerülhetetlen területe az oral history, hogy az aktív résztvevők (elszenvedők) visszaemlékezései, alulnézeti történelme a különböző írásos feljegyzésekkel összevetve alkothat teljes képet egy adott korszakról, jelenségről.

A könyv témája a kommunista hatalom és a vidéki társadalom viszonyulásának alakulása a kollektívizálás, kulákosítás időszakában, Udvarhely rajonban. Amint a szerző hangsúlyozza, a kollektívizálás, vagyis a magántulajdon felszámolása a paraszti társadalomban olyan mélyre ható társadalmi átalakuláshoz vezetett, melynek hatása máig érezhető. A kulákosítás intézményesített tulajdonfosztás volt, ugyanakkor – erre a fontos szempontra is felhívja a figyelmet Oláh Sándor –, mivel a kulákság kritériumait nem definiálták egyértelműen, ez lehetőséget biztosított, hogy

„...a helyi pártkáderek részéről tág tere nyíljon a manipulációnak, a bosszúállásnak és önkényeskedésnek”, vagyis a történéseknek van egy nagyon is személyes emberi dimenziója is. Amint erre a kutató rámutat, a tulajdonfosztás, a gazdasági korlátozások mellett társadalmi kirekesz-

1 Oláh Sándor: *Sorsesemények. Állami erőszak, társadalmi reakciók Udvarhely rajonban, a kollektívizálási kampányban (1950-1961)*. Csíkszereda, 2024, Pro-Print Könyvkiadó.

tettség, megbélyegzés is osztályrésze volt a kulákoknak, ami identitás-problémákhoz vezetett: „A volt kulák családok tagjaival folytatott beszélgetéseink alkalmával azzal szembesültünk, hogy az elkövetők és az áldozatok történeteit részben ma is hallgatás övezheti: a traumafeldolgozó kibeszélésnek akadályai lehetnek.”

A szerző a szóbeli források (interjúrészletek) mellett a fellelhető írott forrásokat is felhasználta, levéltári és irattári anyagokat: Udvarhely Rajon Néptanácsa, a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa által kiállított jegyzőkönyveket, kuláklistánkat, határozatokat, „referátokat”, ezen intézményekhez címzett felmentési kérelmeket, stb.

A szóbeli forrásanyag bőséges: Oláh Sándor számos olyan személyt keresett meg és szólaltatott meg, aki átélte ezt az időszakot (többségük gyermek/ifjú volt ekkor), ezeket az interjúkat (ahogy a szerző nevezi: megéléstörténeteket) minimális szerkesztéssel teszi közzé a kötetben: megdöbbentő sorseseemények körvonalazódnak bennük. A megszólaltatottak maguk is direkt érintettjei voltak a kollektivizálásnak, hisz a hatalom kitüntetett figyelmet szentelt a fiatalok átnevelésének, például tiltotta a vallásoktatást, stb., a kulákgyerekeket pedig egyszerűen kizárták az iskolákból (illetve a családokat zsarolták gyermekeik kizárásával).

A kötet legszívszorítóbb fejezete az „*Engem a szégyenletes kuláklistánról törüljön*” című, amely megmutatja az érintettek kiszolgáltatottságát, megalázottságát, szorult helyzetüket. A gyakorlat szerint sokan, akik úgy érezték, indokolatlanul váltak kukákká, kérvényezték a listáról való törlésüket, a kérést egy erre kijelölt bizottság tárgyalta, majd egy „referat”-ban kimondta a végső döntést. A kérések közül jó néhányat eredeti kéziratos formában közlétes Oláh Sándor a kötet mellékletében. Fontos adalékokat találunk ezekben arra nézve is, hogy milyen válogatott módszerekkel kínozták, büntették, zsarolták a hatalom a kulákokat (amint a szerző hangsúlyozza, ezek a hivatalos iratokban nincsenek közzétéve, a hatalom vigyázott arra, hogy ne fedje fel módszereit). Íme egy részlet egy „referat”-ból, mely eklatánsan példázza a hivatalnokok demagóg szakzsargonját: „Gagy Domokos, szentábrahámi lakos 1947 előtt hűséges hazafia volt a kapitalista társadalomnak. (...) Családja is rendszerellenes magatartást tanusít. A komisszió véleménye az, hogy maradjon továbbra is kuláknak.”

A kötetnek egy komplett esettanulmány, életútfeldolgozás is része, mégpedig a Toldi Miklósé, nyilván, nem Arany János művének hősről van szó, hanem névrokonáról, akit az 1950-es években kuláknak bélyegeztek, és mivel nem működött együtt a „szervekkel”, börtönbe került, stb.: kalandos életút, regénybe kívánczó.

A könyv arra is kitér, hogy nem csupán a parasztság szenvedte meg ezt az időszakot, hanem kisiparosok, kiskereskedők, sőt, hivatalnokok, értelmiségiek is válhattak kulákká (különleges jövedelmet biztosító vagyontárgyak vagy idegen munkaerő alkalmazása miatt). Részlet egy felmentési kérelemből: „Alulirott, Gyulai Árpád unitárius lelkész, 58 éves korondi lakos, tisztelettel kérem a rajoni Néptanácsot arra, hogy alábbi fellebbezésemet tegye mérlegelés tárgyává s a kulákság alól engemet mentsen fel. (...) kvótán felül még egy fél mázsa árpát kellett beadnom, pedig nekem alig maradt ugyanannyi, hogy feleségemtől legújabbán megvonták tanítónői nyugdíját és vele súroltatták fel a Milícia helyiségét...” A leírásban egyértelmű „túlkapásról” van szó – ezt az eufemizmust használta a korabeli hatalom, ha egyáltalán szóba kerültek a visszaélései. Az ehhez hasonló részletek, visszaemlékezések, vallomások a kézzelfogható valóság kategóriájába emelik a halott múltat, felmutatva, hogy a tények, számok, statisztikák mögött emberek, életek, sorsok vannak. A dokumentumfeldolgozás, tényfeltárás mellett ezt tartom Oláh Sándor könyve legfőbb erényének.

Menedék

Préda Barna

KONSZA SAMU *HÁROMSZÉKI MAGYAR NÉPKÖLTÉSZETÉRŐL*

„Erdő, mező, hegy, völgy, falu... minden mesél itt. A mesék földje ez – csuda-e, ha szép csendesen mesemondóvá nő a gyermek?” – vallotta egykoron szűkebb hazájáról, Erdővidékről a nagy mesemondó, népmeggyűjtő Benedek Elek. Tovább boncolgatva Elek apó vallomását, feltehetjük a kérdést, hogy csuda-e, ha ennek a mesevilágnak a nagy gyűjtőjévé vált az Erdővidéken, Nagyajtán született és gyermekeskedett Kriza János, akinek a magyar folklórkutatás hajnalán megjelent *Vadrózsák* című kötete nemcsak a székely, hanem a magyar népköltészeti kutatástörténetnek is egyik gyöngyszeme. Ezek után már joggal jelenthetjük ki, nem csuda, hogy Konsza Samu is – aki szintén ebbe a mesevilágba született bele az erdővidéki Nagybaconban – Kriza János és Elek apó méltó utódaként a népköltészet szerelmesévé, annak gyűjtőjévé vált. Három évtizedes kutatómunkájának gyümölcseként jelent meg 1957-ben a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményes kötete, amely az első önálló, háromszéki gyűjtéseket bemutató, terjedelmében és gyűjtési területeiben pedig a mai napig legátfogóbb Kovászna megyei kiadvány. Ennek újrakiadására vállalkozott a Tortoma Kiadó a Háromszéki Téka sorozatban.¹

1 Konsza Samu: *Háromszéki magyar népköltészet*. Barót, 2024, Tortoma Kiadó.

A kötetet a neves kolozsvári egyetemi tanár, a Román Akadémia Folklor Intézetének kolozsvári tagja, Faragó József szerkesztette és látta el előszóval. Faragó József kutatásainak fő tárgyát is a folklór, az élő népköltészet képezte. A kötet bevezetőjében megfelelő szakértelemmel méltatja és mutatja be Konsza Samu népköltészet-kutatás terén kifejtett munkásságát, valamint szakszerűen elemzi az általa összegyűjtött népköltészeti kincseket. Éppen ezért az elkövetkező néhány oldalon nem a kiadványt kívánom elemezni, hanem leginkább olyan kérdésekre igyekszek választ adni, mint például mi is az a népköltészet, mikor ismerték fel és kezdték el kutatni, mi indította Konsza Samut a gyűjtésre, valamint miben rejlik a kötet mai napig is töretlen fontossága, aktualitása?

Népköltészeti alkotásoknak nevezzük azokat a meséket, verseket, balladákat, dalokat, amelyek a dolgozó nép ajkáról röppennek szárnyra, és szájról szájra terjednek a nép körében. Ezen alkotások szerzője legtöbbször a nép valamely tehetséges fia, ám személye az idők folyamán feledésbe merül. Adatközlők, nótafák később beleviszik saját világukat, a közösség igényeinek megfelelően formálják a darabot, ezért történik meg az, hogy ugyanaz a szöveg tájegységenként különböző változatokban jelenik meg. A népköltészet egyik legfontosabb sajátossága tehát a közösség. A közösség, amelyben fennmarad, amely által terjed, és amely módosítja, aktualizálja, esetekben lokalizálja a művet. Erre utal a tudományág elnevezése is: folklór, ami eredetileg népi ismeretet, a nép tudását akarta jelenti. A tudományág a népköltészet mellett a nép szellemi életének olyan megnyilvánulásai is foglalkozik, mint például a népzene, a népi díszítőművészet, szokások, hiedelmek stb.²

A folklórkutatás a magyar néprajztudomány egyik legkorábbi ága, kezdetét a 18. század végére tehetjük. Ennek első írásos jelét 1782. január 12-re datálják, amikor Ráth Mátyás pozsonyi lapjában, a *Magyar Hírmondóban* Révai Miklós nyelvtudós egy felhívást tesz közzé, amellyel a magyar népköltészetre és annak gyűjtésére hívja fel az olvasók figyelmét. A mozgalom kezdetben lassú ütemben kezdett kibontakozni,

2 A népköltészet elvi kérdései. In Balassa Iván – Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar néprajz*. <https://mek.oszk.hu/02700/02789/html/123.html> (Utolsó letöltés: 2023. október 7.)

ezért az 1800-as évek hajnalán Kultsár István is felhívást intéz olvasói felé.³

A legelső kutatási eredmények csupán az újságok hasábjain jelennek meg. A témában születő első kötet Erdélyi János nevéhez fűződik, aki 1846–1848 között összesen három kötetben jelenteti meg a *Népdalok és mondák* című munkáját, melyben 115 székelyföldi szöveg is helyet kapott.⁴ Ekkorra a folklórkutatás politikai és nemzeti ügygé válik, hiszen a folklórban ismerik fel a nemzeti önazonosságtudat megteremtésének egyik eszközét. Ugyanez a jelenség később visszaköszönt a Trianon utáni Romániában, amikor a kisebbségbe szorult magyar társadalomnak immár a magyarként való megmaradás volt az egyik elsődleges célja. Ekkor főként az az erdélyi értelmiségi réteg, amely már Trianon árnyékában, kisebbségi létben szocializálódott, felismerte azt, hogy a parasztságban gyökerezik az az erő, amely megerősítheti a magyar nemzethez való tartozást, a nemzeti öntudatot, egyszóval a magyarként való megmaradást. Így kezdett el kibontakozni a paraszti társadalom és kultúra módszeres, teljesen átfogó vizsgálata.⁵ A 19. század derekán a népköltészeti gyűjtéseket felpártolta az 1825-ben létrejött Magyar Tudományos Akadémia és az 1836-ban alapított Kisfaludy Társaság is, melyeknek tagja volt Erdélyi János költő, népköltési gyűjtő is.⁶

Erdélyi Jánossal egy időben kutatott a nagyajtai Kriza János erdélyi unitárius püspök, néprajzkutató, költő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Hosszú évek gyűjtésének eredményeként jelent meg a mára már klasszikusnak számító első önálló székely népköltési kötete, a *Vadrózsák*. A kötetben szereplő balladák legjavát később, a kiegyezés

3 Keszeg Vilmos: *Magyar népi kultúra*. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó, 12. p.

4 Pozsony Ferenc: Örökség, archívum és reprezentáció. In Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *A székely népköltészet kutatástörténete* (Krizsa Könyvek 40.). Kolozsvár, 2017, Kriza János Néprajzi Társaság, 137. p.

5 Pozsony Ferenc: Az erdélyi magyar társadalom kutatásának eredményei. In Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos – Szabó Á. Tőhötöm (szerk.): *Kultúrakutatások és értelmezések* (Krizsa Könyvek 32.). Kolozsvár, 2008, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, 195. p.

6 Kutatástörténet. In Balassa Iván – Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar néprajz*. <https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/05/4.html> (Utolsó letöltés: 2023. október 7.)

után beszerkesztették az iskolás tankönyvekbe is, így ezek a székelyföldi alkotások még nagyobb körben válhattak ismertté.⁷

A folkloriztikában nagy előrelépést jelentett az 1872-ben meginduló Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozat, az 1889-ben létrejövő Magyar Néprajzi Társaság, majd az 1890-ben meginduló *Ethnographia* folyóirat, amely rendszeresen közölte a magyar népköltészeti kutatások eredményeit. Ezzel egy időben megjelennek a kellő szaktudással rendelkező kutatók, akik megfelelő háttérismeretekkel, strukturáltan végeznek gyűjtő- és kutatómunkát.⁸

Magyarországban először Kolozsváron indult meg az egyetemi szintű néprajzoktatás 1898-ban. Ebben az évben lett Herrmann Antal a kolozsvári egyetem magántanára. Előadásait többek között olyan későbbi neves néprajzkutatók látogatták, mint Györffy István, Szendrey Zsigmond, Solymossy Sándor, Viski Károly.⁹

Trianon után a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Szegedre költözött, ezzel egy időre megszűnt az erdélyi magyar fiatalok rendszeres magyar nyelvű egyetemi képzése. Mivel ebben a korszakban nem volt olyan államilag támogatott intézet, amely az erdélyi magyarság néprajzát kutatná, így ezt a feladatot az Erdélyi Múzeum-Egyesület vállalta fel, amely tudományos folyóiratokkal, kiadványokkal, előadásokkal és különböző gyűjteményeivel igyekezett eleget tenni a célnak.¹⁰

Ezekben az időkben kezdte el gyűjtőmunkáját Konsza Samu. Amint azt önéletírásában is megemlíti, a népköltészet irányába különösen az első világháború végén terjedt ki a figyelme. Konsza Samut már rögtön az első világháború kitörésekor behívták katonai szolgálatra. A HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltségének anyagából tudjuk, hogy alig kezdte el katonai szolgálatát, 1914. szeptember 9-én hadapródként Komarnónál¹¹ egy olyan jelentős hőstettet hajtott végre, amiért kiérdemelte az I. Osztályú Ezüst Vitézségi Érmét¹²; azonban a bal

7 Pozsony 2017, 137. p.

8 Keszeg 2008, 13. p.

9 Paládi-Kovács Attila: A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője IX. évf. 1-2. sz. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Herrmann Antal a magyar néprajzkutatás intézményesüléséért*. Kolozsvár, 1999, Kriza János Néprajzi Társaság, 35-36. p.

10 Pozsony 2008, 196. p.

11 Település Galíciában, a mai Ukrajna területén.

12 Ezért később, 1942-ben belépést nyert a Vitézi Rendbe.

felsőcombját srapnelszilánk találta el, eltörve a combcsontját. A súlyos törés, valamint a harctéri és szállítás közbeni áldatlan állapotok következtében komplikáció lépett fel, ami miatt a lába megrövidült. Rokkantságából kifolyólag harctéri szolgálatra alkalmatlannak nyilvánították, azonban hosszas felépülését követően, 1917-ben hátországi szolgálatra hívták be. Kaposvárra, a 44. gyalogezred hadkiegészítő parancsnokságához osztották be, ahol főhadnagyként a katonák civil ruházatát javító szabó- és cipésműhelyben teljesített szolgálatot. Önéletírásában így emlékszik erre a későbbi pályafutását tekintve jelentőséggel bíró időszakra: „Kaposváron az volt a feladatom, hogy a bevonult katonák ládáit felbontva, a benne lévő civil ruhát kijavítsuk, rendbe szedjük, hogy ha a háború végén visszajönnek a harctérről, a ruhájukat rendben találják. De én egyebet is találtam a katonaládákban, valami értékesebbet, mint a cipők és nadrágok. Találtam verseskönyveket, amiket a bileki [Bileća, város Bosznia-Hercegovinában – szerk. megj.] keserves szolgálat idején írogattak, másolgattak a katonák. Ezekben a könyvekben talált verseket később, öregkoromban rendeztem, kiírtam, és így keletkezett a *Dunántúli katonadalok az első világháborúban* című gyűjteményem. Itt kaptam én ösztönzést, kedvet, indítást a népköltészeti termékek gyűjtéséhez, amely egész életem kísérője és sok-sok élvezet adója lett. Ennek a gyűjtőszennvedélynek az eredménye a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményem.”¹³

Konsza Samu 1912. szeptember 1-jétől a szászvárosi Református Kún Kollégium főgimnáziumában és felső kereskedelmi iskolájában tanított. 1916-ban jelent meg doktori értekezése, a *Nagybacon nyelvjárása* címmel, majd 1918-ban letette a doktori szigorlatot. A világháború befejeztével, 1925. augusztus 31-ig Szászvároson folytatta tanári pályáját, majd 1925. szeptember 1-jén a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium tanára lett.¹⁴ Itt rövid időn belül, 1927-ben belevágott Háromszék népköltészeti alkotásainak összegyűjtésébe.

Finnországi, magyarországi és romániai példákön felbuzdulva támadt az az ötlete, hogy bevonja diákjait a gyűjtésbe. Így 1927-ben a karácsonyi vakáció előtt megbízta a hazautazó diákjait, hogy a vakáció alatt

13 Konsza Samu: *Önéletrajzi írások*. In Kinda István (szerk.): ACTA SICULICA. Sepsiszentgyörgy, 2010, Székely Nemzeti Múzeum, 655–656. p.

14 Konsza S. 2010, 656. p.

próbáljanak minél több népdalt lejegyezni „kiejtés szerint”. *Tájékoztató a Háromszéki magyar népköltészet című gyűjtőmunkájáról* írásában eképpen idézi fel ezt az időszakot: „Az eredmény meglepően gazdag volt. Húsvétra már a húsvéti öntözők, a nyári vakáción és azután a többi vakáción balladák, lakodalmi versek, mesék stb. is sorra kerültek. Tíz esztendő alatt tekintélyes anyagot összehordtak a megyében, illetve a Székely Mikó Kollégium sugárkörében lakó tanítványaim. A begyűlt anyagot selejteztam, rendeztettem, s én magam is a gyűjtőmunkában részt vettem (Nagybacon, Csomakörös, Sepsibesenyő).”¹⁵ A három évtizedes gyűjtés eredményeként Konsza Samu vezetésével 66 községből 159 gyűjtő mintegy 3100 népköltészeti alkotást jegyzett le. Ezeket rendszerezve végül 2400 darabot vett be a gyűjteményébe, melyekből 1957-ben Faragó József 1675 darabot válogatott a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményes kötetbe.¹⁶

Konsza Samu gyűjtőmunkáját Albert Ernő tanár, népköltészeti gyűjtő folytatta tovább, aki az 1960-as évek elejétől szintén mikós diákokat vont be a gyűjtésébe, amelynek eredményeként 1973-ban megjelent a *Háromszéki népballadák* című, majd 1998-ban a *Sok szép cigánylány. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népdalok és balladák* című kötete. Konsza Samu és Albert Ernő háromszéki gyűjtéseit Pozsony Ferenc néprajzkutató folytatta, aki 1984-ben jelentette meg *Álomvíz martján. Feketeügy vidéki magyar népballadák* című kötetét.¹⁷

Amint azt Konsza Júlia-Johanna is megemlíti a *Konsza Samu életpályája és munkássága* című írásában, a *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményes kötet Konsza Samu legismertebb munkája. A három évtizedes gyűjtőmunka által 1675 alkotásból (mesék, balladák, dalok, gyermekjátékok, lakodalmi költészet, köszöntők, mondókák, táncszók, közmondások, találós kérdések, írott versek) szerkesztett könyve mai napig Kovászna megye legátfogóbb és leggazdagabb népköltészeti gyűjteményes kötete.¹⁸

15 Konsza S. 2010, 663. p.

16 Konsza S. 2010, 665. p.

17 Pozsony 2017, 139. p.

18 Konsza Júlia-Johanna: Konsza Samu életpályája és munkássága. In Keszeg Vilmos – Szakál Anna (szerk.): *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve* 26. Kolozsvár, 2018, Krizsa János Néprajzi Társaság, 228. p.

Mielőtt azonban belelapoznánk ezen gazdag életúttal megáldott tanár, katonatiszt, háborús hős, bölcsészdoktor, kollégiumi igazgató, könyvtáros, tápintézetvezető, múzeumőr, múzeumigazgató, néprajzkutató – és sorolhatnám –, de mindeneelőtt elkötelezett ember gyűjtőmunkájának gyümölcsébe, szívleljük meg ezt az általa, 1924-ben lejegyzett bölcseséget: „Az emberi életnek a célja nem a dicsőség, hanem a kötelesség-teljesítés.”

Menedék

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Iлона – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árva Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet – Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóboldogfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalu
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalva
B. Tomos Hajnal – Négyfalu
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy

- Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Ft. Msgr. Csiki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczy Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonzaltíz
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágyosomlyó
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp László – Csernáton
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagy József – Csíkszentlélek
Gajai Sándor – Árkos
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Galvácsy László – Zilah
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gazda Árpád – Magyarfenés
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Maros-
vásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyáradmagyarós

- Györfi Kálmán – Gyergyószentmiklós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkszicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Haller Béla – Marosvásárhely
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Julianna – Csíkszereda
 János Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Kánya József – Csíkszereda
 Katona Gizella – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kelemen Hunor – Csíkszereda
 Kémenes Bernadette – Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Kovács Amadé – Cernavodă
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Máréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Éva – Borszék
 Kristó Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre –
 Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 László Csaba – Csíkszereda
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozs-
 vár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya

- Markó Béla – Marosszentkirály
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
Marton Erzsébet – Marosvásárhely
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Mester Zoltán – Szováta
Mihály János – Lövete
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Miklós István Csongor – Csíkszereda
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Molnár Vilmos – Csíkszereda
Murányi János – Székelyudvarhely
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Nagy Csilla – Csíkszentlélek
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy László – Marosvásárhely
Nagy László – Zilah
Nagy Melinda – Nagyvárád
Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
Orbók Ilona – Csíkszereda
Pál Tibor – Kézdiszentlélek
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Petres Sándor – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8
darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sándor Szilárd – Székelykál
Sántha Emese – Marosvásárhely
Sárkány Antal – Sepsiszentgyörgy
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
Sata Kinga Koretta – Magyarvista
Sata Klára – Csíkszereda
Sata Lóránd – Voluntari
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silye Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sóbester Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Nagyvárád
Suba Ilona – Marosvásárhely
Szabó-Biró Brigitta – Csíkjénőfalva
Szabó Attila – Nagyalambfalva
Szabó Csilla – Marosvásárhely
Szabó Enikő – Szentegyháza
Szabó Ferenc – Gyergyóditró
Szabó József – Székelyudvarhely
Szabó Judit – Kézdivásárhely
Szabó Judit – Csíkcicsó

Szabó Magdolna – Csíkszász
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmári János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentés D. Gáspár – Madéfalva
 Szentés Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiabícs
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy

Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiabícs
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok Há-
 za – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár –
 Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda

- Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplok
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kőkös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság

- Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Erdővidéki Szervezete – Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest

- Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Borbás János – Veszprém
Boga Tamás László – Szeged
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentés
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demeter József – Ballószög
Demse Márton – Budapest
Dénes Balázs – Szeged
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazakas Lehel – Gödöllő
Fazekas Edit – Cegléd
Dr. Fazekas Márta – Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentés
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Füleky György – Budapest
Fűrjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Gál Ildikó – Budapest
Gáll József – Budapest
Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr
Guba Pál – Miskolc
György Tünde – Budapest
Gyurka Eta – Budapest
Halász Péter – Csongrád
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Juhász Béla – Abasár
Kádár Katalin – Ágfalva
Kántor József – Baja
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Kemény Zsigmond – Piliscsaba
Keppel Gyula – Budapest
Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Cserseztomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Koszta Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császár
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kófalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest

- Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab
egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsádány
Szász-Fejér István és Katalin – Moson-
magyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd
Tők János – Kecskemét
Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
Ungváry Rudolf – Budapest
Dr. Varga István – Orosháza
Dr. Varga Péter Pál – Budapest
Vargha György – Tápióbecske
Dr. Várszegi László – Pécs
Dr. Vass Ágnes – Budapest
Vass Szabolcs – Parád
Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
Vitélyos Ágnes – Budapest
Vörös István – Budapest
Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
- Algyő

Baka István Alapítvány - Szeged

Bouchal Kft. - Budapest

Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága - Budapest

Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest

Magyar Patrióták Közössége - Budapest

MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár - Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő

Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentés

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke - Clifton

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

György Ildikó - Highland

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Kovács László - Loveland

Ozsváth Ildikó - New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Galvácsy Imola - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Haverinen Varga Katalin - Linz

Franciaország

Buna István - Antony

Dčnes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pèray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Horvátország

Péter Irén - Várदारóc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultzs Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Lívia – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta

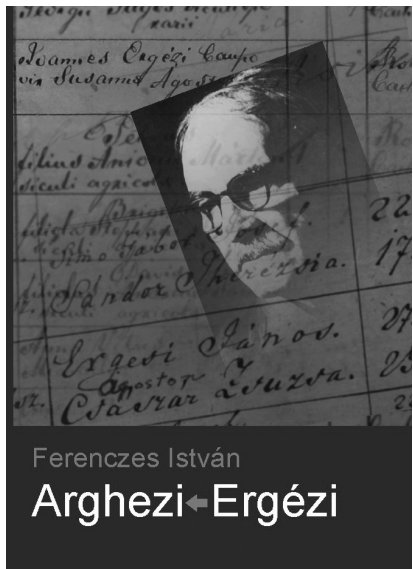
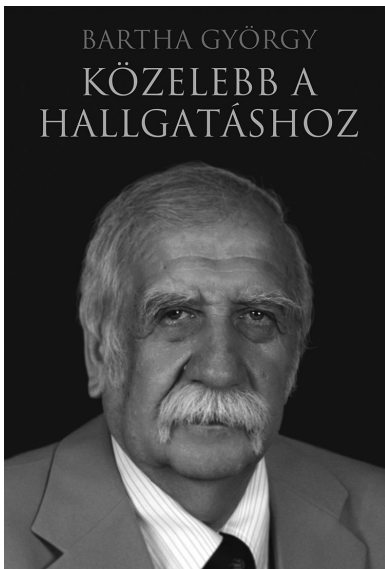
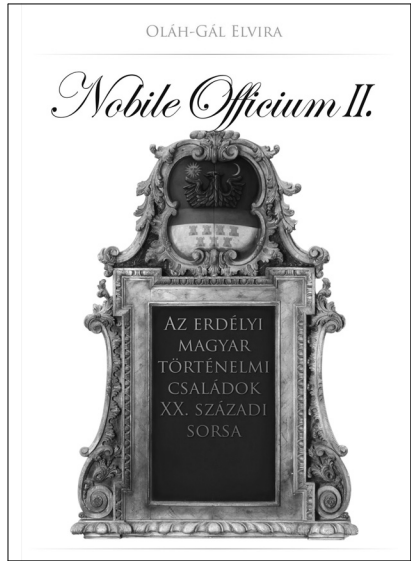
Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Isko-
 la – Magyararkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab egy-
 éves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Őrös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
 a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
 1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77

Legújabb köteteink:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagyenyesi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágonyi Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.

• P Á L Y Á Z A T I F E L H Í V Á S •

HEGYEK, FÁK, FÜVEK!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

*„Hegyek, fák, füvek, erdők, haragzöld, azúr menny, szívem rokonai,
kedvesek, emlékeimben látlak szelíden bölintani,
izmaim emlékeznek ernyedőn, erdők, titok-ösvények, farkas szagúak,
lombkunyhók, égboltnyi lombfelhők, csukott szemű lombalagutak;”
(Szilágyi Domokos: *Hegyek, fák, füvek*)*

A számítógép, az okostelefon, a kütyük, a mesterséges intelligencia világában mit jelent nekem a természet? Mit az erdő, a hegyek, fák, füvek, tisztások, pihenők, kaptatók, lombkoronák? Mit a tavak, patakok, források, vizek? Hát az égbolt, a szél zúgása, a fellegek? Jelentenek-e valamit nekem? Megkap-e, elragad-e egy ködös őszi reggel látványa? Vagy ahogy pipálnak eső után a hegyek, mondjuk, a Szent Anna-tónál? Érzeme az ízét a számban a friss erdei szamócának, áfonyának, szedernek, mogyorónak, a gyógynövényekből készült teának, a vadon termő gombáknak? Mit ad, mit adott nekem a természet? Mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Hogyan adom tovább, továbbadom-e azt az utánam jövőknek? Otthon érzem-e magam a természetben? Vagy hol vagyok otthon inkább? Szabad vagyok-e, lebeghetek-e, szárnyalhatok-e kedvemre benne, bennük? Mit jelent nekem ez a szabadság?

Miért fontos nekünk a természet óvása, védelme? Mit kezdetünk felgyorsult világunkban ezzel a természeti örökséggel? Arra kérünk tehát benneteket, kedves középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről!

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (novellát, kisesszét – maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.) vagy a szekelyfold@hargitamegye.ro e-mail címre. A borítékon / e-mailben, kérjük, tüntessétek fel: Pályázat: HEGYEK, FÁK, FÜVEK! Személyes adataitokat se feledjétek megírni: pontos név, életkor, iskola, osztály, lakcím, telefonszám, e-mail cím!

Beküldési határidő: 2025. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2025 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.